

ŞURKAV

Şanlıurfa

Kültür Sanat Tarih ve Turizm

Dergisi

Buluntu Hoca Evi
Restore Edilerek,
ŞURKAV Hizmet Binası
Olarak Hizmete Açıldı

19. YY. Sonlarında
Urfa'da Sosyal Hayat

Şanlıurfa'da Geleneksel
Kadın Eğlenceleri
ve Toplantılar

Şanlıurfa
Halk İnançlarında
Nazar

Urfalı Hazârfen Bir Sanatkâr
Şehmus OKUR

Vakıfların memleketimizin önemli bir servetini oluşturduğu herkesçe bilinmektedir.

Bu servetten millet ve memleketi gerektiği şekilde faydalandırabilmek için bütün bakanlar kurulunun ve hatta yüce meclisin bu hususu önemle inceleyerek bu büyük müessesenin harap olmaktan korunmasını ve memlekete faydalı bir hale getirilmesini temenni ederim.

K. Atatürk

SAHİBİ
İzzettin KÜÇÜK
Şanlıurfa Valisi / ŞURKAV Başkanı

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Şükrü ÜZÜMCÜ
ŞURKAV Genel Sekreteri

EDİTÖR
Öğr. Gör. S. Sabri KÜRKCÜOĞLU

HUKUK DANIŞMANI
Av. Müslüm C. AKALIN

YAYIN KURULU
Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ
Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN
Doç. Dr. Mehmet ÖNAL
Yrd. Doç. Dr. A. Cihat KÜRKCÜOĞLU
Yrd. Doç. Dr. Mahmut ÖZTÜRK
Abdullah BALAK
Halil ALTINGÖZ

ŞURKAV YÖNETİM KURULU
Ramazan SEÇİLMİŞ / Vali Yardımcısı
Adil SARAÇ
Zeki ERDEM
İ. Bakır CANBAZ
Öğr. Gör. Kemal KAPAKLI
Öğr. Gör. S. Sabri KÜRKCÜOĞLU

GÖRSEL YÖNETMEN
Mustafa AKGÜL

SEKRETERYA
Salih KAPLAN

DAĞITIM
Cengiz ÜLGEN

İLETİŞİM
ŞURKAV İdare Merkezi
Balıklıgöl Cıvarı 1252. Sokak No:10
ŞANLIURFA
Tel : 0.414. 215 65 27 - 215 82 00 (Pbx)
Fax: 0.414. 216 89 02
e-mail : surkav@hotmail.com
web adresi: www.surkav.org.tr

Ön Kapak
Abdurahman Buluntu Hoca Evi
-ŞURKAV Yeni Hizmet Binası-
(Fotoğraf: Mustafa AKGÜL)

Arka Kapak
Şeyh Mes'ud Türbesi ve Tekkesi
(Fotoğraf: Halil ÇUHADAROĞLU)

Dergideki Yazıların Sorumluluğu Yazarına Aittir.
Kaynak Gösterilerek Alıntı Yapılabilir.

BASKI
Kurtuluş Matbaası - ŞANLIURFA
TLF: 0414 313 65 65

ŞANLIURFA İLİ KÜLTÜR EĞİTİM SANAT
VE ARAŞTIRMA VAKFI YAYINIDIR
ISSN 1308-3449

4 Ayda Bir Yayınlanır (Ocak - Mayıs - Eylül)
ÜCRETSİZDİR

İçindekiler

- 2 Sunuş
İzzettin KÜÇÜK / Şanlıurfa Valisi
- 3 Buluntu Hoca Evi Restore Edilerek ŞURKAV
Hizmet Binası Olarak Açıldı
- 6 Ondokuzuncu Yüzyıl Sonlarında
Urfa'da Sosyal Hayat
Hasan AÇANAL
- 12 Urfa'nın Arka Sokakları Arasında...
Şahin DOĞAN
- 16 "Urfa Vilayeti" İsimli Eser Çerçevesinde
Urfa'nın Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçiş Yılları
Dr. Emine KISIKLI
- 21 Mollazade Ailesi
Müslüm C. AKALIN
- 25 Şanlıurfa Tek Tek Dağları Milli Parkı
İzzet ARAN
- 28 Şanlıurfa'da Geleneksel
Kadın Eğlenceleri ve Toplantılar
Abuzer AKBIYIK & Sevgi AKBIYIK
- 32 Urfalı Hazârfen Bir Sanatkâr
Şehmus OKUR
S. Sabri KÜRKCÜOĞLU
- 37 Süryani İlahiyatçı, Zâhit, Şair ve Yazar
Aziz Efraim'in Hayatı ve Eserleri
Selahattin E. GÜLER
- 43 Urfalı Bestekârlar: 18
EYÜP UYANIKOĞLU
Abdullah BALAK
- 51 Sofranızda Halil İbrahim Bereketi Olsun... (6)
Halil ÇUHADAROĞLU
- 52 Hizmet Sevdalısı Bir Urfalı:
Mühendis Tekin (Gültekin KAYIRAN) 1927-1995
Burhan AKAR
- 55 Dârülelhân 1926 Yılı Derlemelerinde
Urfa Türküleri (9)
Halil ALTINGÖZ
- 59 Şanlıurfa Halk İnançlarında Nazar ve Büyü
Arş. Gör. Semra KILIÇ & Doç. Dr. Rengin OYMAN

Şanlıurfa'dan Selâm

Şanlıurfa'da yapımı tamamlanan Avrupa'nın sayılı müze-lerinden ve Türkiye'nin en büyük arkeoloji müzesi ve mozaik müzesinin açılışını Sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan yaptı. Böylece 34 bin metrekare kapalı alanıyla Türkiye'nin en büyük müzesi Şanlıurfa'da ziyaretçilere kapılarını açtı. Anadolu'da ve Dünya'da hiçbir yerde görülemeyecek pek çok esere sahip bu müzemiz, özellikleri itibarıyla da Avrupa'nın sayılı müzelerinden biri oldu. Ayrıca insanların sürekli olarak içerisinde yaşayabileceği, faaliyetlerde bulunabileceği bir müze olarak da bir ilk gerçekleştirmiş oldu.

Şanlıurfa tarihiyle ve dokusuyla dünyada sayılı şehirlerden birisi, Valiliğimiz tarafından Parmaksız, Abacı ve Budak evleri olarak bilinen tarihi Urfa evlerinde restorasyon çalışmaları başarılı bir şekilde yürütülmektedir. Abacı Evi'ndeki restorasyon çalışmalarının yanı sıra "Taş İşçiliği Kursu"nda eğitim gören gençlerimiz Şanlıurfa'daki taş işçiliğine katkı sunacaklardır. Tarihi evlerimizi turizme ve insanlarımızın hizmetine sunmaya devam edeceğiz. Şehrimiz bu evlerle eski kimliğine kavuşacak ve kültürümüzün güçlü bir ifadesi olacak.

Kurtuluş Müzesini ve içinde bulunduğu Mahmut Nedim Kürkçüoğlu Konağı'nı ise toplumun kullanımına daha çok açarak, konakta gençlere ve öğrencilere yönelik faaliyetleri genişletmeyi amaçlıyoruz.

Bu arada Şanlıurfa önemli organizasyonlara ev sahipliği yapmaya devam ediyor. 800 sporcumuzu Şanlıurfa'da ağırladık. Şanlıurfa Valiliği himayesinde Türkiye Boks Federasyonu tarafından Ocak ayında ilimizde düzenlenen Bayanlar Boks Şampiyonası'nın ilimizin tanıtımına ve turizm sektörüne önemli katkıları oldu.

Karacadağ Kalkınma Ajansı tarafından 2015 yılında verilecek 28 milyon TL hibe desteği içerisinde; Kobi, Sanayi Altyapısı, Yenilenebilir Enerji ile Turizm ve Kentsel Altyapı Mali Destek Programı başlıklarında dört farklı alanda girişimcilere destek verilecek.

Urfalı Âlim Abdurrahman BULUNTU Hoca'ya ait Tarihi Urfa Evi'ni, Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı olarak restore ederek ŞURKAV'ın yeni hizmet binası olarak hizmete açtık. Şanlıurfa'nın tarihini, kültürünü, sanatını ve ruhunu yaşatmak üzere kurulmuş olan ŞURKAV, bundan sonra o âlimin evinde kültür hizmetlerine devam edecek. Evlerini ŞURKAV'a tahsis eden Buluntu Ailesi'ne çok teşekkür ediyorum

Şanlıurfa'nın kültür, sanat, tarih ve turizm değerlerini araştırarak okuyucularımıza tanıtmak amacıyla yayınlanan dergimizde yer alan yazıları keyifle okuyacağınızı umuyorum.

Dergimize yazılarıyla katkı sunan değerli yazarları ve derginin hazırlanmasında emeği geçenleri kutluyorum. Tüm Şanlıurlılara ve Şanlıurfa dostlarına selam, sevgi ve saygılarımı sunuyorum.

İzzettin KÜÇÜK
Şanlıurfa Valisi
ŞURKAV Başkanı

Buluntu Hoca Evi Restore Edilerek ŞURKAV Hizmet Binası Olarak Açıldı

Şanlıurfa'nın tarihi dokusunu, kaybolmaya yüz tutmuş kültür, sanat ve tabiat varlıklarını korumak, korunmaya değer tarihi yapıları satın alıp restorasyon çalışmalarını tamamlayarak geleceğe kazandırmak ve yaşatılmasını sağlamak amacıyla 25 yıldır faaliyetlerini sürdüren Şanlıurfa Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı tarafından bir kültür mirası daha canlandırıldı.

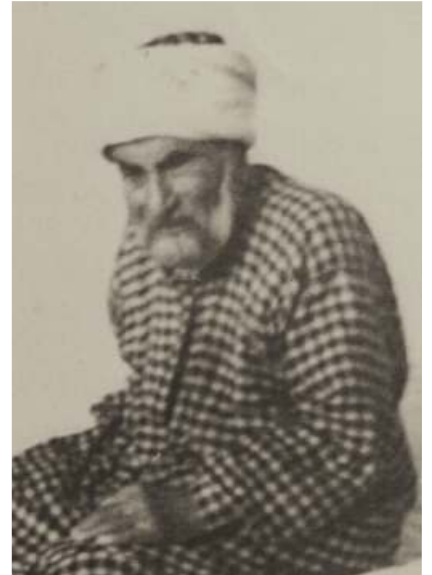
Şanlıurfa tarihi kent merkezinde Sarayönü Caddesi üzerinde, Yusuf Paşa Camii karşısında yer alan Urfalı Âlim Hacı Abdurrahman BULUNTU Hoca'ya ait Tarihi Urfa Evi, ŞURKAV tarafından restore edildi.

Mülkiyeti Hacı Abdurrahman BULUNTU Hocaya ait olan ve 30 yıldır kullanılmaz halde olan tarihi Urfa evi, Buluntu Hoca varislerinden kızı Zeliha BULUNTU tarafından ŞURKAV'a yap işlet devret modeliyle ve kültürel amaçlı kullanılmak üzere 15 yıllığına verildi.

Tarihi Evin restorasyonunun ŞURKAV tarafından yapılarak, kültürel amaçlarla kullanılmak üzere, ŞURKAV Yönetim Kurulu Başkanı Şanlıurfa Valisi Celalettin GÜVENÇ ile Buluntu Hoca'nın torunu ve mülk sahipleri vekili Abdülkadir BULUNTU arasında imzalanan protokol, Vakıf II. Başkanı Vali Yardımcısı Ramazan SEÇİLMİŞ, Yönetim Kurulu Üyeleri, M. Adil SARAÇ, İ. Bakır CANBAZ, Kemal KAPAKLI, Zeki ERDEM ve S. Sabri KÜRKÇÜOĞLU'nun hazır bulunduğu toplantıda 19 Nisan 2013 tarihinde gerçekleşti.

Hacı Abdurrahman Buluntu (1865-1968)

Şanlıurfa'nın yetiştirmiş olduğu devrinin önemli din âlimlerinden Buluntu Hacı Abdurrahman Efendi 1865 yılında Urfa'da doğmuştur. Buluntuzade Ahmed Efendi'nin oğludur. Daha ziyade halk arasında "Buluntu Hoca" diye tanınmıştır.

*Bu hanenin yapısı,
Mahşere dek kapanmasın kapısı...*

Buluntuzade Hacı Abdurrahman Efendi

Restorasyona başlama / 05 Nisan 2014

Bulutnu Hoca; Hacı Mustafa Hafız Efendi, Hacı Ramazan Hafız Efendi ve Saraçzade Abbas Efendi'den ders almıştır.

Suriye'de 10 yıl kalarak ilmi çalışmalar yapmıştır. Arapça, Farsça ve birazda Kürtçe dillerini konuşan Buluntu Hoca, Yeni Türk alfabesini sonradan öğrenmiştir.

Bulutnu Hoca, Suriye'den geldikten sonra medrese tahsilini tamamlamış ve Halil-ür Rahman Medresesi'nde yıllarca ders vermiştir. Osmanlı döneminde "Boybeyi" olan soyadları, Cumhuriyet'ten sonra "Bulutnu" olarak tescil edilmiştir. Buluntu Hoca 25 Kasım 1968 yılında vefat etmiştir, naaşı Halil-ür Rahman Cami kabristanındadır.

Evin Özellikleri

Geleneksel Urfa evleri özelliklerine sahip tarihi ev, 465 metrekare üzerine inşa edilmiş selamlık ve haremlik bölümlerinden oluşuyor. Selamlık bölümünde bir avlu ve iki oda ile doğuya bakan bir eyvan yer almakta. Selamlık bölümü avlusundaki bir ara kapıdan geçilen haremlik bölümünde ise merdivenle çıkılan dört oda ile kuzey yönüne bakan yazlık bir eyvan; avluda ise küçük bir taş havuz, kuyu, mutfak ve tuvalet yer almakta. Haremlik bölümündeki odaların ve eyvanın altında ise zer-

zembe (bodrum-kiler) yer almakta. Yapının selamlık bölümündeki odaların üzerine daha önceden var olduğu bilinen fakat yıkılmış olan çardak ise yeniden yapıldı.

Restorasyon Çalışması

Mimar Cenap ALTIPARMAK tarafından hazırlanan tarihi evin restorasyon projeleri, Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'nun 10 Ocak 2014 tarihli onayı ile uygun görüldü.

Taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına ait katkı payına dair yönetmelik çerçevesinde malik Zeliha BULUNTU tarafından 2014 yılında İl Özel İdaresine müracaat edilmiştir. Zeliha BULUNTU'ya ait tescilli taşınmaz kültür varlığı bu evin, Şanlıurfa'nın kültürel değerlerine katkı sunacak bir Kültür Merkezi olarak kullanılması adına restorasyon uygulama işinin yapılabilmesi için İl Özel idaresi tarafından yaklaşık 983.530 TL tutarında katkı payı kullanıldı.

ŞURKAV II. Başkanı Vali Yardımcısı Ramazan SEÇİLMİŞ'in koordinatörlüğünde, Mimar Abdülkadir ÖCAL danışmanlığında 5 Nisan 2014 tarihinde Vali İzzettin KÜÇÜK'ün ilk taşı yerine koymasıyla uygulanmaya başlanan restorasyon çalışmaları yaklaşık bir yıl sürdü.

Şanlıurfa Valisi İzzettin Küçük, Abdulkadir Buluntu, Vali Yardımcısı Ramazan Seçilmiş, İl Müftüsü İhsan Eliaçık açılış kurdelasını keserken

Evin Hizmetine Açılışı

ŞURKAV yeni hizmet binası olarak kullanılacak olan ve Buluntu Hoca'nın varisleri tarafından ŞURKAV'a 15 yıllığına verilen tarihi evin açılışını 13 Mayıs 2015 tarihinde Şanlıurfa Valisi İzzettin KÜÇÜK gerçekleştirdi.

Buluntu Hocanın torunu ve varisi olan Abdülkadir Buluntu açılışta yaptığı konuşmada, "atalarımızın evine göstermiş oldukları ilgi ve alakadan dolayı Sayın Valimize ve ŞURKAV'a teşekkür ediyoruz, bu evi kurtarıp dedemizin ismine yakışır, bir şekilde kullanılmasına vesile olan herkese ilgi ve alakalarından dolayı teşekkür ediyorum" diyerek sözlerini tamamladı.

Sonrasında bir konuşma yapan Vali İzzettin KÜÇÜK; Abdurrahman BULUNTU Hoca'yı anarak Allah'tan kendisine rahmet diledi. Buluntu Hoca'nın yıllarca Şanlıurfa'da ilmiyle ışık saçtığını ifade ederek konuşmasını sürdüren Vali Küçük: "Bugün o âlimin evi ŞURKAV Hizmet binası olacak. ŞURKAV'da zaten Şanlıurfa'nın tarihini, kültürünü, sanatını ve ruhunu yaşatmak üzere kurulmuş bir vakıftır. Aileye huzurlarınızda çok teşekkür ediyorum" dedi.

Bugüne kadar ŞURKAV merkezi olarak kullanılmakta olan Balıklıgöl civarındaki ŞURKAV'a ait evin ise Eyyübiye Belediyesi'ne kiralandığını belirten

Vali İzzettin KÜÇÜK; Şanlıurfa'daki belediye başkanı veya kaymakamların Şanlıurfa'nın dokusuna uygun mekânlarda hizmet vermeleri gerektiğine inandığını kaydetti.

Son olarak ŞURKAV'ın kurulduğu günden bu yana Şanlıurfa'nın sahip olduğu değerleri yaşatmak adına birçok önemli hizmeti gerçekleştirdiğini sözlerine ekleyen Vali İzzettin KÜÇÜK; pek çok önemli eseri Şanlıurfa'ya kazandıran ŞURKAV yönetimine de teşekkür etti.

Konuşmaların ardından restorasyon çalışmalarında emeği geçenlere ve Buluntu Hoca'nın varislerine Vali İzzettin KÜÇÜK tarafından teşekkür belgesi takdim edildi. Açılış törenine Vali İzzettin KÜÇÜK'ün yanı sıra; Vali Yardımcısı Ramazan SEÇİLMİŞ, Eyyübiye Belediye Başkanı Mehmet EKİNCİ, Haliliye Belediye Başkanı Fevzi DEMİRKOL, İl Jandarma Komutanı Selman KÖMÜRCÜ, İl Emniyet Müdürü Eyüp PINARBAŞI, ŞURKAV Yönetim ve Mütevelli Heyet Üyeleri, Buluntu Hoca'nın varislerinden Abdülkadir BULUNTU ve diğer aile fertleri ile birçok davetli katıldı.

ŞURKAV'ın yeni hizmet binası içerisinde; yönetim kurulu, genel sekreter, yazı ve kültür işleri, muhasebe, kütüphane, arşiv ve dokümantasyon birimlerinin yanı sıra iki adet misafir odası ve bir konferans salonu bulunmaktadır.

ONDOKUZUNCU YÜZYIL SONLARINDA URFA'DA SOSYAL HAYAT

Hasan AÇANAL
(1874-1953)
Merhum Urfa Müftüsü

Yağlı Boya Tablolar:
Nihat KÜRKÇÜOĞLU

Sultan Abdülaziz'in Saltanatının Son Günlerinde... (1875)

Abdülaziz'e atfolunan mali israfat (savurganlık), Doksan Üç Senesi harbini icat eden Rus emelleri, Slav ittifadı fikrinin Balkan anasırı (Balkanlarla yaşayan halk) üzerinde yaptığı etkiler İstanbul siyasi mahfillerini telaşa düşürüyordu.

Osmanlı İmparatorluğu üzerinde bir fırtınanın esmekte olduğunu siyasi mahfiller hissediyor, devlet ricalinin efkârı yakın bir gelecekte karşılarına çıkacak bir takım musibetlerin endişesiyle bulunuyor, resmi makamlardan sızan sıkıcı haberler İstanbul halkı arasında yayılıyor, aileler arasında devlet ahvaline ait küduretli (keder veren) bahisler konuşuluyordu.

Urfa hükümet merkezinden uzaktı. İletişim gelişmemişti. Urfa halkının çoğunluğu bu ahvalden bihaberdi.

1875'lerde Urfa Pek Sakin Bir Hayat Sürüyordu.

O tarihte Urfa yeniçeri hercümercinden kurtulmuş, artık yeniçeri cinayetleri, yeniçeri ihtilalleri, sokak muharebeleri sona ermişti.

Kalede günahsız boğmak ve boğulduğunu top atmak suretiyle şehre ilan etme cinayetleri uzun gecelerde masal kabilinden söylenmeye başlamıştı.

Hükümet yeniçeri sergerdelerinin baskısından kurtulmuş, eski karışık ahvalin yerine satvetli ve asayişi sağlamakta başarılı bir yöntem yerleştirmişti. Urfa bir sükûn ve güven devrine girmişti.

Zabita ve kolluk güçleri bulunmayan köylerde ve yollar-da herkes kemali emniyetle gidip geliyor, hiç kimse silah taşımak lüzumunu hissetmiyordu.

Herkes sürülerini imrandan uzak otlaklara götürüyor, urban (göçebe Arap aşiretleri) ve yol kesici tehlikeleri kimse-nin aklından geçmiyordu.

Urfa mümbit ve mahsuldar araziye, geniş ovalara malik olduğu halde binlerce hektar arazi işlenmemiş atıl bırakılmıştı. Tarıma açık arazide de ziraat ilkel usullerle yapılıyordu.

Urfa sancağının (mutasarrıflığının) ihracatı istenilenin çok altında idi, ticareti de ancak sancağın ihtiyaçlarını karşılayacak seviyede alelade satıcılıktan ibaretti. Sanayi ancak kendi ihtiyacını karşılayacak hacimde idi. Sınai üretimin tamamı kasabada tüketiliyordu.

Harrankapı'da yaşam

Yukarıdaki sebeplerden ötürü Urfa zengin değildi. Bununla beraber ithalatı da o nispette azdı. Halkın giyim ihtiyaçları yerli dokuma tezgâhlarından karşılanıyordu. Çuha, ayak-kabı (kundura) pek az kimsede görülürdü. Fes de taammüm etmemişti. Esnaf ile orta tabakanın çoğunluğu kösele ve kırmızı sahtiyandan mamul postal veya çizme giyiyor, beyaz veya yeşile boyanmış yerli bezden, yerli basmadan elbise giyiniyor, başına külah veya takke takıyor ve bunun üzerine yerli bezin biraz incesinden veya şal denilen renkli yün mensucattan sarık sarıyordu. Ceket ve pardösü yerine kaba ipten mamul bir nevi dar ve kısa veya geniş ve uzun bir aba kullanılıyordu.

Avrupa ipliğinden dokunmuş bugün kaba addedilen ve "Alaca" adı verilen kumaş rağbet görürdü. "Abani sarık" zenginlerde, tüccarda ve eşrafta görülürdü. Avrupa'dan gelen bugünkü ince sarıklar kibar ulemaya inhisar ederdi.

Setre-pantolon (ceket-pantolon) yüksek memuriyette bulunan seçkin kimselerde nadiren göze çarpardı.

Kadınların giyimi: Kadınlar başlarına halk arasında "Kablak" adı verilen gülünç bir serpuş giyerlerdi. Ancak mu-tasarrıfın müdahalesi ve bunu menetmesi ile kadınlar bundan kurtulmuş ve başlarına fes giyerek üzerine mendil bağ-lamak suretiyle daha güzel bir baş tuvaletine alıştırmışlardı. Kadınların elbisesi Avrupa basmasından veya yerli alacadan dikilmiş üç etekli entari idi.

Kadınlar ayaklarına sarı sahtiyandan pabuç veya çizme giyerler, yüzlerini kıldan peçe ile örterler, tesettür için "ihram" denilen örtü veya "izar" (patiska çarşaf) kullanırlardı.

Urfa'nın bu basit ihtiyaçları ithalatı tahdit etmiş, bu sade ve kanaatkar yaşam tarzı ithalat ve ihracat arasındaki denge-nin korunmasına sebep olmuştu.

Sebze ve tahıl bol ve ucuzdu. 120 okka buğday 40 kuru-şa anılabiliyor, 6 okka yağ 35 kuruşa satılıyordu.

Orta halli bir geçim için 5 nüfustan ibaret bir aileye günde 3 kuruş masraf kâfi geliyordu.

Ateş yakmak için evlerde imal edilen paçavra kav ve çak-mak kibrit vazifesi görüyordu. Kabuğu soyulmuş ve uçları kü-kürde batırılmış kenevir dalları gerektiğinde alevli ateş yak-mak için kullanılırdı.

Petrol lambası ile aydınlatma usulünü henüz kimse bil-miyordu. Gece odalar iç yağından yapılmış mumlarla aydın-latılırdı. Bir mum iki üç para ile alınır ve bir gece için kifayet ederdi. Taşımak için cam fanustan ziyade bezden yapılan fen-nerler kullanılırdı. Susam yağı yakılan kandil kullananlar da vardı.

Her evde çıkırcık ile iplik bükülür, giyim ihtiyacı bu suretle karşılanırdı.

Henüz çay içme alışkanlığı başlamamıştı. Kaynatılmış çay hastalara içirilen nadir bir içecek idi. Çay yerine baharat ile karıştırılmış ve kırmızıya boyanmış bir nevi yapma şeker kaynatılarak misafire ikram edilirdi.

Tütün içilmesi de taammüm etmemişti. Tütün içenler uzun çubuklara takılmış çamurdan mamul lülelerde veya sebil denilen çamur pipolarda içerlerdi. Sigara sarmak her-kesin elinden gelmiyordu. Sigara içmeye yeltenenlerin bazı-ları da teneke kalıplarla sigara sarmak mecburiyetinde kalır-dı.

Hayat ucuzdu. Herkes yerli mensucat ve mamulât ile milli giyimini tedarik edebiliyor ve bu az masrafla hayatını sür-dürüyordu. Basit giyim, basit ve ucuz geçim imkânı, geçine-bilmek için sürekli ve yorucu bir çalışmayı gerektirmiyordu. Halk az çalışmakla elde ettiği kazanç ile bir yıllık geçim mas-raflarını karşılayabiliyordu.

Evlerin döşenmesi de basit idi. Birkaç hasır, bir iki kilim evin döşenmesine yetiyordu. Halı gibi kıymetli mefruşat ancak zengin tabakanın evlerinde görülürdü.

Hayatın ucuz ve kolay oluşu, şehirde siyasi ve iktisadi ha-yatın gelişmemiş olması siyaset, makam ve zenginlik alanla-

Urfa bağlarında üzüm hasadı

Beykapısı'nda surlar

rında hırsların oluşmasına ve yaygınlaşmasına meydan vermemişti. Yüksek tabakada bulunanlar arasında kürsü kavgaşı bazı şahsi ihtiraslar zaman zaman kendini gösterdi ise de bu çok defa hafif bir dalga gibi halkın efkârı üzerinde bir iz bırakmadan gelip geçiyor ve muhterislerin mensuplarından başka kimseyi meşgul etmiyordu. Sefahat yoktu, işret (alkollü içki içmek) menfur idi (nefret edilirdi). Tatil günlerinde yapılan kır, bağ, bahçe gezileri, kış geceleri evlerde yapılan sohbet toplantıları müzikle canlandırılırdı.

Bahar mevsiminde kırlar insanlarla dolar fevç fevç (kalabalık) halk dağların saf ve hoş kokulu havasını teneffüs eder, koşmak, üç adım atlamak, kale beklemek, çelik çomak oynamak gibi beden terbiyesine yarayan oyunlar oynanır, nişan talimleri yapılırdı.

Kırların seçilmiş mevkilerini tutabilmek için o mevkilere ya pek erken gidilir veya birkaç gün evvelden oralara bekçi konularak ayrılırdı.

Kır âlemi yapmanın günleri vardı: Salı günleri ulemaya ve talebeye, Pazar günleri sair ahali sınıflarına mahsus idi. Kadınlar Çarşamba günleri tenezzühe çıkarlardı. Kır eğlenceleri akşam geç vakte kadar sürerdi. Akşam yemeği kırdan yenir ve çoğu zaman güneş battıktan sonra şehre dönüş başlardı.

Bazen geceleri bile kırdan (dağda) geçirilir ve buna "yatı" ismi verilir. Bu dağ gezilerinin en önemli faaliyeti müzik icrası idi. Çeşitli musiki aletleri çalanlar ve güzel sesli sanatkarlar bu toplantıların tabii misafirleri idiler.

Dağlarda geçirilen gecelerde:

"Erbab-ı zevkü safanın terennümatı, ahengi terabı etrafa yayılırdı."

Yani, zevk sahiplerinin şarkıları ve çalgılardan çıkan ahenkli nağmeler etrafa yayılırdı.

Sıra Geceleri:

Kış geceleri evlerde sıra denilen özel toplantılar yapılırdı. Ulema Salı ve Cuma geceleri, esnaf çoğunlukla gece aşırı toplanırlardı. Bu toplantılar nöbetleşe yapılırdı.

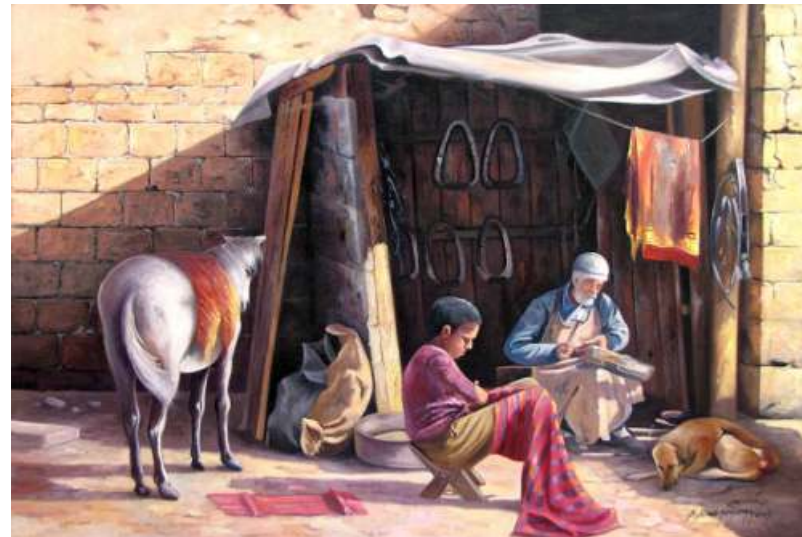
Bu gece toplantılarında sohbetler edilir, çeşitli oyunlar oynanırdı. Yaşlılar Battal Gazi hikâyeleri okurlardı. Sıra gecelerinin de ayrılmaz faaliyeti müzik icra etmektir.

At ve Cirit Merakı:

Halkta güzel kısrak beslemek hevesi de çoktu. Atı olanlar sonbahar ve kış mevsiminin açık günlerinde atla gezmeye çıkarlardı. Cuma ve Pazar günleri öğleden sonra bütün sulariler Cirit Meydanı denilen mevkie gelirler ve karşılıklı iki saf teşkil ederek cirit oynarlardı. Bu bir nevi süvari talimi demektir. Meydanın bir tarafında da seyirciler yerlerini alırdı. Maharet gösterenler alkışlanırdı.

Eğitim:

Okur-yazar oranı çok düşüktü. Çok kimse mektup yazmaktan acizdi. Tüccar, esnaf defterlerini tutmak için bir yazı bilene başvururlardı. Meramını ifade etmeye muktedir bir kâtibte gıpta edilirdi. Bir nikâh veya düğün davetiyesi kaleme almak için bir kâtip aranır, kâtipten alınan müsvedde, yazı bi-

Nalbant

Harrankapı'da Hacı Lütfullah Camii

lenlere temize çektiler ve dağıtıldı.

İptidaiye Mektepleri (ilkokullar) henüz açılmamıştı. Çocuklara Elifba, Kur'an-ı Kerim, Okuma-Yazma mahalle mekteplerinde öğretilirdi.

Ayrıca bazı cami avlularındaki hücrelerde yalnız Kur'an-ı Kerim okutan hususi muallimler (öğretmenler) vardı. Güzel yazı yazmayı öğrenmek isteyen çocuklar bir Hüsnü Hat (güzel yazı=kaligrafi) öğretmenine gitmeye mecbur olurlardı. Özel okullarda Kur'an-ı Kerim'i bitirenler medreselere girerlerdi. Ahali üzerinde medreselerin nüfuzu vardı. Bunun için herkes çocuğunu medreselere verirdi.

Maarif Nezareti'nin (Milli Eğitim Bakanlığı'nın) Urfa'da açtığı tek orta tahsil kuruluşu Mektebi Rüştîye (Ortaokul) idi.

Medreseler:

Medreseler orta ve yükseköğretimi bünyesinde toplayan bilim ve kültür yuvaları idi. Ecdadımızın kurduğu vakıflar sayesinde faaliyetlerini sürdürüyorlardı.

Medreseler İslam uygarlığının dorukta olduğu asırlardaki önemlerini kaybetmeye başlamışlardı. Artık Abbasi, Endülüslü medreselerinin ve Osmanlı külliyelerinin haşmeti o günün medreselerinde yoktu. Bu gerilemenin iki sebebi vardı:

1) Eski klasik bilimleri hakkında tedarik edecek hocaların azlığı,

2) Öğretim programlarına Tarih, Coğrafya, Biyoloji, Astronomi, Matematik gibi müspet ilimlerin girmemiş olması.

Medreselerde Arapça gramer Belagat ilmi adı altında Arap Edebiyatı, Fıkıh (İslam Hukuku) Fıkıh Usulü, Tefsir ve Hadis gibi şer'i ilimler öğretilirdi. Ayrıca Kadim Mantık, İlmî Kelam ve Münazara Usulü tedarik edilirdi.

Felsefe ve Hikmet okumanın uğursuzluk getireceğine inanılırdı. Medrese programlarında Matematik, Tarih ve Coğrafya yoktu. Fenni itikatlar medreselere girememişti. Dünyaya

ya yuvarlak diyenler, itimadı zayıf olmakla suçlanırlardı. Sira-yet fikri ulema arasında kabul görmezdi. Yabancı dil öğrenmek küfür sayılırdı. Yalnız Farsça tahsiline müsaade edilirdi.

Klasik programların uygulandığı medreselerin de büyük bir kısmında hocaların ehliyetliliği ve tedris usullerinin yetersizliği yüzünden beklenen netice alınamazdı.

Arap dili kaideleri (Kavaid) okutulduğu halde Arapça öğrenilmez ve kimse Arapça konuşamazdı. Senelerce Arap Edebiyatı okunduğu halde öğretmen bile meramını ifade edebilecek kadar Arapça yazmak kudretinden mahrumdu. Tedrisat tatbikattan ari idi. Medreseler tarihe, siyasete hatta içtimaiyata (sosyolojiye) bigâne kalmıştı.

Öğretim yöntemi muğlak ve karışık idi. Lisan dersi verilirken konu hedefinden saptırılır lisan felsefesine girilirdi. Bir Arapça "Sarf ve Nahiv" (gramer) dersi esnasında söz belagete (retorik) ve Hikmet ve Kelam'a münce olur şerhlerin, haşiyelerin manaları muhakeme edilir ve ders bu suretle dağılır ve maksattan uzaklaşırdı.

Buna bir örnek vereyim;

Yunan filozofu Aristo'nun mantık konusunda yazdığı bir kitap M.S. 3. yüzyılda yaşayan başka bir Yunan filozofu tarafından şerh edilmiş ve bu eser Abbasi devrinde Arapçaya çevrilmişti. Bu eser nasılsa medrese programlarına ders kitabı olarak girmiştir. Urfa'da bazı medreselerde bu kitabın birinci sayfası açılır ve sözde derse başlanır. Ancak ilk sayfada bulunan bir cümlede bir "vav" harfi geçer. Türkçede "ve" anlamında olan bu edat Arapçada çeşitli manalarda kullanılır. Hoca "vav"ın Arap gramerinde kullanıldığı yerleri birkaç satırlık hatırlatma ile geçip esas konulara girebilse ders başlayacaktır. Fakat nerede... Artık hoca Arap gramerine dalmıştır. Bütün ders saatleri "vav"ın kullanım yerlerini anlatmakla geçer ve Aristo mantığı hakkında hiçbir şey öğretilmeden kitap kapatılır.

Gümrükhani kuzeyindeki isotçu pazarı

Tahsile yeni başlayan talebeye anlayamayacağı birçok şey ezberletilirdi. Okunan bahis haricinde müellifin (yazarın) kelimeleri ile oynanır, cümlelerindeki takdim tehirleri sebepleri aranır ve bu suretle öğrencinin dimağı meçhul sahalarda dolaştırılarak yorulurdu. Böylece bu öğretim yönteminden pek az öğrenci faydalanabilirdi. Medreselerde başarılı olanlar sadece en zeki ve en çalışkan öğrencilerdi. Talebelerin çoğu uzun çabalarına rağmen hiçbir şey öğrenemiyorlardı. Yirmi-otuz yaşlarında medreseyi bırakan talebenin bilgisi imladan mahrum bir yazı ile hatırında kalan birkaç dini mesele idi.

Bununla beraber Urfa'da gerçek âlim ve muktedir müderrislerin bulunduğu ve onların rahle-i tedrisinden yetişen talebinin ilim meşalesini genç nesillere taşıdığını şükranla hatırlamak gerekir.

Medrese programlarını başarı ile bitirebilen öğrenciler cidden Hukuk ilminde uzmanlık kazanmış olurlar. Münazara da, dini konuların müdafaasında büyük kudret elde ederlerdi. Çünkü medrese programlarında Fıkıh, Usulü Fıkıh, Mantık, Münazara ve Kalam derslerine çok önem verilirdi.

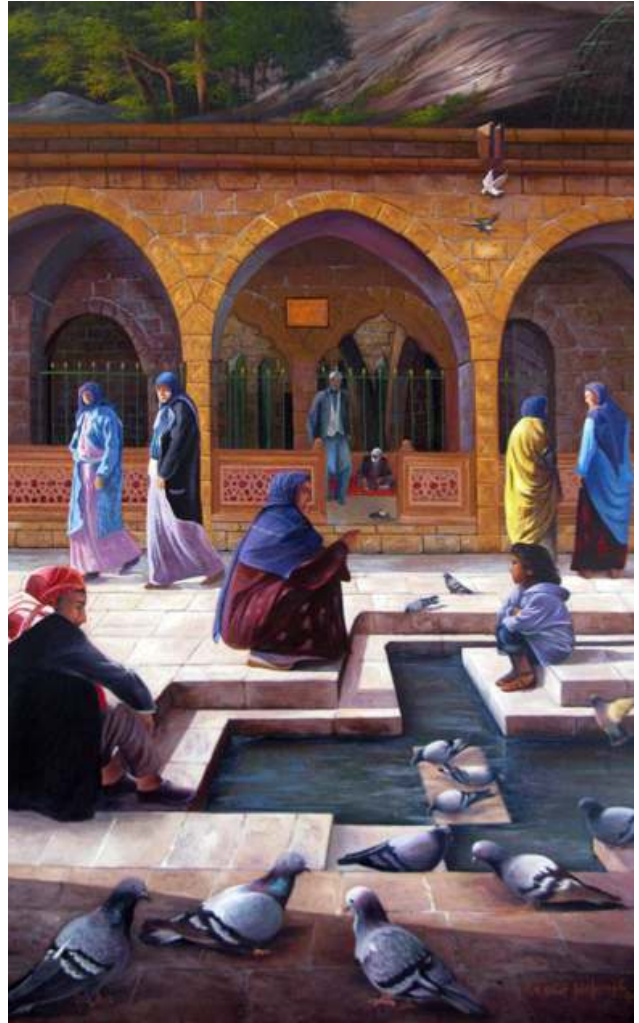
Tahsilini bitirenler özel törenle icazet (diploma) alırlardı.

Talebede ve Ulemada ahlak ve davranış:

Öğrencilerin bazı ahlaki kurallara tabi olmaları şarttı. Kumar, müskirat talebeye yasaktı, talebe kahvelere bile gidemezdi. Medreselere öğrenci kabul edilirken ahlaki durumu hakkında tahkikat yapılır, yasaklara riayet edeceğinden şüphe edilen çocuklar medreselere kabul edilmekte güçlük çekerlerdi.

Talebeler müderrislere (hocalara) kayıtsız şartsız itaate mecburdular. Bir medreseyi bırakan öğrenci müderristen izin almadıkça başka bir medreseye naklemezdi.

Talebe yirmi yaşından sonra sakal bırakmaya ve abani sarık sarmaya mecbur tutulurdu. Ulemanın hayatında da bir

Dergah avlusundan Dede Osman Avni Hz. türbesi

Sipsahi Pazarı'nda günlük yaşam

Rizvaniye Medresesi avlusunda insanlar

hususiyet vardı. Genellikle münzevi yaşarlar, çarşı pazarda gezmezlerdi. Müderrisler her gün sabahleyin tedrisatla meşgul olurlar, öğleden sonraları akşama dek kitap mütalaa ederler, geceleri de vakitlerinin bir kısmını mütalaaaya hasrederlerdi. Salı ve Cuma günleri mutad dersler tatil edilir, ziyaretler kabul edilir ve kır tenezzüpleri yapılırdı.

Ahlak:

Urfa halkı nezih bir ahlaka sahip idi. Daima ahlak, din ile beraber yaşardı. Yalan söylemek ağır bir suç idi. Küçükler büyüklerin yanında söze karışmazlar ve ancak kendilerinden sorulara cevap verirlerdi. Büyüğün her emri, yerine getirilmesi şart olan bir hareketti. Bir aile reisinin dostları tarafından o ailenin çocuklarına yapılan nasihatler hüsnü kabul gö-

rürdü. Gençler hiç tanımadıkları bir büyüğün onlara terbiye vermesini yadırgamazlar, büyükleri sakin bir şekilde dinlerlerdi.

Yetişkinler de yaşlılara büyük bir hürmet hissi beslerlerdi.

Haklar, Akitler:

Hak, her şeyin üstünde tanınırdı. Bir borçlu senetsiz şahitsiz borcunu alacaklıya karşı inkâr edemezdi. Borçlu, alacaklının mahkemeye başvurmasından çekinirdi. Mahkemeye şikâyet olunan kimse haksız sayılırdı ve bu büyük bir ayıptı. En fakir borçlu bile bu ayıbı göze alamaz ve borcunu inkâr edemezdi. Alacaklının bir silahı da yemin ettirmektir. Kimse yalan yemin etmeye cesaret edemezdi.

Şirket akitleri, kontratlar, icar isticar sözleşmeleri, alım-satım işleri çoğu kez senetsiz ve şahitsiz yapılırdı.

Devlet dairelerinde iş takibi:

Halk, resmi makamlarda işlerini takip etmek için bizzat müracaat yerine eşraftan bir tanıdığını aracı koymayı adet edinmişti. Bu genellikle isteğini veya problemini okur-yazar bir kimsenin daha iyi anlatabileceği kanaatinden ileri gelirdi. İş takibi yapan kimse bundan bir karşılık beklemezdi. Bu gibi konuşmasını bilen kimselere Zeamat sahibi anlamında "Zaim" denilirdi. Halktan herkes, bir "Zaim"e mensup olmakla kendini güven altında hissedirdi.

Misafirperverlik (konukseverlik), garip nüvazlık (garibe sahiplik yapmak) fukaraya müşfik davranmak ve bakmak Urfa halkının mümeyyiz vasfı idi.

Urfa'nın Arka Sokakları Arasında...

Şahin DOĞAN

Sanat Tarihçisi

yazmak77@hotmail.com

I.

Bir boşluk... Tarifi kabil olmayan, kelimelerin içine sığmayan bir boşluk... Gittikçe büyüyen, büyüdüğü derinleşen, derinleştikçe tanımsızlaşan ve belirsizleşen bir boşluk... Tabiatındaki nesnelerin hiçbirine benzemeyen, hiçbirini çağırılmayan, hepsinden kopuk, hepsinden öte tarifsiz bir boşluk... Umut-suz bir boşluk... Sınırları bilinmeyen, görünmeyen bir boşluk... Ötesine geçilme imkânı olmayan, aşılma şansı bulunmayan bir boşluk... Yeryüzünün bütün genişliğine rağmen size dar geldiği, kelimelerin yetersiz kaldığı ve Türkçede "boşluk" sözcüğü dışında hiçbir şeyle anlatılamayacak ve karşılanamayacak garip, tuhaf ve acayip bir hal... Gerçi 'insanoğlu kendisini asla bu boşluğa teslim etmemeli, boşluğu görse de umutsuzluğa kapılmamalı, ne yapıp edip umudunun, umut etmenin yolunu bulmalı, çıkarmalı, mutlaka bir yerlerde aşılacak bir sınırın olduğuna inanmalı. Öyle ki üzerinde mahsur da kalınmış olsa yüksek zirvelerden inilebileceğine, dibine bırakılmış da olsa derin kuyulardan çıkılabileceğine.'

Bütün bunlar doğru amma; huşu içinde kıldığımız bir namazdan sonra, derin bir vecd ile okuduğumuz Kur'an-ı Kerim'den sonra, gözyaşıyla ıslattığımız bir seccadeden, ellerimiz karıncallıktan yakarışlarla ettiğimiz samimi bir

duadan, nasihat dolu bir cuma hutbesinden, cami avlusunda hüznle taşıdığımız bir tabuttan, aşkla yaptığımız tatlı bir sohbetten, iştahla yediğimiz leziz bir yemekten, tutkuyla okuduğumuz nefis bir şiirden, şarkıdan veya romandan, mahveden havalarda tahassürle adımladığımız keyifli bir yürüyüşten, nefesimizi tutarak seyrettiğimiz gerilim dolu bir filmde, yüreğimiz ağızımızda seyrettiğimiz bir derbi maçtan, tatlı bir dedikodudan, gizlice bir günahattan, sert bir siyasi ve dini tartışmadan sonra...

Evet, hepsinden sonra ve hepsinin ardından adına çaresiz 'boşluk' dediğimiz o lanet şey gelir, karşımıza dikilir, ensemizden tutar, benliğimizin ve hüviyetimizin her yerine sızar, kısıkrak yakalar bizi, kendi emrine ram eder. Az önce yapmış olduğumuz bütün güzel faaliyetlerin anlamsız olabileceği vehmini ve ihtimalini zalim bir tebessüm ile fısıldar kulağımıza ve dahi çarpar suratımıza. Nedir bu lanet olası boşluk? Ancak cennet ile tatmin olabilecek, tok olmak nedir? Bilmeyen ve hiçbir tokluk haline razı olmayan doyum-suz arzularımız mı, İblis'in sinsice vesvesesi mi, Âdem Babamızın ilk masum günahı mı, hayatımızın sahici anlamı mı, yoksa hayatımıza sahici bir anlam katmamız için yardımına ihtiyaç duyduğumuz daha başka vazgeçilmez bir şey mi? Belki de haya-

tın sırrı bu. Esrarı bu. Bamteli bu. "Yasak meyve"nin anlamı bu. Yaşadığımız bu benzersiz ve güzel zamanları tekrar yaşamak ve yaşatmak için gerekli negatif bir duygu bu. Her şeyi söylemek mümkün.

Ne söylersek söyleyelim, adını nasıl koyarsak koyalım, bu halin bizdeki acı tesiri değişmiyor hiçbir zaman. O tarifi kabil olmayan boşluğun içine yuvarlanıyoruz elimizde olmayarak. Ve sonra çirpiniyoruz, çirpindikçe batıyoruz, batıkça çirpiniyoruz. Bu vaziyet biteviye devam ediyor, yaşanmaya değer ne varsa tümünü alıp götürün, adına 'ölüm' denilen o sonsuz bitişe kadar. Bazen düşünüyorum, sanat, edebiyat, musiki, felsefe, siyaset, teknoloji ve dini inanışların büyük bir kısmı bu karşı konulamaz boşluk halini kapatmak için biz insanlar tarafından icat edilmiş keyifli ve sevimli oyuncaklar mı acaba? Neden olmasın! Her ibda (yaratım) bir boşluğun ve açlığın eseri değil mi? Bir eksikliğin, çaresizliğin, yeterince tam ve tamam olamayışın eseri. Düşünce tarihinde bu kanaati paylaştan düşünür sayı az değil, hayli fazla. Mesela 'sanat biz büyüklerin oyuncacı' diyor birisi. Meğerse tüm gözde ve sözde marifetlerimizi, başarılarımızı ve buluşlarımızı bu tarifi kabil olmayan meçhul boşluğa borçluymuşuz da haberimiz yok.

II.

İşte böyle tarifi kabil olmayan boşluk zamanlarında, belki de bu boşluğu doldurmak için, Urfa'nın ara sokaklarını ve onların arasında bulunan şirin tarihi camileri dolaşmak, avlu ve haziresinde eski bir halinin üzerinde bir müddet bekleyip maziye doğru manalı bir yolculuğa çıkmak, orada kendinden önce yaşam sürmüş çilekeş ve muzdarip insanların mermere, avluya, hazireye, mezar taşlarına, kubbeye, mihraba sinmiş gölgelerini görmeyi istemek o güzelim ve munis mimarinin bir parçası haline gelmeye çalışmak... Amacı buydu belki veya daha başka bir şeydi. Tarihi yapıların silüeti ile kendi ruhu arasında inanılmaz benzerlikler vardı. O da eskiydi, maziydi, bir masalı vardı, geçmişte kalmıştı. Bedeni bu zamanda yaşıyordu ama ruhu, duyguları, hisleri mazideydi daima. Onun karanlık labirentleri içinde dolaşıyordu usulca.

Bir Aralık günü, yer Şanlıurfa Yusuf Paşa Camii. Vakitlerden ikindi. Kasvetli, kederli ve boğucu bir hava. Mahveden bir hava. O, ikindi namazından sonra âdeti olduğu üzere son cemaat mahalinde oturuyor ve kendince bazen sabit gözlerle bir noktaya bakıp derin derin düşünüyor bazen de gelip geçen in-

sanların telaşlı ve tedirgin hallerini seyrediyordu. Tuhaf ve tanımsız bir mutluluk veriyordu bu seyir ona. Hafif bir melalin ardından baktığı için böyle sevimli geliyordu, kim bilir.

Yine bu vaziyette iken bir ara büyük bir kalabalığın telaşla cami avlusunu doldurduğunu gördü ve kalabalığın kolları arasında musalla taşına getirilen bir tabut. Cemaat tabutu kolları arasında telaşla dolaştırırken o yerinde hiç kıpırdamadı, sabit gözlerle, tabuta, onun içindeki beyaz kefene sarılmış ölüye, kefenden dışarıya sızmış kırmızı kana, insanların homurdanışına, ağlayışına, ölümü hatırlayışına, sahici veya yalancı hüznlerine ve hepsinden daha çok mahveden havaya baktı. Tabut taşınırken, gökyüzü kül rengi bulutlarla kapalı, yağmur hafif hafif yağıyor ve taneleri tabutun üstündeki kirli battaniyeyi ıslatıyordu. Şöyle geçirdi içinden: yağmur latif, bulut latif, hava latif, manzara latif, bu kadar güzel, munis ve bayıltan bir havada insan nasıl ölür? Daha doğrusu ölür mü insan? Böyle bir havada yakışır mı insana ölmek?

Bu kadar güzel ve revnak bir havada ölmek... Hayata elveda demek... Gökyüzünü, yıldızları, yorgun akşamları ve bu akşamlarda söylenen şarkıları, küçük çocukların acı tebessümlerini, cuma saatlerini, sonsuzlukta Allah'a uzanan ezan seslerini, esrarlı geceleri, yasak sevişmeleri, tehlikeli ilişkileri, çekici günahları... Hepsine 'elveda' demek hem de insanda delicesine yaşama isteği uyandıran böylesi çığgın bir havada. Ama ölüme doğru yürürsün çaresiz, yaşamak dedikleri budur belki, ölüme doğru kısa bir yürüyüş, yok olmaya doğru bir seyahat... Bütün cemaat ölüyü son yolculuğuna uğurlamak için çırpınırken o, tabut ile hava arasındaki anlamlı uyumsuzluğu düşünüyordu. Böyle bir şey olabilir miydi? Ama bunun adı hayattı ve her an her şey olabiliyordu.

Yine aynı yerde ramazanın yirmi yedinci günü ikindi namazı sonrası, mukabele okunuyor, insanlar çok halis niyetlerle akın akın bu okunan mukabeleyi dinlemek için camiye koşuyor. Yine musalla taşında bir tabut, içinde biraz sonra gömülmeyi bekleyen zavallı bir ölü. O, aynı yerde oturuyor ama bu sefer cami avlusunu dolduran kalabalığı seyretmiyor, elinde Franz Kafka'nın "Dava"-sı üzerine eğilmiş okuyor. Tane tane, sindire sindire, empati yapa yapa

okumaya çalışıyor. Bir ara başını kitaptan kaldırdı çevresine baktı: Hafız tarafından acıklı bir ses tonuyla okunan Kur'an-ı Kerimler, musalla taşında uzanmış gömülmeyi bekleyen her şeyden habersiz zavallı bir ölü, onun etrafında hüzünlü gözlerle cami avlusunu dolduran bir kalabalık, asude bir yalnızlık içinde bulunan kendisi ve elinde tuttuğu garip kitap. Ne tuhaf! Kur'an, ölüm, yalnızlık, melal, Franz Kafka ve bunalım.

Bütün cemaat ölüyü son yolculuğuna uğurlamak için çırpınırken O, cami, mukabele, tabut, kalabalık, kendi hali ve Kafka ile arasındaki anlamlı uyumsuzluğu düşünüyordu. Böyle bir şey olabilir miydi? Ama bunun adı hayattı ve her an her şey olabiliyordu. Şair olsaydı bu manzaraları ebedileştirebilirdi belki ama şair değildi, birkaç mısra dizecek bir kabiliyetten de yoksundu. Yazık ki şiir dışında bu manalı manzara-yı anlatabilecek bir şey de yoktu!

Kısacası ölüm var ey kari! 'Ölümler hayat, iki cam ustası gibi karşılıklı oturup aynı kürenin içine üfleyp dururlar. Bir kararır kürenin içi, bir rengârenk cıvıldaşır. Ölüm gelir dokunur, anlarsın ki hayat bir saçmalaktır. Birden bütün renkler solar, silinir, yok olur. Kavgalar, kızgınlıklar, öfkeler ateşe tutulmuş incecik bir cam gibi eriyerek biçim değiştirir. "Ne anlamı var" diye sorarsın. "Bir anlamı yok aslında" dır bunun cevabı. Ölümün varlığını hissettiğinde hayat bütün manasından soyunur. Çıplak ve sıkıcı bir gerçek olur.'

III.

Urfa'nın tarih ve maneviyat kokan, karadağ döşemeli arka sokaklarında gezmek onda bir itiyat haline gelmişti. Ara sokakları, arka sokakları, çıkmaz sokakları, halk arasındaki meşhur deyimle "tetirbe"leri... dolaşmak ve bunları dolaşırken tarifi kabil olmayan bir zevk almak, bir his taşımak. Bu sokakların dolambaçlı oluşu, darlığı, inceliği, kavisler yaparak sanki sonsuzluğa doğru uzayıp gidişi. Birinin sonu diğerinin başlangıcı; birinin başlangıcı diğerinin sonu; birinin doğumu diğerinin ölümü; birinin ölümü diğerinin doğumu. Tıpkı İslam süsleme sanatlarında sıkça kullanılan girift karakterli arabesk motifleri gibi. Nerde başladığı ve nerde bittiği belli olmayan meçhul bir güzergâh üzerinde biteviye gezinmek. Amaçsız, gagesiz, pusulasız.

Yusufpaşa Camii haziresi

O bütünüyle mahremiyet ve mazi kokan tarihi arka sokaklarda dolaşırken en ziyade nazarına ilişen cumbalı ve kafesli eski evlerdi. Kale gibi yüksek duvarlarla örtülü ama içerisi bir meydan kadar geniş her birinin. Çarşıya, ağıyara ve günaha kapalı ama sonuna kadar mahreme, duaya ve Allah'a açıktı. Umumiyetle selamlık ve haremlik, hayat, eyvan, odalar, tandırlık, hamam ve dam gibi kısımlardan müteşekkil olan bu evlere dışarıdan bakınca küçük bir cumba, onun üzerinde çoğu dikdörtgen planlı ve soğuk demir işçiliğinin ürünü olan bitkisel süslemeli kafesli pencereler. Kafesin içinden bakınca sokak çok net görünüyor ama sokaktan bakınca içerisi hiç görünmüyor. Sokakla birlikte her bir evin bütün müşteri milatı üzerinde yaklaşık bir asırdır yitirdiğimiz o muhteşem dua medeniyetinin izlerini bariz bir şekilde okumak hala mümkün.

Yörenin sivil mimarisinin en güzel örneklerinden olan o munis evlere bakarken kendi içinde de aynı onlara benzer bazı manevi mekânların çoktandır yıkılmakta olduğunu fark etti. Bu mimarinin üzerine bina edildiği felsefi arka zemin ve plan, apartman dairesine alışık modern insanların anlayabileceği bir duygu değildi artık. Bu mimarinin kopmaz bir parçası görünümü veren insanların garip halı, çıldırtan tevekkülü, kendisinin ise geçmiş ile şimdi arasındaki bocalayışları, salınışları, çırpınışları ve bu duygusunu bu harabeler arasında dolaşarak bastırma telaşı çok üzücü geldi ona.

Bu şirin ve güzelim evlerin felsefi arka planını yüzyıllarca beslemiş olan "kökü ezelde dalı ebedde bir sistem" şimdi nerede? Neden modernliğin nimetlerinden sonuna kadar istifade etme imkânı önünde dururken geri gelmeyeceği matematik bir katiyetle sabit olan muhayyel bir mazi hasreti çekiyor? Bunun cevabını bilmiyordu, daha doğrusu bilmek istemiyordu belki de. O evlerde yaşayan insanlar da aynı o evler gibi maziye ait bir şeyler taşıyorlardı. Onların giyimi, kuşama, şekli, şemali, sakalları, kürkleri, yelekleri ve o yeleklerin cepleri içerisinde taşınan zincirli, alaturka eski zaman saatleri, hekim yaka gömlekleri, uzunca beyaz entarileri, kül tablaları, birbirinden güzel tespihleri, bir parça doğu ataletini simgeleyen aheste yürüyüşleri, hele namaz vakitlerinden yarım saat önce o aheste

Urfa'nın tarihi sokaklarından Yorgancı Sokak

veya yavaş hareketlerle evden çıkararak cami yoluna doğru revan olan nur yüzlü dedeleri...

Zamanın nabızı bile bir başka atıyor buralarda. Pek alışık olmadığımız, dilinden anlamadığımız eski bir zamanın nabız atışları hissediliyor her tarafta. Saatleri bizim saatlere benzemediği gibi o saatlerin gösterdiği zaman da bizim zamanlara benzemiyor. Zaman, ev, aş, mimari, çarşı, pazar her şey o ezeli ve ebedi olan kozmik düzenle bir ahenk ve insicam içerisinde daha doğrusu ona göre ayarlanmış gibi. Asıl feci olan şey o alaturka patikalar içerisinde dolaşırken, çoğu zaman istemeyerek de olsa, alafranga/oryantal duygular taşımak zorunda kalmak. Kendisi şu an bu izlenimlerini kaleme dökerken bile o kaygıyı taşıyordu. Kendince soylu addettiği bütün intibalarının sade birer tasannu olmasından korkuyordu. Bizi biz yapan bazı temel şeyleri çoktan kaybettik sanki. Bu arka sokaklarda o kaybettiği şeyleri bulabilir miydi acaba? Bulamayacağını çok iyi biliyordu ama yine de aramaya, gezmeye, dolaşmaya devam ediyordu.

Yine ara sokaklar arasında şirin bir caminin köşesinde asude bir yalnızlık

içinde oturuyor. O lanet boşluk anlarından sadece biri. Hiçbir şey alev gibi alnında yanan varlık sancısını dindirmeye yetmiyor. Şehrin bütün sokaklarını, camilerini, hanlarını, çeşmelerini, çarşılarını, meydanlarını dolaşıyor 'belki derdim bir derman bulabilirim' umuduyla. Ama ne yaparsa nafiye. Şimdi yine metruk bir cami kuşesinde 'kopartılmış yapırlardan ibaret bir hüzün' ve hayatı kavradığı günden bu yana peşini bırakmayan sıra dışı düşünceler. Caminin batı köşesinde oturmuş, amaçsız ve avare gözlerle ahşap minberi seyrediyor. İmanın her Cuma zavallı Müslümanları uyarmak için çıktığı bir yer. Çocukluk yıllarında mahalle camine gider bilhassa Cuma günleri minberde hutbe okuyan imamı gıpta ile temaşa ederdi. O günler hayalini süsleyen biricik meslek imamlıktı. İmam olsa her şey bitecekti. Cenneti, Allah'ın rızasını kazanacaktı. Ama hiçbir zaman imam olamadı. O ukde içinde kaldı daima. Hayatı boyunca yaptığı hiçbir tercihte hür olduğunu hatırlamıyordu. Hepsinde nedeni belirsiz saikler altında kalıyordu. Hiçbir zaman bir mesleği olmadı ve hangi mesleğin mizacına uygun olduğunu anlamadı. Mesleği ile uyumsuz

Yusufpaşa Camii

olan insanlarda görülen o derin boşluk ve umutsuzluk duygusu oldum olası bırakmadı yakasını. Bir şeyler arıyordu, hayatı hep bir arayış içinde geçti ama ne aradığını bilmiyordu, belki de bilmek istemiyordu.

Bazı zaman cami avlusunda mütevekkil bir edayla oturan çoğu emekli yaşlı insanların halini kıskanıyordu. Onların ruh huzuruna hasret çekiyordu. İşini yapan ve mesleğiyle barışık insanları saygı ve hürmet içinde selamlıyordu. Kendisinde olmayanı başkasında görmek saygı hissi uyandırıyor onda. Bazı zaman da mesleğini iştiyak derecesinde yapan bir ayakkabı boyacısını kıskanıyor ve onun gibi çalışkan, mutlu ve huzurlu olmak istiyordu. Bazen de Muaviye kadın mı erkek mi? diye soran babasının sevimli cehaletini kıskanıyordu. Bildikçe umutsuzluğa kapılıyordu, bilmek işkence veriyordu. Bir zamanlar her şeyi bilmek, öğrenmek merakıyla büyük bir iştiyak ve hırsla kitapların dünyasına sarılmıştı. Öyle ki on-

larız bir dünya düşünemez olmuştu. Belki binlerce kitap devirdi, kendisi gibi yüzlerce kahraman tanıdı ama kitapları kapatıp kendi yalnızlığı ile baş başa kalınca her şeyin kendisiyle başladığını, hiçbir şeyin yeni olmadığını anlıyordu. Yaşamak ile okumak birbirinden çok farklı şeylerdi. Aşk'ı, kitaplardan okumakla yaşamak arasındaki fark gibi.

Bu camilerin metruk köşelerinde oturup yalnız başına anlamsız hayallere dalmak tarifi kabil olmayan bir sadet duygusu telkin ediyordu ruhuna. Tarif edemediği, isim koyamadığı ama iliklerine kadar duyumsadığı bir mutluluk duygusu. Camiye içerden yani cemaatten biri olarak bakıyordu, dışarıdan sadece egzotik bir merak olsun diye değil. Batılılar egzotik meraklarını tatmin etmek için doğuya gelir onların mabedlerini dolaşır ve sayısız fotoğraf çekerler. Turistin tek amacı fotoğraf çekmektir, hem de yalnız bir tane değil binlerce. Acaba bizden batıya gidip de kilise ve müzelerinde egzotik bir merak

olsun diye seyahat eden doğulu var mıdır? Kendi tarihine ve tarihi eserlerine bakmayı yabancılardan öğrendik. Gerçi modern zamanlarda "bakma"nın ne demek olduğunu, estetiğini, hepsini batılılara borçluyuz. Tanpınar ve Yahya Kemal, kendilerinden seksen yıl önce İstanbul'u gezen Nerval gibilerinin gözüyle İstanbul'a baktı ve bu bakış içimizdeki yerli oryantalizmin neşet etmesine sebep oldu. Belki de 'söz medeniyetinden göz medeniyeti'ne geçiş dedikleri böyle bir şeydi.

Bütün bunlardan ona ne! Kendi gerçekliği ile bu anlattığı şeyler arasında kapatılması olanaksız uçurumlar vardı. Neden bunu anlamıyor veya anlamak istemiyordu? Onun yaptığı hayali bir oryantalizmdi. Olmadığı ve olmasının da mümkün olmadığı bir dünyanın açısıyla kendi hakikatine bakmak. Zihni bir çelişkiler yumağı. Böyle devam ederse bu çelişkilerin çözüleceği yok.

Bazen bunlardan kurtulmak için tatlı dedikodulara sarılıyordu. Tatlı dedikodular... Onlarsız bir hayatı düşünmek veya düşlemek mümkün mü? Yaşadığımız şu tatsız, yavan hayatın içinde dedikodu denilen o sevimli şeyi çıkarın, geriye anlamsız ve aptalca bir yığın usare dışında ne kalır? Hayata renk ve anlam katan dedikodular. Dünya bir dedikodular mahşeri. Devletler dedikodular üzerine kurulmuş, günlük politika, medya ve kısmen dinler bir dedikodudan ibaret. Bütün mitlerin ve efsanelerin menşei bu sevimli bela. Aynı zamanda dinlerin de en fazla kınadığı şey. Ama dinler arasındaki teolojik tartışmaların büyük çoğunluğu dedikodu. Üstün irade tarafından bir bakıma insanlar dedikodu etsin diye gönderilmiş bu geçici dünyaya? Hayat onsuz olmuyor. Bazı zamanlar huşu içinde namaz kılar gibi dedikodu yapmak en az o namaz kadar belki de ondan daha fazla lezzet veriyordu ona. Kitaplar dedikoduları yaymak için bir araç. Tarih koca bir dedikodudan başka ne ki! Onun dedikodusu kitaplar ve oralardaki muhayyel kahramanlardı...

“URFA VİLAYETİ” İSİMLİ ESER ÇERÇEVESİNDE URFA'NIN OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E GEÇİŞ YILLARI*

Dr. Emine KISIKLI
Başkent Üniversitesi
Atatürk İlkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi
tarihkisikli@hotmail.com

Şefik Arif'e hazırlatılarak, 1925 yılında TC. Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Nezareti'nce yayınlanan Urfa Vilayeti, Urfa'nın Osmanlı'dan, Cumhuriyet'e geçiş yıllarına ışık tutan önemli bir kaynak niteliğindedir.

1865 yılında Halep vilayetine dâhil edilen Urfa, 1912 yılında Halep'ten ayrılarak bağımsız bir sancak haline dönüştürülmüştür. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Urfa'nın merkez kazasıyla birlikte Harran, Suruç, Birecik kazaları; Sumatar nahiyesi dışında ise Harran'ın Nusretiye, Birecik'in Nizib ve Ceraclus nahiyeleri bulunmaktadır. Urfa Vilayeti isimli eserde; nahiyesi olmayan Suruç kazasının, tarihi açıdan bir değer ifade etmediği, koni şeklindeki kubbelerin yer aldığı bu kazada bir cami, bir mescit, bir tekke, 59 dükkân, 4 han olduğu, hamamın mevcut olmadığı ifade edilmektedir. Çok eski bir yerleşim yeri olan Nizib'in ise, tarih boyunca Urfa gibi birçok istilaya maruz kaldığı, burada Romalılardan kalma, 2000 senelik olduğu tahmin edilen, üzerinde kitabe bulunmayan bir kilise olduğu anlatılmaktadır. Urfa merkez kazasının nahiyeleriyle birlikte 327, Harran kazasının 184, Suruç kazasının 167, Birecik kazasının ise 132 köyü mevcuttur.

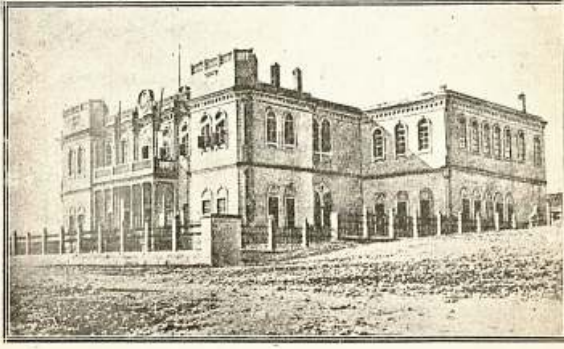
Urfa Vilayeti isimli eserde; Osmanlı'dan, Cumhuriyet'e geçiş yıllarında Urfa merkez kazasının nahije ve köyleriyle birlikte 87.576, Suruç kazasının 20.324, Birecik kazasının 29.464 nüfusa sahip olduğu, ancak Harran kazasının henüz nüfus sayımının yapılamadığı, bu kazanın da ilave edilmesi halinde nüfusun 150.000'i aşacağı belirtilmektedir. Eserde; belirlenen nüfusun gerçekçi olmayıp, nüfusa kayıtlı olmayanların da sayılması halinde nüfusun 200.000'i aşacağı tahmininde bulunmaktadır. TC'nin 1927 yılında ülke genelinde yaptığı ilk nüfus sayımı bu tahmini doğrular niteliktedir. 1927 sayımına göre Urfa'da 101.062 erkek, 102.533 kadın olmak üzere toplam 203.595 kişinin yaşamakta olduğu belirlenmiştir.

Osmanlı'dan, Cumhuriyet'e geçiş yıllarında Urfa halkı Türk, Kürt, Arap, Yahudi, Süryani ve Ermeni'lerden oluşmuştur. Nüfusun %61,8'ini Türkler teşkil etmiştir. Halkın %98,5'i Müslüman, %1,5'i ise Gayr-ı Müslim'dir. Müslümanların çoğunluğu Türk'tür. Kürtler %22,3, Araplar %14,4, Yahudiler %0,6, Süryani ve Ermeniler % 0,9 civarındadır. Urfa Vilayeti isimli esere göre; bu havalide yaşayan Türkler, vilayetin en

درنجی قسم

مستطابان ، دبستانسرا ، اہرامانرا

مرکز ولایتہ ادارہ خصوصیہ خالد اون دورت خستہ فوشلی یوزیتاق استیماہ
مساعدا ، آریجہ اجزاخانہ ، ادارہ انبار ، مہایت ، اطبا اوطولری و عملیخانہ ، بانہان ،
ہاترپولوزی ، لابورانوار مطبخ و خدمہ دارلری محتوی ایک قابل کارگر عہتم
پر خستہخانہ موجود اسعدہ ادارہ خصوصیہ وارداتک عدم کفایہ حسیلہ حال فعالیتہ
بولتاویوب جہت عسکرہنک تحت اشتغالہددر . بالکتر محتاجیندن اولان خستہلردن
یوزدہ بش مقداری خستہخانہ قبول و تحت تدوی بہ آتقدہدر .

اورفہ ملک خستہخانہ

eski yerleşik halkıdır. Daha sonra İran, Kafkasya üzerinden batıya göç eden Hitit, Sümer ve Akadlar Urfa havalisine gelip hükümet kurmuş, ancak Babililer tarafından siyasi hâkimiyetlerine son verilmiştir. İslâmiyet'in kabulünden sonra İran ve Türkistan'dan Urfa havalisine önce İranlı kavimler, ardından da Selçuk Türkleri, Karakoyunlu ve Akkoyunlu Türkleri gelip yerleşmiş, bölgede iz bırakmışlardır. Urfa'ya gelen son Türk göçmen kafilesini Kayı Aşireti oluşturmuştur. Kayı Aşireti; Kafkasya, Ahlat, Diyarbakır üzerinden Urfa havalisine gelmiş, bu havalide senelerce dolaştıktan sonra aşiretin bir kısmı batıya ve güneye hareket etmiş, Karakeçili adıyla bilinen diğer bir kısmı da Urfa havalisinde kalmıştır. Kayı Aşireti'nden başka Döğerli, Bahadırlı Aşiretleri de Urfa'ya göç etmiş Türk aşiretlerindedir. Urfa havalisine Türklerle beraber gelip yerleşen Tatarlar; Bazıgı Aşireti adıyla bilinmektedir. Timur ordusuna mensup Berazi Aşireti de Türk'tür.

Urfa vilayetinde ağırlıklı olarak Türk ve Arap aşiretleri yaşamaktadır. Urfa Vilayeti isimli esere göre; Türk aşiretlerinin bir kısmı lisanlarını, adet ve geleneklerini tamamen koruduğu halde diğer bir kısmı Arap, Türk, İran medeniyetlerinin etkisi altında dillerini, adet ve geleneklerini, milliyetlerini kaybetmiş, aslen Türk oldukları halde Kürt adını almışlardır. Arap aşiretleri Urfa'nın doğu ve güneyinde, Türk ve Kürt aşiretleri ise doğu ve batısında yaşamaktadır. Harran'da Münif, Eb-u Cerrare, Davud kabilelerinden oluşan Ben-i Muhammed Aşireti; Ben-i

Acil, Nuvafile, Eb-u Cündi, Bilnezin kabilelerinden oluşan Cemile Aşireti; Nevace, Musasala, Siyale kabilelerinden oluşan Siyale Aşireti; Bin Zeyd, Tomaç, Eyyade kabilelerinden oluşan Ben-i Yusuf Aşireti yaşamaktadır. Bu aşiretlerin tümüne Gays Aşireti adı verilmektedir. Urfa merkez kazasında bulunan Bazıgı, Bahadırlı, Döğerli Aşiretlerinin kabileleri mevcut değildir. Suruç kazasında ise Üç Oklu, ya da Berazi adıyla bilinen aşiret yaşamakta olup, bu aşiret de Deynar, Picanlar, Şedadi Sehbanlar, Mevdanlı, Alaaddinli, Ketkanlı, Haltanlı, Deydanlı kabilelerinden oluşmaktadır. Suruç'ta aslen Türk olup, dilini ve geleneğini kaybetmiş Kürt Aşiretleri'nden Mersavi, Hartavi, Şencanlı Aşiretleri yaşamaktadır. Ayrıca Suruç'ta Kayı Aşiretine mensup, Süleyman Şah ile birlikte gelen ve aslen Türk olup Araplaşan Türkmen Aşiretleri de mevcuttur, bunlar 400 haneden ibarettir.

Geçim Tarzı

Urfa Vilayeti isimli esere göre Urfa halkı genelde refah ve saadetten yoksundur. Servet sınırlı sayıdaki şahısların elinde bulunduğu için köylü son derece fakir kalmıştır. Herhangi bir mesleği olmayan köylü, genelde eşrafın tapulu malı gibidir. Eşraftan en fakirinin 3-4 köyü vardır. 30-40 köye sahip olup, köyün bütün gelirini kontrol eden zenginler de mevcuttur. Amele gibi çalışan köylü, çalışması karşılığında ancak elde edilen gelirin sınırlı ihtiyaçlarını karşılayabilecek kısmını alabilmektedir. Kalan kısım, mal sahibi ağandır. Zenginlerle halk arasında kapatılması mümkün olmayan bir uçurum mevcuttur. Zenginler; et, yumurta, piring, sebze, tatlı, meyve, hamur işleri gibi sağlıklı gıdalarla beslenirken, halk; yaz ve kış yağdı alınmış ayran, bulgur ve saç ekmeği ile karnını doyurup, zenginin en önemli besin kaynağını oluşturan eti, senede bir defa Kurban Bayramı'nda tadabilmektedir. Kasabalının en önemli gıdası çiğ et, çiğ bulgur, bol kırmızıbiber, soğandan oluşan çiğ köftedir.

Halkın %90'ı tarımla uğraşmaktadır. Osmanlı Devleti'nin son döneminde kunduracılık, tenekecilik, semercilik, marangozluk, bakırcılık, demircilik, dokumacılık gibi küçük el sanatları halk arasında yayılmaya başlamıştır.

Eğitim

Osmanlı Devleti'nin son döneminde vilayet merkezinin ezici çoğunluğunu oluşturan Türkler, geleceklerinin ancak eğitimle değişeceğini görmeye başlamış, ancak bu düşünce uygulama sahasına geçirilememiştir. Bu yüzden de Osmanlı Devleti'nin son döneminde Urfa'da tam bir Skolastik Düşünce Devri hüküm sürmüştür. Tanzimat Fermanı ile başlayan batılılaşma anlayışına paralel olarak Osmanlı Devleti, Urfa'da da batılı tarzda eğitim veren okullar açmaya başlamıştır. Ancak çevrenin etkisi altında kalan ebeveynler, çocuklarını modern eğitim veren okullardan ziyade Mahalle Mekteplerine göndermeyi tercih ettiği için öğretmenler öğrenci bulamamıştır. Buna rağmen halkın fakir kesimi eğitime ilgisini sürdürmüş, zengin tabaka ise ilgisiz kalmıştır. Eğitime en fazla ilgi duyan Birecik kazasında öğretmen ve öğrenci sayısının azlığı, Suruç'ta da mevcut okulların dünya şartlarının gerisinde olması yüzünden eğitimden beklenen verim alınamamıştır.

Osmanlı'dan, Cumhuriyet'e geçilmesiyle birlikte genç

Türkiye Cumhuriyeti, Urfa'da mevcut okullara ilaveten yeni okullar açarak, eğitimi geniş halk kitlelerine yaymayı hedeflemiştir. Kaynağımızda; Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçildiği yıllarda Urfa'da faaliyet gösteren okullar, bu okullardaki kız, erkek öğrenci sayıları ile öğretmen sayıları aşağıda belirtildiği şekilde verilmiştir:

Urfa Merkez, İlkokul, 140 erkek öğrenci, 14 muallim;
Urfa Merkez, İlkokul, 30 erkek öğrenci, 7 muallim;
Erkek Vatan Mektebi, 123 erkek öğrenci, 7 muallim;
Erkek Turan Mektebi, 81 erkek öğrenci, 7 muallim;
Urfa Erkek İrfaniye Mektebi, 81 erkek öğrenci, 7 muallim;
Urfa Kız Mektebi, 93 kız öğrenci, 4 muallime;
Cerin Merkez Köyü, 18 erkek öğrenci, 1 muallim;
Kıyas Köyü Mektebi, 8 erkek öğrenci, 1 muallim;
Yaylak Köyü Mektebi, 30 erkek öğrenci, 1 muallim;
Höyük Köyü Mektebi, 31 erkek öğrenci, 1 muallim;
Birecik Erkek Mektebi, 191 erkek öğrenci, 7 muallim;
Birecik Kız Mektebi, 84 kız öğrenci, 3 muallime;
Birecik'e bağlı Suryek Kız Mektebi, 5 erkek öğrenci, 1 muallim;
Elifoğlu Köyü Mektebi, 10 erkek öğrenci, 1 muallim;
Çiftlik Köyü Mektebi, 15 erkek öğrenci, 1 muallim;
Mizar Köyü Mektebi, 17 erkek öğrenci, 1 muallim;
Kurab Köyü Mektebi, 10 erkek öğrenci, 1 muallim;
Nizib Erkek Mektebi, 146 erkek öğrenci, 7 muallim;
Nizib Kız Mektebi, 32 kız öğrenci, 1 muallime;
Suruç Erkek Mektebi, 60 erkek öğrenci, 3 muallim;
Suruç, Yazılımizar Köyü Mektebi, 12 erkek öğrenci, 1 muallim;

Suruç, Alikur Köyü Mektebi, 13 erkek öğrenci, 1 muallim;
Etmatik Köyü Mektebi, 5 erkek öğrenci, 1 muallim;

Görüldüğü üzere Cumhuriyet'in ilk yıllarında Urfa'da 985 erkek, 209 kız olmak üzere toplam 1194 öğrenci mevcut okullara devam etmiş, bu okullarda 67 erkek, 8 de bayan öğretmen görev yapmıştır. 200.000'in üstünde bir nüfus barındıran Urfa için bu sayı son derece düşüktür. Oysa resmî rakamlara göre Urfa'da o yıllarda eğitim çağındaki çocuk sayısı 9.764'tür. Yani Cumhuriyetin ilk yıllarında Urfa'da temel eğitim ancak %10,5 oranında uygulanabilmiştir.

Adet ve Gelenekler

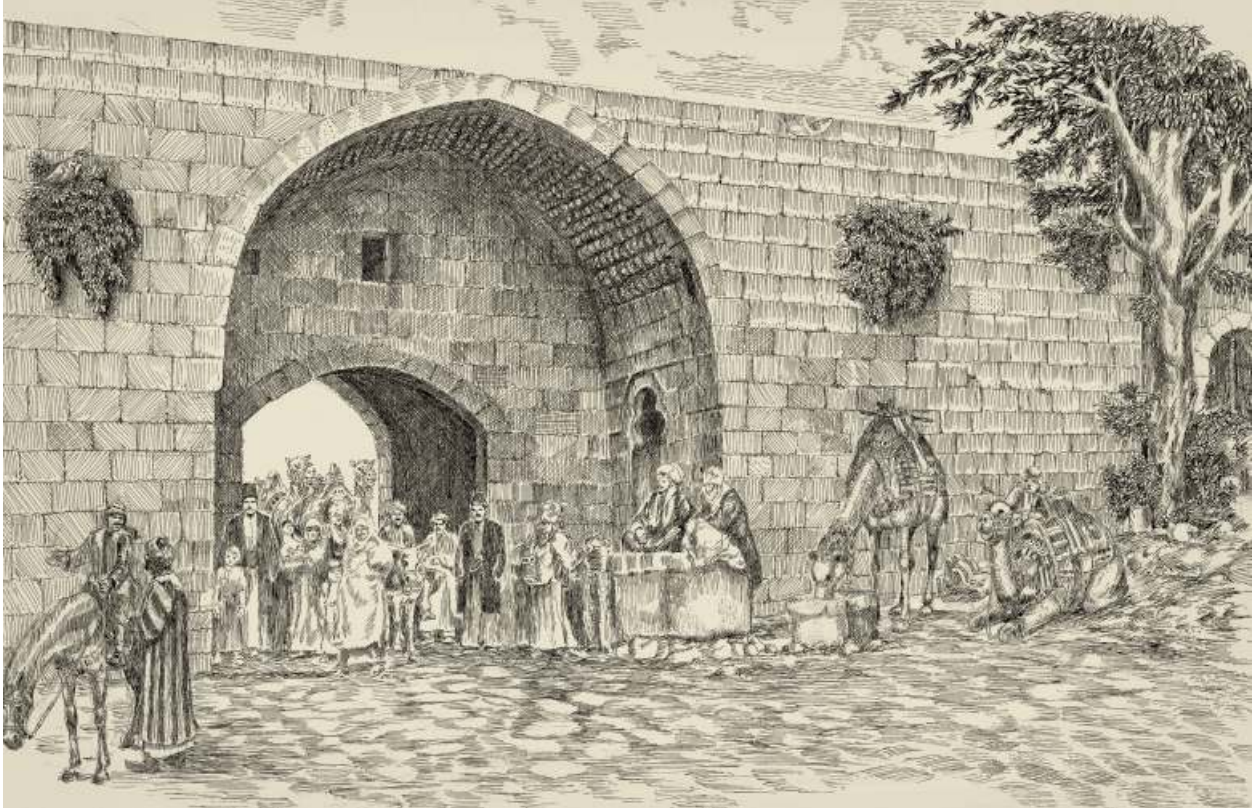
Urfa'da kasabalıların ve aşiretlerin adet ve gelenekleri benzerlik göstermekte olup, misafire hürmet ve ikram, her kesim için geçerli ve sevilen bir gelenek halinde sürmektedir. Doğum, sünnet, evlenme ve ölüm olaylarında farklı adetler uygulanmıştır.

Urfa'da hamile kadının doğumuna iki ay kala yatağa girmesi uygun görülmemekte, gezinmesi, iş görmesi yasaklanmaktadır. Doğum başladığında ebe, ebe yoksa da ebelikten anlayan bir kadın eve çağırılmakta, doğum sırasında hamile kadının başı ucunda bir kılıç veya kama tutulmaktadır. Doğum gerçekleşikten sonra bebek, tuzlu su ile yıkanmaktadır. Kundaklanan bebek önce ebe tarafından babasına götürülüp

bahşiş alınmakta, bebek erkek ise verilen bahşiş de yüksek olmaktadır. Ardından bebek, en yakın akrabalarından başlamak suretiyle sıra ile gezdirilmekte ve bahşiş âdeti sürdürülmektedir. Doğumun 7. ve 40. günleri anne ve bebek, akraba kadınlarla birlikte sokaklarda zılgıt eşliğinde gezdirildikten sonra hamama götürülmektedir.

Urfa'da Osmanlı'dan, Cumhuriyet'e geçiş döneminde evlenme yaşı erkekler için 17-30, kızlar için ise 14'dür. Evlenmeler görücü usulüyle yapılmakta, evlenecek kızın görüşü alınmamakta, yalnız ailelerin denk olmasına özen gösterilmektedir. Düğün merasimi kız istemeye başlamaktadır. Kız istenirken önceleri damat adayının evlenmeyi düşündüğü kızın babasına ve erkek akrabalarına bir heyet göndermesi, kızı büyüklerinden istemesi, bu esnada taraflar arasında başlık pazarlığı yapılması uygulaması yaygındır. Bu sırada kızın velisi, kızının istendiğini hiç işitmemiş gibi sessiz kalmakta, talep iki kez tekrarlandıktan sonra toplulukta hazır bulunan kız tarafından birinin kısmet ise ne diyelim cevabından sonra kendi mal ve mülklerini, servet düzeylerini açıklayan bir konuşma yapmakta, ardından da damadın maddî durumunu sormaktadır. Damat tarafının kız için takdir ettiği başlık miktarını bildirmesinin ardından, tarafların pazarlık konusunda uyuşmasıyla kız isteme işlemi tamamlanmış sayılmaktadır. Kıza takdir edilen başlık, en fakiri için 3 beşi bir yerde, bir takım çamaşır, elbise ve düğün masrafı için de 15 adet altındır. Ancak sonraları bu uygulama değişmiş, kız tarafının gönderdiği liste üzerinde ön anlaşma sağlandıktan sonra kız isteme merasimi gerçekleştirilmiştir. Kız isteme esnasında gerçekleştirilen bu törene Sakal Öpme Merasimi adı verilmektedir. Tarafların anlaşma sağlamasından sonra en fazla iki hafta içinde düğün merasimine başlanmakta, nişan merasiminin ardından nikâh günü ve evlenme günü belirlenmektedir. Genellikle evlenme için perşembe ve pazar günleri seçilmektedir. Önce erkek davetliler damada elbisesini giydirmek için damat evinde toplanarak, Asbap Gecesi'ni, ardından da kadın davetliler kız evinde toplanarak Kına Gecesi'ni gerçekleştirmektedir. Düğün günü sabah ezanından bir saat önce gelin, erkekler önde, kadınlar arkada olduğu halde evinden alınıp, sokaklardan geçirilmek suretiyle damat evine götürülmektedir. Gelin götürülürken kadınlar zılgıt eşliğinde maniler söylemektedir. Damadın evine getirilen gelin odasına kapatılıp, zıfaf vaktine kadar odaya kimse girmesine izin verilmemektedir. O akşam damat evinde misafirlere Sübhe adı verilen bir ziyafet verilmektedir. Bu yemeğe davet edilenler getirdikleri hediyeyi, ziyafetin verildiği yerde yüksekçe bir taht üzerinde oturan damadın yanındaki zata usulca vermektedir. Bu hediye bazen düğün masraflarına katkı sağlayacak bir maddî değer taşıırken, bazen de bir at olmaktadır. Bu merasime de Sini Sürme adı verilmektedir. Yatsı namazından sonra Kirve denen damadın okutucusu ve arkadaşlarının damadı odasına kadar götürüp, dualarla uğurlamasıyla düğün merasimi sona ermektedir. Ertesi gün damat, kirvesi, arkadaşları ve davetliler birlikte hamama gitmektedir. Urfa'da düğünlerde cirit oynanması yaygın bir adettir.

Osmanlı'dan, Cumhuriyet'e geçiş yıllarında Urfa'da ailelerin rızası dışında gerçekleşen evliliklerde aşiret kanunları devreye girmektedir. Aşirete mensup bir kızın, bir gence

Samsat Kapısı / Desen: Abdurrahman Birden

gönül verip onunla kaçması halinde, aşiret kız ve erkeğe verdiği ölüm kararını uygulamaya koymakta, bu kararı ancak kızın ailesine başlık verilerek anlaşma sağlanması ve nikâh kıyılması değiştirmektedir. Aksi halde kız ve erkek öldürülmektedir. Evli bir kadının, bir erkekle kaçması halinde ise, her ikisi de takipten uzak bölgelerde yaşamaya mecburdur. Kadını kaçıran erkek, hem kadının akrabaları, hem de kocası tarafından takip edilmekte, terk edilen eş, ömrü boyunca kendisini terk eden eşini öldürme hakkını korumaktadır.

Urfa'da sünnet merasimi öncesinde sünnet edilecek çocuk için önce bir kirve bulunması gerekmektedir. Kirveliği kabul eden zat, bazen çocuğun akrabalarından biri olduğu gibi, bazen de aileye yabancı biri olmaktadır. Çocuğun elbisesi, davetlilerin ağırlanması, sanatçının bahşişi, kısacası tüm sünnet masrafları kirveye aittir. Ancak kirvelik hakkı, babalık hakkından daha değerli sayıldığı için çocuğun hayatı boyunca kirvenin emrine uyması gerekmektedir.

Urfa'da ölüm halinde ise, önce minareden sala verilmektedir. Ölen hemen yıkanarak, bekletilmeden defnedilmektedir. Taziye müddeti bir haftadır. Vefat eden şahıs mühim bir aşirete mensup ise, tüm aşiretler at, kısrak, deve ve zahire gibi hediyeler getirmektedir.

Giyim-Kuşam Tarzı

Kaynağımızda Urfa'da Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçildiği yıllarda halkın daha ziyade eski Türk tarzı giyimi tercih ettiği ifade edilmektedir. Urfa'da giyim-kuşam tarzı açısından kasaba ve köyler farklılık göstermiştir. Kasabalarda da memur, eşraf ve işçi farklı giyinmiştir. Memurlar; ceket, pantolon, fes, bot veya iskarpin giyerken, eşrafın bir bölümü memur gibi giyinmeyi tercih etmiş, bir kısmı da yerli veya Halep kumaşından yapılmış entari, üstüne kısa bir ceket giymiş, başına kefiye takmıştır. Amele ise; yerli bezden entari, kışın da koyun derisinden kürk giymeyi, başına kefiye takıp, ayağına kırmızı çanak geçirmeyi tercih etmiştir. Kasabalı kadınlar; içine ipekten veya pamuktan yapılmış üç etekli entari, hırka, üstüne de Diyarbakır kumaşından yapılmış belden büzgülü çarşaf giyerken, köylü kadınları koyu mavi ve siyah yerli kumaştan ya-

pılma uzun entari giymiş, başına altınla süslü başlık denilen kısa fes takmış, her iki tarafta baştan topuklara kadar uzun ve himayeli tabir ettikleri Altın Saçak kullanmıştır. Kadınlar saçlarının uçlarını ince yünden örüp, ucuna altın takarken, çocukların da alınları hizasında bulunan saçları örülüp ucuna altın takılmıştır. Köylü erkeklerin giyim-kuşam biçimi, kasaba amelesinin giyim şekline yakındır.

Ahlak

Urfa Vilayeti isimli eserde; Türk adet ve geleneklerini muhafaza eden kesimin hukuka bağlı, medenî insanlar olduğu, kısmen Araplaşmış ve Kürtleşmiş olan kesimin ise kabile hayatının getirdiği rekabet yüzünden ihtiraslarının esiri olduğu ifade edilmektedir. İftira, yalan dolan, adam öldürme gibi kötü davranışların bu kesimde yaygın olduğunu belirten kaynak, bu kesimin hukukî konularda devlete güvenmediğini, bir sorun halinde aralarından seçtiği, Arif adı verilen şahsın kararına itibar ettiğini belirtmektedir. Hırsızlık veya adam öldürme olayını aydınlatmakla görevlendirilen Arif'e, aşiret diyet hakkı olarak at, kısrak, deve, davar, para, silah gibi değerli hediyeler vermektedir.

Batıl İtikatlar

Osmanlı'dan, Cumhuriyet'e geçildiği yıllarda Urfa'da kadınlar arasında batıl itikatların yaygın olduğu dikkat çekmektedir. Safer ayında ve iki bayram arasında nikâh kıyılmamakta, düğün yapılmamaktadır. Güneş ya da ay tutulması sırasında silah atılması, sıtma için pamuk bağlatılması, cinli veya perili olduğu düşünülen mahallere gece karanlıkta tatlı bırakılması, yeni doğmuş çocuğun üzerine havale geleceği endişesiyle bir başka çocuğun götürülmemesi, kurak mevsimlerde yağmur duasına çıkılması yaygın inançlardandır. Halil-ür Rahman Gölü'ndeki balıklar, halk tarafından kutsal güce sahip olduğu inancıyla yenilmemektedir.

Urfa'da çocuk sahibi olamayan kadınlar, ziyaretgâha gidip, ziyaretgâhın toprağını suya koyup içtikleri takdirde çocuk sahibi olacaklarına inanmaktadır. Bu konuda müracaat edilen bir başka yöntem ise, Halil-ür Rahman Mağara-

si'ndaki Hz. İbrahim'in beşiği olduğu rivayet edilen taş beşiğe dilekte bulunmaktadır. Beşiğin sallanması halinde dileğin gerçekleşeceği inancı hâkimdir.

Hastalıklar ve Tıp

Urfa merkez ve kasabalarda halk tıbbı güvenmekte, ancak köylerde halk mecbur kalmadıkça hekime müracaat etmemekte, hastalık durumunda tekkelerin, türbelerin, hocaların hastalarına şifa vereceğine inanmaktadır.

Urfa'da hastalanan kadının hekime götürülmesi ayıp sayılmakta, hekime götürülmek zorunda kalınan kadının, hekime bizzat hastalığı ile ilgili bilgi vermesine izin verilmemekte, bu görevi hastanın kocası veya bir erkek akrabası üstlenmektedir. Ancak Cumhuriyet'in ilk yıllarında yavaş yavaş hastalıkların muayene edilmeden teşhis ve tedavisinin mümkün olmayacağını anlamaya başlayan taşra halkı, sıtmada kininin, frengide civanın şifa kaynağı olduğunu kabullenmiş ve bu tür vakalarda hekime gitmeye başlamıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Urfa vilayet merkezinde Özel İdareye ait 14 hasta koğuşlu 100 yataklı, eczanesi, muayene odaları, ameliyathanesi, laboratuvarı olan iki katlı muhteşem bir hastane mevcuttur. Ancak Özel İdare gelirlerinin yetersizliği yüzünden hastane faaliyette bulunamamış, askeriye tarafından kullanılmıştır. Yalnız muhtaç durumda olan hastaların %5'i bu hastaneye kabul edilmiş ve tedavileri yapılmıştır.

Urfa'da vilayet merkezinde belediye gelirleriyle idare edilen Belediye Eczanesi ile şahıs malı olan Şifa Eczanesi halka hizmet vermekte olup, Birecik ve Nizib'te de birer Belediye Eczanesi bulunmaktadır.

1924 yılında Birecik ve Suruç kazalarında beşer yataklı birer dispanser açılmış, Suruç'taki dispanser hükümet tabibinin tayin edilememesi yüzünden geçici olarak kapanmış, Birecik'teki dispanser faaliyetini sürdürmüştür.

Osmanlı'dan, Cumhuriyet'e geçildiği yıllarda Urfa halkının en önemli sağlık sorunu salgın hastalıklardır. Özellikle bataklik bölgelerde yaşamak mecburiyetinde kalan aileler malarya hastalığı ile mücadele etmiştir. Osmanlı Devleti'nin son döneminde Suruç, Viranşehir merkez kasabalarıyla, Halfeti nahiye merkezinde malarya hastalığı, 1894 ve 1911 senelelerinde kolera salgını, I. Dünya Savaşı yıllarında da lekeli humma salgını yaşanmıştır. Kasabalı kadın temizliğe daha fazla dikkat ettiği halde, köyde yaşayan kadın için böyle bir durum söz konusu olamamış, bu da köylerde sıklıkla bit görülmesine yol açmıştır.

Urfa'da Cumhuriyet'in ilk yıllarında yeni doğan sayısı, ölen sayısının iki katından fazladır. 1923 yılında bir sene zarfında 1069 doğuma karşın, 508 vefat gerçekleşmiştir. Tabii bunlar resmî rakamlardır. O dönemde bebeklerin doğar doğmaz nüfusa kaydedilmediği gerçeği göz önüne alındığında nüfus artışının çok daha yüksek olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır. Bir diğer önemli sosyal sorun, 1-10 yaş arası çocuk ölümlerinin sayıca yüksek oluşudur. 1923 yılında yaşanan vefatların 156 tanesi bu yaş grubundaki çocuklara aittir. Vefat eden kız çocuk sayısı 45, erkek çocuk sayısı ise 111'dir. Bu durum, sağlıklı yaşam koşulları, kadınların ağır çalışma şartları, aile büyüklerinin baskısı, doğru bilinen yanlışlardan vazgeçilmemesi, kızların henüz çocuk denecek yaşta anne olması ile yakından ilgilidir. O dönemde çocuk ölümlerinin en önemli sebeplerinden birini oluşturan ishal, 6 aylıktan itibaren bebeklere kırmızıbiber, baharat çiğ bulgur, çiğ köfte vb. gıdalar verilmeye başlanmasının kaçınılmaz sonucudur. Ülkenin her bölgesinde yaşanan çocuk ölümlerine engel olmak amacıyla Çocuk Esirgeme Kurumu Annelere Öğüt isimli bir kitap hazırlanmış, 15 Ağustos 1935 tarihli bir Urfa gazetesi kitabın basıldığını, isteyenlere parasız gönderileceğini haber yapmıştır.

Hanlar, Oteller, Hamamlar, Fabrikalar

Cumhuriyetin ilk yıllarında Urfa vilayet merkezinde 2, Birecik'te 1 adet otel bulunmaktadır. Merkezdeki oteller tefrişattan ve temizlikten uzak birer kuru bina durumundadır. Konaklayan yolcunun portatif yatağı olmaması durumunda istirahatini temin etmesi mümkün değildir. Bu yüzden yolcular ekseriya eşraf ailelerince ağırlandırmaktadır. Birecik'teki 12 odalı otel, Urfa vilayetinin yegâne modern oteli olup, temiz ve her türlü konfora sahiptir.

Urfa vilayet merkezinde 13'ü adi, 4'ü de Gümrük Hanı adıyla isimlendirilen, ticarî amaçla kullanılan 17 han mevcuttur.

Vilayet merkezinde 13, Birecik'te 3, Nizib'te 2 hamam mevcuttur. Merkezdeki hamamlar temiz olup, bütün sıhhi şartlara haizdir. Kasaba halkı hamama son derece itibar ettiği halde, köylü halkın hamam alışkanlığı yoktur.

Urfa vilayet merkezi büyük sanat müesseselerinden mahrumdur. Yalnız Nizib nahiyesinde zeytinyağı ve sabun imaline mahsus ilkel 3-4 müessese mevcuttur. Vilayet merkezinde kışmen dokumacılık revaç bulduğundan bazı evlerde elbiselik kumaş dokuyan tezgâhlar bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Altun Işık (1925) I. Yıl, Sayı:2, 5, 6, 7 İrfan Matbaası, Siverek.
- Arif Şefik (1925), Türkiye'nin Sıhhi, İçtimai Coğrafyası, TC. Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti, İstanbul.
- Umumi Nüfus Tahriri (1929), Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet, İstatistik Umum Müdürlüğü, 28 Teşrin-i Evvel 1927, Ankara.
- Urfa Salnamesi (1927), İlhami Fevzi Matbaası, İstanbul.
- Urfa'da Milli Gazete, 1935.
-

Mollazade Ailesi

Müslüm C. AKALIN
Avukat, Avukat-Yerel Tarih Araştırmacısı
mcakalin@mynet.com

Urfa merkez Dabakhane Mahallesi nüfusuna kayıtlı bulunan ve ailenin bilinen büyüğü olan ulemadan Mollazade Süleyman Efendi 1889'da vefat etmiştir. Mollaoğlu lâkabının, aile fertlerine nesilden nesile aktarılan bilgiye göre, 19. yüzyılda Buhara'dan Urfa'ya göç eden din adamı büyük dededen geldiği kabul edilmektedir. Arşivlerde bunu kesin şekilde doğrulayan yazılı bir kayda henüz rastlanmamıştır. Ancak, ailenin savını destekleyen iki güçlü dayanak noktası bulunmaktadır: Birincisi, Molla kelimesinin Farsça'da, hâkimiyetindeki bölgelerde din bilgini anlamını taşıması; ikincisi ise, ailenin ABD'de çalışan genç bir ferdinin birkaç yıl önce yaptırdığı DNA testinde, baba tarafından büyük dedelerinin 5 asır önce bugünkü Özbekistan'da yaşadığının belirlenmiş olmasıdır(1).

Süleyman'ın Hadice Hanım'dan 5 oğlu olmuştur: Abdurrahman, Mehmet Faik Durak, Hacı Bekir Kâmi, Mehmet Salih ve Hacı Mahmut. Soyadı Kanunu'nun 2 Ocak 1935'te yürürlüğe girmesi üzerine, ailenin Urfa'da yaşayan çoğunluğu ÖZBAY, İstanbul'da bulunanlar ise Mollazade'yi türkçeleştirerek MOLTAY soyadını almışlardır.

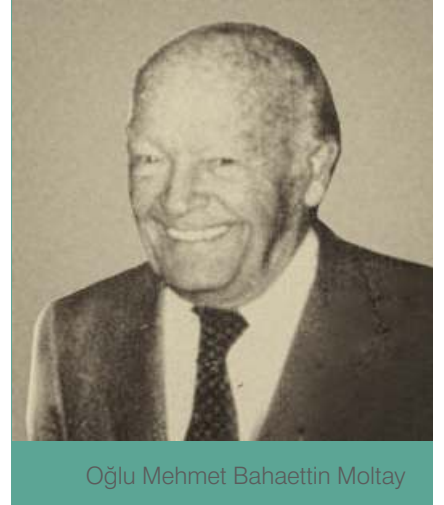
I) Abdurrahman (Süleyman-Hadice) (1847-1923):

Miralay Abdurrahman olarak bilinen Abdurrahman Bey, Harbiye Mektebi'nden mezun olduktan sonra Osmanlı ordusunda uzun yıllar hizmet etmiştir. Emekliliğini takiben İstanbul'da yaşarken Urfa'yı ziyaretinde 76 yaşında hayatını kaybetmiş ve Bediüzzaman'daki aile mezarlığına defnedilmiştir. Çocukları, Mehmet Bahaettin, Şahabettin, Hadice, Fatma, Firdevs ve Halide'dir.

Miralay Abdurrahman'ın büyük oğlu Mehmet Bahaddin Moltay (1901-1994) Fenerbahçe futbol takımında 1916-17 sezonunda orta sahada oynamış, Almanya'da makine mühendisliği fakültesinden mezun olduktan sonra demiryolları teşkilatında görev almış ve 1923'te yapılan 1. İktisat Kongre-

si'ne katılmıştır. Kardeşi Şahabeddin'le birlikte Moltay soyadını alan Bahaddin Moltay, serbest ticari hayatta da başarılı olmuş ve kurucusu olduğu Türk Makine Yurdu A.Ş.'ni uzun yıllar yönetmiştir. 05.06.1992 tarihinde düzenlenen 3. İktisat Kongresi'nde, zamanın Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından, 1923 yılındaki kongreye katılanlardan hayattaki tek üye olması anısına kendisine şilt verilmiştir.

Mehmet Bahaettin Moltay, babası Miralay Abdurrahman'ın Namık Kemal'i sürüldüğü Kıbrıs'a götürmekle görevli subay olduğunu bana söylemişti(2).

Oğlu Mehmet Bahaettin Moltay

II) Mehmet Durak (Süleyman-Hadice) (1860-1916):

Bir kısım kayıta Mehmet Faik Durak olarak da geçmektedir. Medreseye devam etmiş, tahsilini bitirdikten sonra ticaret ve ziraatla meşgul olmuştur. Hafif Süvari Alayları tertibinde alay kâtipliğine alınmış (3) Balkan ve 1. Dünya savaşlarına katılmıştır. Son olarak Kut'ül-Ammare muharebelerinde iki defa göğsünden yaralanmış, üçüncü defa kalbinden kurşunla vurularak 1916'da şehit düşmüştür. Güçlü şiirlerinin tasavvuf ağırlıklı olduğu, mürettep Divanının kaybolduğu söylenmektedir(4). Tammah aşiretinden Fıdda (Fide) hanımla evliliğinden 6 erkek (Abdülğani, Abdülhadi, Abdurrezzak, Abdülhamit, Süleyman Sami, Abdülaziz) ve 3 kız (Behiye, Zeliha, Samiye) çocuğu olmuştur

GAZEL

Mey safânın ruhudur cam ise melbûsatıdır
Reng-i şirinindeki revnak da tezyinâttır.

Bendeki aşk ü muhabbet ey peri lâmiânın
Katreye te'sir-i envâr-ı ledünniyâttır

Ruh-ı pâkim sani'in bir sırr-ı lâhutisidir
Cism-i çalâkım onun misbahıdır müşkatıdır

Ol kadar hoşsun o rütbe şâhsın ki dil-rübâ
Hüsün ile endâmın cemâli mutlakın mir'âtıdır

Sen kitab-ı kâinatın zübde-i eczâsısın
Gül yüzün bir suresi gonce lebin âyâtıdır

Lem terâni cilvesinden geç görün ey mehlîkaa
Dağ-ı sinem rü'yetin Tûr-ı tecelliyâttır

Dest-i nermindeki lebriz-i mey sağarla gül
Bir daha sun ki DURAK meshûr ü tesirâttır.

Mollazade Abdulgani Bey

1. Abdulgani Durak Özbay (M.Durak-Fide) (1889-1936):

Kurtuluş Savaşı'nın Kuvayı Milliye örgütlerinden olan 12'lerden Mollazade Mahmut Efendi'nin kardeşinin oğludur. Urfa'da doğmuş(5) Rüştîye ve İdadi tahsilini Urfa'da tamamladıktan sonra Darülfünun Hukuk Fakültesi'ni bitirmiş, Besni ve Andırın kaymakamlıklarından sonra Millî Mücadele yıllarında Urfa'ya dönmüştür. Mütareke sonrası meydana gelebilecek hadiselerde İstanbul ile ortak çalışma yapmak amacıyla İstanbul vaizlerinden Urfalı Hafız Hilmi Beyle

birlikte Urfa Müdafaa'yı Hukuk Cemiyeti'nce delege olarak seçilmiştir(6). Kuvayı Milliye hizmetinde çalıştıktan sonra Cumhuriyet'in ilânını müteakip Urfa'da açılan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası adaylarına yardım ettiği gerekçesiyle parti yönetimine Halk Fırkası üyeliği silinmiş ise de bunun doğru olmadığı anlaşılınca üyeliği iade edilmiştir(7). Urfa Orta Mektep müdürlüğü yaptıktan sonra(8) atandığı Gemlik Kaymakamlığı'nda rahatsızlanarak 47 yaşında vefat etmiştir.

Amcası Abdurrahman'ın kızı olan ve genç yaşında ölen eşi Halide'nin mezar taşı kitabesini tarih düşürerek kendisi yazmıştır:

Sen esir-i firaş idin cânâ
Uyku görmezdi gözlerin asla
Halide yolcu der idin dâim
Ben inanmaz idim buna kat'a
Pür emel koştüğüm etibbâdan
Olmadı derdine devâ hayfa
Bâb-ı heştî çıkıp dedim tarih

Cennet-i adni dâhili fihâ
(1341)

GAZEL

Bülbül bu tarabhânedede vuslat sana kalmaz
Bu bağ-ı muhabette şetaret sana kalmaz

Yaprak dökülür bu fasl-ı bahâren geçer elbet
Güllerle teâtî-i meserret sana kalmaz

İmrenme bu hoş bûya bu elvân-ı zarife
Ey körpe çiçek böyle tarâvet sana kalmaz

Pâyâne erer mevsim-i firkat dahi bir gün
Gam çekme GANİ ateş-i hasret sana kalmaz.(9)

2. Abdulhadi Özbay (M.Durak-Fide) (1894-1932):

İlk ve orta öğrenimini Urfa'da yaptıktan sonra İstanbul Erkek Lisesi'ni bitirip Askeri Tıbbîye mektebine girmiştir. Almanya'ya gitmek üzereyken 1. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine gönüllü olarak orduya katılan Abdülhadi Bey, 1 Temmuz 1916 tarihinde 21 yaşında Trabzon'da şehit olmuştur. Karakteri, ateşli ruhu, zekâsı ile fark edilen ve çevresinde çok sevilen Abdulhadi Bey gençleri başına toplayıp idealist düşüncelerini aktarmış, Ziya Gökalp'in güvendiği kişilerden biri olmuştur. Arapça, Farsça, Almanca ve Fransızca bilen ve Alman edebiyat ve felsefesini yakından izleyen Abdulhadi Bey'in şiir ve yazılarının bazıları İstanbul gazetelerinde yayınlanmıştır (10). Babası Mehmet Durak ile 29 gün arayla şehit olmuşlardır.

Mollazade Abdulhadi Bey

GAZEL

Bakar ol mest-i meyden çeşm-i mahmur-ı meyâl eğri
Yürür mestâne-veş hem belde hançer başta şal eğri

Civanım hasret-i aşkın ile ben çok bi-tâbım
Büküldü sanavber kaddin olup mânendi dal eğri

Rakik-i şâirânın güfte-i eş'ârına bakma
Ne manâ zâhir ola kim ki nazmında misâl eğri

Rakibi geç beyinliyi kerem kıl koyma kapında
Der-i dergâh-ı şâhide olur mu hiç ricâl eğri

Gerektir HÂDÎyâ rihlet deminde kast ü âmâlin
Huzûr-ı Bârîde olmaz suâle kıyl ü kaal eğri

BEYÎT

Yükselmek için emel gerektir
Yükselmeyi istemek gerektir.

BEYİT
Beni kahriyle zebûn etti sipihrin sitemi
O Kadar ki bilemem fark-ı vücud ü ademi (11)

3. Abdurrezzak Özbay (M.Durak-Fide) (1897-1983) :

Aile arazilerinde Ziraatle meşgul olmuştur.

4. Abdulhamit Özbay (M.Durak-Fide)(1899-1984):

Bursa Ziraat Mektebi'ni bitirdikten sonra Urfa Teknik Ziraat Müdürlüğü görevinde de bulunmuş, ailesinin arazilerinde ziraatle meşgul olmuştur.

5. S. Sami Özbay (M. Durak-Fide)(1907-1978):

Aile arazilerinde Ziraatle meşgul olmuştur.

6. Abdülaziz Özbay (M. Durak-Fide)(1911-1967):

Galatasaray Lisesi ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe bölümünden mezun olan en küçük kardeş Abdülaziz Özbay askerliği müteakip İstanbul'da Tasvir, Son Saat, Yeni Sabah'ta uzun yıllar sürdürdüğü gazetecilikten sonra, 1951 yılında Basın Yayın Genel Müdürlüğünde 'mütercim' olmuştur. 1953 yılında istifa ederek Demokrat Parti saflarında siyasete başlamış, 1953-54 yıllarında Urfa Belediye Başkanlığı ve 1954-1957 döneminde Urfa Milletvekiliği yapmıştır. Basın Yayın Genel Müdürlüğü'ndeki görevine döndükten sonra Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, Cidde ve Beyrut büro müdürlüğü yapan Abdülaziz Özbay, 1967 yılında geçici görevle gönderildiği Riyad'da Basın Ataşesi iken geçirdiği trafik kazasında hayatını kaybetmiş, Ankara'da toprağa verilmiştir (12).

Tek Parti dönemine yoğun eleştirilerle yüklü şiirlerini topladığı ve önsözünde "memleket için çarpan bir kalbin isyanlarını aksettirebilmişsem ne mutlu bana" diyerek, "Hürriyet Dostlarına" ithaf ettiği "Çoban Armağanı" adlı şiir kitabı 1950 yılında yayınlanmıştır (13).

Kitaptan bir şiir:

İkinci Yağma Sofrası
Yazık efendiler sonuna geldiniz ziyafetin,
Nasibiniz kalan kırık hayattır şu milletin.
Ne çare buymuş Emr-i Hak, ne hükmü var nedametin

Döküntüsüyle beslenin böreklerin, balın, etin.

Yiyin efendiler yiyin, yemek zamanı sizdedir,
Verem de olsa aç ta kalsa millet emrinizdedir.

Yiyin efendiler, hayat oburluk imtihanıdır.
Yemek küçüklüğün değil, büyüklüğün de şanıdır.
Koşun: bu yurda hükmeden hazanların hazanıdır,
Bozuldu bağ ve bahçeler, hemen yemek zamanıdır.

Yiyin efendiler yiyin, yemek zamanı sizdedir,
Verem de olsa aç ta kalsa millet emrinizdedir.

Bütün bütün boşalmamış ya kapacak, kazan bakır,
Olur ya bardağın sonuyla hoşça keyfiniz çakır,
Ne gam kabarsa borcumuz, hazine olsa tam takır,
Gül ölse, bülbül ölse, şom ağızlı karganız şakır.

Yiyin efendiler yiyin yemek zamanı sizdedir,
Verem de olsa aç ta kalsa millet emrinizdedir.

Kurursa lokmanız, banın da halkın ıstırabına,
Yiyin sefilin, öksüzün, veremlinin hesabına,
Aziz olun, erip de inkılâbın inkılâbına,
Kolayca vardınız zavallı milletin harabına.

Yiyin efendiler yiyin, yemek zamanı sizdedir,
Verem de olsa, aç ta kalsa millet emrinizdedir.

Hayatı siz getirdiniz bu yurda, inkişafı siz,
Bin iltifata mazhar olmasın mı en şeririniz,
Bu ülke hâk-i pâyiniz, bu hasta hal kesiriniz,
Yesin ne bulsa hakkıdır, zelliniz, fakiriniz.

Yiyin efendiler yiyin, yemek zamanı sizdedir,
Verem de olsa aç ta kalsa millet emrinizdedir.

Fakat nasıl şu mideniz sizin fesada uğramaz?
Neler alır satarsınız da hiç mezada uğramaz!
Muhitinizde merhamet hayale yade uğramaz!
Bu ülke hâkim oldu şer, hayır bilada uğramaz.

Yiyin efendiler yiyin, yemek zamanı sizdedir,
Verem de olsa, aç ta kalsa, millet emrinizdedir.

III) Hacı Bekir Kâmi (Süleyman-Hadice) (1862-1939):

Rüşdiyeyi bitirdikten sonra tapu kâtipliği, emanet aşar ve ağnam başkâtipliği, orman memurluğu, maliye sandık eminiği yapmıştır (14). Mürettep hale getirdiği divanı Urfa kurtuluş savaşı sırasında evi Fransızların işgaline uğradığından kaybolmuştur (15). Çocukları Ali Fuat, Osman Avni, Lütfiye, Halise, Sıdika ile Ömer Lütfi'dir. Annesi Hadice Hanım için yazdığı mezar kitabesi (16):

Rahmet-i Hakkla beni ihvân-ı din yâd eyleyin
Lutfedip bir fâthayla rûhumu şâd eyleyin

Hasretiyle gittiğim âh garib evlâtlarım
Bir gelip kabrim ziyâret ile âbâd eyleyin

Âsitâne gelmişim yârab benî pir ü garib
Namdaşımın hürmetine afv ü azâd eyleyin

Cem olup her gün gelin evlâd ü ahbâbım benim
Rûhuma bir duâ etmeyi mu'tad eyleyin

Söyledim tarih-i fevtin vâlidemin KÂMÎ'ya
Okuyanlar rahmet-i Hakk ile bünyâd eyleyin

GAZEL

Şerholunmaz sergüzeştım bir uzun efsanedir
Yar sinemi aç derunum gör nasıl viranedir

Kalmamış benim için dünyada yer rahat edem
Bu ne halettir ki gör âlem bana bigânedir

Var ola pir-i mugan vermiş bize bir post yeri
İçtiğim hun-i çiğerdır yattığım meyhanedir
Kimse sorarsa beni ey muğbeçe bade fûruş
Söyle kim bizde misafir bie garip divanedir

Etme halinden şikâyet böylemiş takdir-i hak
Çok tahammül eylemek KÂMÎ kâr-ı merdanedir.(17)

IV) Mehmet Salih (Süleyman-Hadice) (1864-1930):

Çocukları Halil, Mehmet, Fatma, Vecihe, Kadriye, Şükriye'dir. Urfa'daki arazilerinde ziraatle meşgul olmuşlardır.

V) Mahmut (Süleyman-Hadice) (1866-1931):

Urfa'nın Fransız işgalinden kurtuluşunda Kuvayı Milliye'yi yöneten ve 12'ler olarak bilinen kurulun üyesidir. Kuvayı Milliye adına Arabizade Şakir ile birlikte Diyarbakır'daki 13. Kolordu'yla görüşmelerde bulunmuş, Müdafaa'yı Hukuk Cemiyeti ve işe kurulu üyesi olarak önemli hizmetler yapmıştır(18). Çocuklar Ahmet, İsmet, Dursun, Abdurrahman, Hatice'dir,

Mollazade Salih Bey

DİPNOTLAR

1. Aileye ait özel bilgiler, Şanlıurfa Dabakhane Mahallesi Nüfus kütüğünden ve Abdulhamit Özbay'ın oğlu Dışişleri Bakanlığı Hukuk Müşavirlerinden Av. Aydın Özbay'dan alınmıştır.
2. M. Bahaettin Moltay'la 1993 yılında yapılan görüşme.
3. Başbakanlık Osmanlı Arşivi DH SAİD 19 Z 1306 D:187, G:158.
4. Bedri Alpay, Şanlıurfa Şairleri, Urfa 1986, sf.35.
5. Abdulgani Özbay'ın doğum vukuatı Başbakanlık Osmanlı Arşivi DH SAİD 19 Z 1306 D:187, G:158.'de yer almaktadır.
6. Hasan Açıanal, Urfa Kurtuluş Mücadelesi, Urfa, 2001, sf. 27.
7. Müslüm Akalın, CHF Urfa Heyeti İdaresi Mukarrerat Defteri Ank. 1999, sf. 31, 65
8. Urfa Gazetesi 11 Nisan 1927: " ...Orta Mektep Müdürü Gani Bey'in nutukları halk üzerinde büyük heyecanlar uyandırmış halkımızın ruhunda büyük galeyanlar meydana getirmiştir."
9. Bedri Alpay, Şanlıurfa Şairleri, Urfa 1986 sf.62.
10. Alpay A.g.e. sf.65.
11. Alpay, A.g.e. sf.66.
12. TBMM Albümü Ank. 1994; Her Yönüyle Şanlıurfa Yıllığı, 1988.
13. Aziz Özbay, Çoban Armağanı 'Şiirler', İst. 1950.
14. Başbakanlık Osmanlı Arşivi DH. MKT 21 Ramazan 1326 (Hicrî) D: No: 2632 G:No: 48; Urfa Şer'iye Sicili Sene:1313, No: 47
15. Alpay, A.g.e sf. 113.
16. Mahmut Karakaş, Şanlıurfa Mezar Taşları, Urfa 1996 s.63.
17. "URFA Demokrasinindir" Gazetesi, 11 Nisan 1952. Bu ve diğer Şiirlerde rastlanabilecek yazım hataları yayımlandığı yerlere aittir.
18. Müslüm Akalın, Millî Mücadele'de Urfa, Urfa 2007, sf. 19,21,23,97.

Şanlıurfa Tek Tek Dağları Milli Parkı

İzzet ARAN

Araştırmacı-Arşivci-Fotoğrafçı
aranizzet@gmail.com

Şanlıurfa'nın güneybatısında yer alan ve il merkezine yaklaşık 45 km uzaklıkta olan Tek Tek Dağları, 21.06.2007 tarihinde 2007/12238 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Milli Park ilan edilmiştir. Tek Tek Dağları halihazırda flora, fauna zenginliğinin yanı sıra; kültürel, tarihi ve arkeolojik özellikleri ile de Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin ilk Milli Parkı olma özelliğini taşıyor. Tek Tek Dağları'nın Milli Park statüsüne alınması özellikle hızlı değişimlerin yaşandığı, doğal niteliğini koruyan alanların her geçen gün azaldığı günümüz dünyasında sürdürülebilir kullanımının sağlanması ve ülkemizin sahip olduğu doğal değerlerin ve zenginliklerin devamlılığı açısından büyük önem arz et-

mektedir. Tek Tek Dağları Milli Parkı'nın yer aldığı coğrafyada pek çok uygarlık hüküm sürmüştür. Bu zengin medeniyetlerin sonucu olarak Milli Park alanı içerisinde önemli tarihi ve arkeolojik değerler bulunmaktadır. Bunların başlıcaları, Şuayip Şehri Harabeleri, Soğmatar Harabeleri, Senem Mağara, Han el Ba'rur ve Bazda Mağaraları'dır. Bu tarihi mirasın yanı sıra Roma devrine ait çok sayıda kaya mezarı da alanda yer alan önemli arkeolojik kalıntılardan bazılarıdır.

Tek Tek Dağları Florası Ve Doğal Menengiç Ormanı

Tektek Dağları'nda Menengiç (*Pistacia terebinthus* L.), Peygamber Çiçe-

ği (centaurea), Gelincik (Papaver rhoes), Kekik (Tymus sp.), Sütleğen (ephorbia sp), Köy Göçüren (Circium arvense), Papatya vb. bitkiler yer almaktadır.

Organik özellikte olanına ender rastlanan Menengiç ağaçları, Tek Tek Dağları'nda doğal olarak bulunmaktadır. Alanda menengiç ağaçlarının yanı sıra dağdağan, yaban inciri, nadir olarak görülmekle birlikte badem ve aşı yapılmak suretiyle Antep Fıstığı ağacına dönüştürülen ağaçlar da göze çarpmaktadır. Ancak adı geçen ağaçların bir kısmı uzun yıllar boyunca civar köylüler tarafından yakacak ihtiyacı ve hayvanların otlatılmasında kullanıldığından tahrip edilerek yok olmuştur.

Tek Tek Dağları'nda yer alan doğal menengiç ormanı, 1940'lı yılların başlarında Gaziantep ilinden gelen keklik av-

cıları tarafından keşfedilmiş ve bu menengiç ağaçlarına deneme amaçlı Antep Fıstığı aşısı yapılmak suretiyle Antep Fıstığı elde edilmiştir. Zamanla ormana yakın köylerde yaşayan köylülerce ağaçlara aşılama yapılarak ağaçlar sahiplenilmeye başlanmış, 1960'lı yıllara gelindiğinde, ormanı paylaşma konusu bir kriz haline geldiği ve köyler arasında büyük kavga ve husumete neden olduğundan devlet tarafından bütün ormana el konularak orman koruma altına alınmıştır.

Devlet tarafından korumaya alınan bu ağaçlara, 1962 yılından başlayarak yaklaşık 15 yıl boyunca 50 kişilik bir ekiple budama işlemi ve aşılama yapılmıştır. Günümüzde bu aşıllı menengiç ve fıstık ağaçlarının meyveleri ekonomik amaçla değerlendirilmektedir. Bölgede 4 milyon adete yakın ağacın orta-

lama 400 bin adedi aşılanarak Antep fıstığına dönüştürülmüş ağaçlardan oluşmaktadır. Fıstık ağaçlarından elde edilen ürünün miktarı yılda yaklaşık 40-50 ton arasındadır. 1962 yılında Toprak Su Müdürlüğü himayesinde başlatılan çalışmalar sayesinde, ormanı koruma amaçlı 5 gözetleme kulesi (bekçi karakolu) ve 5 adet su deposu yapılmış, dağ yamaçlarına taşlardan teras ve bazı derelere bent yapılarak olası toprak kaybı engellenmeye çalışılmıştır. Alan sonraki yıllarda öncelikle Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Toprak-Su Araştırma Enstitüsü'ne, 2007 yılında Milli Park ilan edilmesinin ardından ise Malatya Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın 15. Milli Parklar Bölge Müdürlüğü'ne bağlanmıştır.

Tek Tek Dağlarında Fauna

Tektek Dağları Milli Park alanında; Ceylan (Gazel Subgutturosa), Varan kertenkelesi (Varan Griseus), Vaşak (Lynx lynx), tavşan, kurt, tilki, toy, mezeldek, turna, kınalı keklik, çil keklik, şahin, atmaca, kaya güvercini, üveyik, kızkuşu, tepeli toygar, boğmaklı toygar, bağirtlak, karga, ibibik, leylek, siğircik, serçe v.b hayvanlara rastlanmaktadır.

Tek Tek Dağlarında Koçerlik

Şanlıurfa kırsalı ve özellikle Harran Ovası'nda sulu tarıma geçilmeden önce geçimini küçükbaş hayvancılıkla sağlayan insanlar, yılın belli zamanlarında mera alanlarının geniş ve verimli olduğu Tek Tek Dağları köylerine Koçerlik göçü yapmışlardır. Göçle birlikte kara kıl çadırlarda barınmaya başlayan

Koçerler, su ihtiyaçlarını bölgede bulunan onlarca sarnıçdan faydalanarak karşılamışlardır. Harran Ovası'ndan Tek Tek Dağları'na uzanan ve Şubat-Mart aylarından Haziran ayı sonlarına kadar devam eden göçebe yaşam, yani Koçerlik, 1995 ve 1996 yıllarından itibaren sulu tarıma geçilip bölge insanının geçim kaynağını hayvancılıktan sulu tarıma yönlendirmesine kadar sürmüş ve sulu tarıma geçilmekle de büyük ölçüde azalmıştır.

Rüstemin Deresi

Tek Tek Dağları'nda Rüstemin Deresi olarak bilinen yer, coğrafik şartlar ve sosyolojik olayların isimlendirmeye etkisinin bir göstergesi durumundadır. Yazılı kaynaklarda yer almadığından tarihi net olarak bilinmeyen ve özellikle Şanlıurfa kırsalında geçmişten günümüze aktarılan menkıbeye göre; Eşkiya Rüstemin, Tek Tek Dağları'nda önemli bir geçit olan bu dere yatağını kendine

mesken tutar ve tarihi İpekyolu üzerinden gelen kervanlara, konar-göçerlere, yolculara saldırarak ününe ün katar. Bölge halkı korku ve baskı yüzünden dereyi eşkiya Rüstemin'in adıyla anmaya başlar ve derenin adı bundan böyle herkeşe "Rüstemin Deresi" olarak anılmaya başlanır.

Bir zamanlar insanların korkulu rüyası olan bu dere yatağı, günümüzde piknik alanı olarak kullanılmaktadır. Yine alanda Doğa Koruma ve Milli Parklar Şanlıurfa Şube Müdürlüğü'nce bu yıl 3.sü gerçekleştirilen Geleneksel Tek Tek Dağları Milli Parkı doğa yürüyüşü, yamaç tırmanışı ve bisiklet turu etkinlikleri de yapılmaktadır.

Tek Tek Dağlarında Piknik Alanı Açıldı

Orman ve Su İşleri Bakanlığı 15. Milli Parklar Bölge Müdürlüğü'nce, Tek Tek Dağları'nın "Rüstemin Deresi" girişinde yaklaşık 30 dönümlük bir piknik alanı oluşturuldu. Piknik alanında süs havuzları, kamelyalar ve kafeterya bulunmakta. Milli Park alanını gezmeye gelenlerin mola verebileceği ve dinlenebileceği park ve piknik alanının açılışı 1 Mayıs 2015 tarihinde yapıldı. Açılış gününde "Tek Tek Dağları Milli Parkı 3. Doğa Yürüyüşü, Yamaç Tırmanışı ve Bisiklet Turu" etkinlikleri gerçekleştirildi.

KAYNAKÇA

- <http://www.insanvedoga.com/forum/151-sanliurfa/320-tek-tek-daglari-milli-parki.html>
- Orman ve Su İşleri Bakanlığı/Şanlıurfa İl Şube Müdürlüğü. <http://www.milliparklar.gov.tr/mp/tektekdaglari/harita.htm>
- 2002-2012 yılları arasında tek tek araştırma istasyonu Sorumlusu Baş Bekçi Şükrü DEMİR

- Urfa Dağlarında Köroğlu, Esemoglu, Kuloğlu /Aşir KAYABAŞI/2012
- Coğrafyacı/Bedir ÇİFTÇİ
- Eğitimci/Şeref BURÇ
- Av. Güzide KAHRAMAN

Şanlıurfa'da Geleneksel Kadın Eğlenceleri ve Toplantılar

Abuzer AKBIYIK
Halk Kültürü Araştırmacısı
abuzerakbiyik@hotmail.com

Sevgi AKBIYIK
Halk Kültürü Kaynak Kişisi

Dünyanın en eski şehri olan Şanlıurfa'da, yüzyıllardan beri süregelen zengin bir halk kültürü vardır. Günümüzde hayatın birçok alanına, modern yaşam tarzı geçmiş olsa da, bilhassa kadınlar arasında pek çok geleneksel eğlence ve diğer toplantı halen sürdürülmektedir. Kadınlar evlenme gibi mutlu olaylarda; "Kız İsteme", "Sakkal Öpümü", "Nişan", "Yol Açımı/Göre", "Nikah", "Kına Hamamı", "Çeyiz Getirme/Örtü Arkası" "Kına Gecesi", "Duru Hamamı" "Avrat (Kadın) Düğünü", "Gelin Hamamı", "Duvak Günü", "Duvak Gecesi", "Gelin Göre"; Ölüm gibi acılı günlerde ise "Mevlit", "Taziye"; Hac'dan gelişte; "Hac Yemeği", "Hac Göre"; Çocuklarla ilgili kutlamalarda "Köstek Kıрма", "Diş Hediği", "Amin Çağırma" ve günlük hayatın akışı içinde "Kabul Günü/Gün

Gezme", "Boş Gece", "Sıra Gezme", "Dağa Gitme", "Gelin Dağı" gibi geleneksel toplantılar yaparlar. Böylece kadınlar çeşitli vesilelerle bir araya gelerek, bazen oynar, eğlenir, bazen üzülp, ağlar, bazen sohbet eder. Bu toplantılarda kadınlar mutluluğunu, acısını, bilgisini, sofrasını paylaşır; örf adet ve geleneklerini öğrenir, öğretir ve yaşar. (1)

Şanlıurfa'ya Kısa Bir Bakış

Belirli bir toplumun tarihsel süreç içinde ürettiği her türlü yaşayış tarzı, düşünce, dini ve ahlaki değerleri, örf ve adetleri, geleneklerinin tamamı halkın kültürünü meydana getirir. Halk arasında doğan ve zaman içinde bazı değişikliklere de uğrayan kültür değerleri, kuşaktan kuşağa sözlü veya yazılı ola-

rak aktarılarak günümüze kadar gelir.

Kültür, yüzyıllar süren toplumsal, tarihsel ve evrensel değerlerle beslenip oluşur, coğrafya ile şekillenir. Bu nedenle Şanlıurfa'da kadınlarla ilgili eğlence kültürünü anlatmadan, kısaca, Şanlıurfa'yı tarihi ve coğrafyası ile sizlere tanıtmak yerinde olacaktır.

Şanlıurfa'nın 20 km. doğusunda ki Göbeklitepe'de yapılan arkeolojik kazılarda, 12 bin yıl öncesine ait, dünyanın ilk tapınağı bulunmuştur. Göbeklitepe, Dünyaca bilinen Mısır Piramitleri'nden 7 bin sene daha eskidir (Mısır Piramidi yapılışı MÖ 2600). Hz. İbrahim'in burada doğduğu, Hz. Eyyüp, Hz. Şuayp, Hz. Elyasa gibi pek çok peygamber burada yaşadığı için Urfa, "Peygamberler Şehri" olarak anılmaktadır. M.Ö. 3200 yıllarında ilk yazıyı bulan Sümer daha sonra Babil ve Asur gibi en eski ve büyük medeniyetler bu topraklarda hüküm sürmüştür. Bu nedenle Şanlıurfa "Medeniyetlerin Beşiği" olarak kabul edilir.

Şanlıurfa, Güneydoğu Anadolu Projesinin uygulama merkezi, ürettiği tarım ürünleri ile sanayinin gözdesidir. Kültürel değerleri, Hz İbrahim ve Hz Eyyup Makamı gibi dini mekânları, Balıklıgöl, Kale, Göbeklitepe, Harran, Şuayp Şehri, Han'el Barur, Bazda Mağaraları, Taş yapıları evleri, çarşıları gibi Tarihi mekânları, yemekleri, çiğköftesi, sıra gecesi gibi geleneksel kültür öğeleriyle Şanlıurfa "Turizmin Cazibe Merkezi"dir.

Şanlıurfa yüzölçümü ile Türkiye'nin 7. Büyük şehridir. 1.845.000 nüfusu ile Türkiye'nin en kalabalık dokuzuncu şehridir. İl merkez nüfusu 837.180'dir. Nüfus içinde kadın ve erkek oranı yaklaşık olarak birbirine eşittir (Yüzde olarak; %50.16 erkek, %49.84 kadındır)

Geleneksel Kadın Eğlenceleri

Şanlıurfa halk kültürü çok zengin olup il merkezinde, ilçelerde, köylerde yaşantı, giyim tarzı, takılar, örf, adet ve gelenekler, hemen her yönü ile farklılıklar gösterir. Hatta ilçeler arasında bile bu farklılıkları görebilirsiniz. Şanlıurfa farklı renkler ve farklı kokuları olan çiçek bahçesi gibidir. Bu farklılıklar, kültürümüzün zenginliğidir.

Biz bu çalışmamızı Şanlıurfa merkezini esas olarak yaptık. Aşağıda yazılı

gelenek ve görenekler şehir merkezinde yerleşik "Urfalı" ailelerin ve kadınların toplantı ve eğlence kültürünü yansıtmaktadır. İlçe ve köyler elbette ki farklı bir çalışmanın konusu olarak araştırmacıların ilgisini beklemektedir.

Hızlı iletişim ve bilgisayar çağında yaşıyoruz. Herkes gibi, Urfalı'da bundan etkileniyor. Yaşam tarzından, düşünce ve davranışına kadar, giyim, yemek tarzına kadar her alanda değişim yaşanıyor. Fakat yerli halk gelenek örf adet ve geleneklerine bağlı olduğu için günümüzde hayatın birçok alanına, modern yaşam tarzı geçmiş olsa da, bilhassa kadınlar arasında pek çok geleneksel eğlence ve diğer toplantılar halen sürdürülmektedir.

Şanlıurfa'da kadın eğlencelerinin çoğu evlenme törenleri içerisindedir. Evlenme töreni sırasında "Kız İsteme", "Kesim Kağıdı", "Sakkal Öpümü", "Nişan", "Yol Açımı/Göre", "Asbaplık ve Hışır (Altın) alımı", "Başlık ve Hel'et verilmesi", "Nikah", "Kına Hamamı", "Çeyiz Getirme/Örtü Arkası", "Duru Hamamı", "Kına Gecesi", "Asbap Gecesi", "Avrat (Kadın) Düşünü", "Asbap Arkası", "Erkek Düşünü", "Süpha", "Güveği Hamamı", "Gelin Hamamı", "Duvak Günü", "Duvak Gecesi", "Gelin Göre"; ölüm gibi acılı günlerde ise "Mevlit", "Taziye"; Hac'dan gelişte "Hac Yemeği", "Hac Göre"; çocuklarla ilgili kutlamalarda "Köstek Kıрма", "Diş

Hediği", "Amin Çağırma" ve günlük hayatın akışı içinde "Kabul Günü/Gün Gezme", "Sıra Gezme", "Boş Gece", "Dağa Gitme" "Leyliye Binme" gibi geleneksel toplantı ve eğlenceler yapılır.

Şanlıurfalı kadınlar çeşitli vesilelerle bir araya gelerek, bazen oynar, eğlenir, bazen üzülür, ağlar, bazen sohbet eder. Bu toplantılarda kadınlar, mutluluğunu, acısını, bilgisini, sofrasını paylaşır. Örf adet ve geleneklerini öğrenir, öğretir ve yaşatır.

Şanlıurfa'da Kadın Eğlencelerinden Birkaçı

Kına Gecesi

Evlenme ile ilgili eğlencelerden biri de "Kına Gecesidir". Kına kız evinde yapılır. Kız tarafı evindeki kına gecesine özel kıyafet giydirilir, gece kızın arkadaşları ve akrabalarının eğlenmesi ile başlar, sonra geceye oğlan tarafından genç kızlar ve kadınlar "zılgıtlar" çalarak katılır ve birlikte tef, leğen çalar, türkü söyleyerek eğlenirler. Geline kınayı kirve yakar, etrafında mumlarla dolandır. Genç kızlar, içinde mum yanan ve kına olan tepsi ile "Kınayı Getir Aney" türküsünü söyleyerek gelinin etrafında dönerler. Ayrılık üzerine maniler söyleyerek gelini ağlatırlar. Kına yakılacağı sırada gelin avucunu açmaz, kirve gelinin avucuna hediye olarak altın koyarak

Şanlıurfa'da Kına Gecesinde Geline Kına Yakılırken

elinin açılmasını sağlar. Kına yakıldıktan sonra gelini oynatırlar.

Kına Hamamı

Kına hamamı kız tarafı yapar. Damat tarafı, kız tarafına kına ve sabun gönderir. Hamama Gelin ve yakın akrabaları katılır. Eskiden kına hamamı; "Sultan Hamamı", "Velibey Hamamı", "Cıncıklı Hamam", "Şaban Hamamı", "Serçe Hamamı" gibi Şanlıurfa'nın meşhur hamamlarından birine yapılırdı. Hamamda herkes gelinin başını yıkar. Kız yıkılırken zılgıtlar çalınır, oyunlar oynanır. Kız annesi misafirlerin bütün hamam masrafını öder, gelenlere yiyecek içecek ikramında bulunur, hamam görevlisi "Kayme"ye bahşiş verilir.

Avrat (Kadın) Düğünü

Kadın eğlencelerinin en önemlisi düğünlerdir. Eskiden kadın düğünleri avlusu (hayat) geniş evlerinde yapılırdı. Kadınlar düğünü Cumartesi günü yapılırdı, sabahtan öğlene kadar sürerdi. Öğleden sonra da Aynı yerde erkek düğünü yapılırdı. Kadın düğünlerinde genellikle keman, cümbüş ve darbukadan oluşan ince saz çalınırdı. Bazen de davul zurna çalınırdı. Keman cümbüş çalanlar genellikle gözleri görmeyen (âmâ) kişiler olurdu. Bunların en meşhurları "Kemanlı Mame", "Circo" ile "Boğoz"du. Çalanların gözleri görüyorsa, çalanların önüne bir perde çekilir, perdenin arkasında çalarlardı. Ailenin yaşlısı çalanlarla diyaloga girerek "şunu çalın, bunu çalın" derdi. İnce sazlarla genellikle "Çiftetelli", "Mevlana", "Konyalım",

Şanlıurfada leyliye binen kadınlar tablosu Ressam Abdurrahman Birden

"Ninno" gibi oyun havaları çalınırdı. Düğün şen geçsin diye, Düğünden önce mahallenin iyi oynayan kadınları mutlaka çağırılırdı. Düğüne gelen meşhur oyuncular oyuna kalkmaz nazlanırdı. Oğlan annesi veya Kirvenin hanımı misafirin kolundan tutar zorla oyuna kaldırırdı. Oyuncu, oyuna başladığında zılgıtlar çalınır, oyuncu gerdan kırar, göz süzer, fıstık dökerek bütün hünerlerini sergilerdi. Bazı kadınlar halk oyunlarını da bilir kol kola girerek "Düz", "Abravi/Lorke" oyunlarını oynar, çok daha maharetli olanlar marhama (mendil) ile ve dört kişi karşılıklı olarak "Marhama" oyun oynardı.

Kadın düğününe gelenler yanlarında mevsime göre meyve, çerez olarak, Fıstık, Çekirdek, "Kavurga"(2) getirirdi. Bazılar da yemek için "Yuvalak"(3), "Aya Köftesi"(4) getirirdi. Yan yana oturanlar getirdikleri yemek ve çerezlerden birbirlerine ikram ederlerdi. Öğlene kadar süren düğünde herkes oynar, kurdunu dökerdi.(5) Öğleden sonra, Er-

kekler düğün evine gelmeye başlayınca, kadınların düğünü biterdi. Kadınlar erkek düğününü seyretmek üzere ya evlerin içine veya evin damına çıkardı. Zaman zaman "Zılgıt"(6) çalarak düğünü şenlendirirdi. Erkeklerin dörtlü değnek oyunları çok güzel olurdu, oyunun içinde biri elini kulağına atıp hoyrat söylemeye başlayınca, kadınların zılgıtları adeta yeri göğü inletirdi. Bestekâr Abdulkadir Algın bir türküsünde, bu sahneyi şöyle mısralar dökmüştür.

Gelmış idik arkadaşın toyuna
Marhamanan tutuştular oyuna
Diz çökmüştü bakamadım boyuna

Damlarda zılgıt sesi
Heyatta hoyrat sesi
Dedi: "kapiyda kulam"
Düğünün koptu sesi
Hoyratın koptu sesi

Bayramda Gelin Leylisi (Salıncak)

Eskiden Şanlıurfa'nın birkaç mahallesinde, evlerde yüksek ağaçların arasına "Leyli"(7) (büyük salıncak) kurulurdu. Kadınlar ve bilhassa genç kızlar bu eve gelir leyliye binip sallanırdı. Bilhassa bayram günleri çok kalabalık olurdu. Leylinin ipleri kendirdendi. Çok yükseklere uçardı bu nedenle binmek maharet isterdi. Leyli evinin erkek sahipleri, kapıda durur, erkeklerin eve girmesi ve etrafta dolaşır giren çıkan bayanları rahatsız etmemesi için kapıda durulardı. Leyliyi, leylicinin hanımı veya kızları işletirdi. Leylici Kaddare, Leylici Leyla, Leylici Zeki zamanın meşhur leylicileri idi. Kalaboynu Mahallesi'nde Keddarenin kızları çok meşhurdu. Gelenleri güler yüzle karşılar, leyliye bindirirdi. Leyliye binme "dolam" ile olurdu. Bir dolam, 5-10 dakika sürerdi. Leyliye çoğu kez iki bayan binerdi. Karşılıklı bi-

Şanlıurfa Kız Meslek Lisesi Halkoyunları Ekibi Fotoğraf :Salih İlhan

Şanlıurfa'da Kına Gecesinde Geline Kına Yakma Hazırlıkları

nenler önce hafyavaş yavaş öne arkaya sallanır, daha sonra adeta uçurarak sallanırlardı. Leylici, kaza olmasın diye bazen değnekle tahtaya vurur, yavaşlamalarını sağlardı. Nişanlı kızları, erkek tarafı bilhassa bayramlarda leyliye götürürdü. Leyli evine erkek evinden, kız evinden yakınları katılırdı. Gelin geldiği gün leylici, leylicisini Gelin ve yakınlarına tahsis ederdi. Gelin leyliye bindiğinde zılgıtlar çalınırdı. Erkek tarafı misafirlere meyve, çerez ikram eder, leylici'ye bol bahşiş verilirdi.

Kır Eğlencesi ve Gelin Dağı

Eskiden kadınlar Çarşamba ve Cumartesi olmak üzere Şanlıurfa'nın içinde piknik alanlarına veya yakınlarındaki dağlarda kıra giderdi. Buna "Dağa gitme" denirdi. Şehrin içinde Çamlık, Bamyasyu, Fıstıklık, Eyübün Düzü; şehrin etrafında Çamırlı, Edene, Karaköprü, Cabır, Devteşti, Akpiyar, Akabe, Kesmeler, Merkefe, Ehber, Top Dağı, Meliğin Eyvanı gibi mesire yerlerine gidilirdi. Kırdaki, "Meyhane Pilavı", "Şeriyeli Pilav", "Yaprak Sarması" ve "Peynirli Helva", "Yumurtalı Köfte" gibi yemekler yapılırdı. Herkes yaptığı yemekten komşusunda oturana ikram ederdi. Allı-

yeşilli sofralar dizilir, yemekler yenir, semaverde yapılan çaylar içilirdi. Gençler mahalli oyunlar oynar eğlenirdi.

Kır eğlenceleri içinde, gelini kıra götürme ayrı bir törendi. Gelinin götürüldüğü kır gezisine "Gelin Dağı" denirdi. Erkek tarafı, gelin ve gelinin yakınlarını kıra davet ederdi. Hep birlikte kıra gidilirdi. Erkek tarafı, gelen misafirlere yemekler, çerezler ikram ederdi. Gençler darbuka veya leğen çalarak türkü söyler eğlenirdi.

Eğlence Dışında Kadınlar Arasında Yapılan Geleneksel Başka Toplantılar

Köstek Kırma

Şanlıurfa'da yeni yürümeye başlayan çocuğun düzgün yürümesi için yapılan geleneksel bir törendir. (Başka yörede ilk adım töreni de denir.) Çocuğun annesi teyzesi, halası, yengesi gibi yakın akrabalar katılır. Çocuğun ayağına çürük bir ip bağlanır. Çocuk zorlayınca ip kopar ve düşse kalka yürümeye başlar. Böylece çocuğun "Kösteği kırıldı" denir. Herkes alkış çalarak çocuğu yürümesi için heveslendirir. Çocuğun annesi törene gelen misafirlere çiğköfte tatlı ikram eder.

Dış Hediği

Bebeğin ilk dişi çıktığında yapılan törendir. Yakın akrabaları gelir. Gelirken çocuğa hediye getirir. Annesi de nohut, buğday haşlamasından "Hedik" yapar, yere sofraya serilir, içine çocuk oturtulur. Çocuğun önüne bir tepsi içerisinde makas, altın, bıçak, kitap ve ayna konur. Çocuk hangisine elini uzatırsa o mesleği yapacağına inanılır. Makas, tersi, altın kuyumcu, bıçak kasap, kitap okul okumayı, ayna berber mesleğini temsil eder. Çocuğun başına az miktarda hedik atılır. Herkes alkış çalar ve bebeğin hediyesini verir. Genç kızlar türkü söyleyip eğlenirler.

Sıra Gezme

Şanlıurfa'da geleneksel "Sıra Gecesi" geleneği erkekler arasında yapılır. Kadınlarda gece sıra gezme geleneği yoktur. Eskiden kadınlar arasında kabul günü vardı. Her kadın ayın belli bir günü misafir kabul ederdi. Günümüzde kadınlar, akrabası, komşusu gibi birkaç yakın arkadaşı ile gündüzleri her hafta birinin evinde olmak üzere sıra gezmektedir. Sıra Gezmesinde, Çiğköfte, Kadayıf ve Şıllık(8) gibi yöresel yemek ve tatlılar ikram edilmektedir.

DİPNOTLAR

- 1) Bu bildiri, Harran Üniversitesi, Haliliye Belediyesi ve Motif Vakfı işbirliğinde 13-14-15 Mart 2015 tarihlerinde Şanlıurfa'da düzenlenen "Halk Kültüründe Kadın Uluslararası Sempozyumu"nda Abuzer Akbıyık ve Sevgi Akbıyık tarafından birlikte sunulmuştur.
- 2) Kavurga: Şanlıurfa'da yapılan geleneksel kuru yemiş türüdür. Tahıl, çekirdek ve diğer malzemeler kavularak yapılır.
- 3) Yuvalak: Bulgur ve et yoğrularak yapılan ve yuvarlak şekilde bir köfte çeşidi.
- 4) Aya Köftesi: Bulgur ve dövülmüş yağsız etin etin yoğrulup, avuç içinde şekillendirilmesi ve kızartılmasıyla yapılan köfte çeşidi.
- 5) Kurt Dökmek: Şanlıurfa'da kullanılan bir deyimdir. Yapmak istediklerini yapmak, hevesini almak, eğlenmek
- 6) Zılgıt: Düğünü şenlendirmek üzere kadınların seri dil hareketleri ile çıkardıkları ses
- 7) Leyli: Büyükle binmesi için yapılan, iki kenarında ipler olan büyük salıncak.
- 8) Şıllık Tatlısı: Şanlıurfa'da yapılan bir tatlı çeşididir. Krep hamurundan biraz koyu bir kıvamda sac üzerinde ekmeği hazırlanır, aralarına ceviz konularak tepsiye dizilir, dilimlenir üzerine fıstık içi serpilir. Urfa sadeyağ ve şeker şerbeti üzerine dökülerek servis yapılır.

Urfalı Hazârfen Bir Sanatkâr ŞEHMUS OKUR

S. Sabri KÜRKÇÜOĞLU

Harran Üniversitesi

GAP Bölgesi El Sanatları

Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü

sabriharran@hotmail.com

Şehmus Okur, 1959 yılında babasının memuriyet görevi dolayısıyla Kızıltepe'de dünyaya geldi. Urfa'da baba tarafı kitaplarla, anne tarafı ise ahşap işleriyle uğraşıyordu. Bu sebeple her iki işten de kopamadı. 6 yaşında Urfa'da ahşap atölyesinde yerleri süpürerek, talaş taşıyarak ahşap işine başladı. Ömrünü hep çalışmayla geçirdi. Akçakale'de dayısı Müslüm Seylan ve Mehmet Tunusluoğlu feyzaldığı ustalardır.

Üniversite eğitimini "Fırat Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü"nde tamamladı. Kuleli Askeri Lisesi'nde Edebiyat Öğretmeni olarak askerlik görevini (1983) tamamladıktan sonra İstanbul Teknik Üniversitesi'nde emekli olana kadar Türk Dili Öğretim Görevlisi olarak çalıştı. Üniversitede mühendis adaylarına Retorik ve Türk Dili dersleri verdi. Yüksek lisans eğitimini tamamladı.

Sanatı için akademik kariyerini okutman olarak sürdürdü. Eski Türkçe'den, Fransızca'dan ve Farsça'dan edebi ve felsefi çeviriler yaptı. Şigeru Yamaşıta ile birlikte Japonca Türkçe sözlük hazırladı.

Şehmus Okur İstanbul Teknik Üniversiteden 2007 yılında emekli oldu. Eğitim faaliyetlerine eşi Suna Okur ile kurduğu "Suna Okur Eğitim ve Danışmanlık Sanat Ticaret ve Ltd Şirketi" firmasında devam etmektedir.

Sanat faaliyetlerine ise 1998 yılında kurduğu "TEBO Tarihi Eserler Bakım Onarım Sanat Ticaret ve Ltd Şirketi" firmasıyla devam etmektedir. İstanbul'daki atölyesinde sıra dışı çalışmalarını sürdürmektedir.

Kültür Bakanlığı tarafından ahşap sanatçısı olarak onurlandırılmıştır.

Şehmus Okur, yaptıklarını anlatırken gösterdiği alçak gönüllülük, alanındaki bilgisi, işine olan tutkusu ve çalışmalarındaki yüksek düzeydeki kaliteyle örnek bir sanatkâr. Bu işi nerede öğrendiğini ise "Bezm-i Elest"; ruhlar meclisi diye cevaplıyor.

Dünyanın en asil malzemesi olan ahşap, insanın hayallerini, rüyalarını gerçeğe dönüştürebilen bir malzeme. Şehmus hocamızın yaptığı işe Urfa'da eskiden "İnce Nacar" derlerdi, yabancılar ise "Ebonist" olarak tanımlıyor. Kısacası, "ahşaptan sanat eseri yaratmak" diyebiliriz. Ahşabın karşısına geçtiğiniz zaman bir noktada marangozluk, bir noktada heykel yapmak, Rumî desenleri kakmak da var (kündekâri:), minik minik ahşap parçalarını bir araya getirip geometrik bir desen oluşturmak var.

Künderkâri Nedir

Künderkâri Farsça'dan dilimize geçmiş, asıl hali kenderkâri olan bir kelimedir. Fakat İran'da bugün "mütenebihe", Araplar ise "ta'shik" adını veriyorlar. Künderkâri kelimesini yalnız biz Türkler kullanıyoruz. Elbette en güzel örnekleri de bizde. Bu sanatımızı yıllarca ihmal ettiğimiz için gerçek künderkârinin ne olduğunu bilmiyoruz. Künderkâride yalancı ya da sahte künderkâri yoktur. Bir eserin yalancısı, yapılmış olanı taklit edilerek elde edilir.

Künderkari, küçük ahşap parçaların hiç tutkal ve çivi kullanmadan birbirine geçme kanallarla eklenerek büyük bir tablo oluşturulması demek. Parçaların kesim açıları farklıdır ve değişik renkte ağaçlar kullanılır. Bazı parçaların üzerine oyma yapılır veya sedef ile ayrı bir sanat gösterilir. Künderkâride başlangıçta tasarlanan bir form var ve onun arkasında da bir felsefe vardır.

Erken dönem künderkâri vardır ki burada ahşap yüzeyine geometrik desen-

ler çizilir ve o ahşap üzerine oyma yapılarak geometrik desenlere bir boyut kazandırılır. Aslında bu yan yana gelerek oluşturulan monoblok ahşaptır. Yanyana gelen bu bloklar zaman içerisinde birbirinden ayrılır, aralarında birkaç santimetrelilik boşluklar oluşur. Selçuklu erken dönem eserlerinde bu açıklıkları görebilirsiniz. Sanatkarlar buna mani olmak ve daha iyi netice elde edebilmek için, kontrast teşkil edecek renkteki (yiv ve kanallarda) ahşap malzemeleri bir araya getirerek, gerçek künde-kârî sanatını oluşturdular.

Gerçek künde-kârîde, daha önce çizilen şekil tam anlamıyla üç boyutlu hale getirilerek, zıvanalarla aralarında hiç boşluk bırakılmayacak şekilde birleştirilerek bir araya getirilir.

Bizim kültürümüzde sanat, cemiyyete yönelik eserlerde uygulanmıştır. Türk kültüründe para ancak abide eserlere; camilere, kervansaraylara, anıt yapılarına harcanmıştır. Bizde ilk vakfiye örnekleri 1050 yılına aittir. Bu dönemde ceviz ağacının yanına şimşir koyarak veya sedir ağacının yanına ceviz koyarak kontrast teşkil ederek eserler oluşturulmuştur.

Çok Yönlü Bir Sanatçı

Şehmus Okur, sedefkarlık, oymacılık, nahhatlık dediğimiz sanatların yanı sıra enstrüman yapımı ile de uğraşiyor. Sedefkarlık aslında başlı başına bir iş, fakat ahşabın da tamamlayıcısı. İşli bir malzeme olan sedef, deniz canlılarının kabuklarından elde ediliyor, kimi zaman bir saç veya kemer tokası, kimi zamansa sandalye veya bir kutunun üzerinde motif olarak kullanılmaktadır.

Ancak hemen belirtmek gerekir ki, her medeniyetin kendine ait bir felsefesi olması, kullanılan malzemenin aynı olmasına rağmen eserlerde farklılık olmasına neden olmuştur.

"Bir hanım çok güzel olabilir ama ona güzel bir takı ilave edilirse daha cazibeli görünür. Bir ahşap eseri yapmanız yetmiyor, 'zeyn' yani süsleme kelimesinden gelen 'tezyinat' dediğimiz işi yapmak da gerekir. Bu işler bağımsız ustalar tarafından da yapılabilir. Aynı usta tarafından da yapılabilir. Ben artık tek kişi değilim, bir orkestra şefiyim" diyerek, yaptığı işi özetliyor Şehmus Okur.

1998 yılında kurduğu TEBO Tarihi Eserler Bakım Onarım Sanat Ticaret ve Ltd Şirketi bünyesinde çok ciddi rekonstrüksiyon ve restorasyon işleri gerçekleştirmekteler. Tasarım işlerinin birçoğunu kendisi yapmakla birlikte beraber çalıştığı mimarlar da bulunmakta.

Yetiştirmek için çırak bulamadığını ifade eden sanatçı, bugünün çocuklarının bu işin zahmetini kaldıramadığını,

belirli bir yaştan sonra da bu sanatla ilgilenen kişinin ancak malumat sahibi olabileceğini belirtiyor.

Şehmus Okur, sanat ve sanatçıyla ilgili olarak şöyle düşünüyor: "Bir sanata tam hâkim olabilmek için o kültüre sahip olmak gerekir. Bizim sanatımızda çok güçlü bir birikim var, çünkü bizler herhangi bir kültürün değil, Çin'den Viyana'ya, Yemen'den Moskova'ya kadar at koşturmuş bir milletin çocuklarıyız. Bunun anlamı bütün bu coğrafyalardan, bu coğrafyalarda yaşayan medeniyetlerden, eski kavimlerden ve birikimlerinden neler sentezlendiyse, Türk'ün bugünkü sanatı içerisinde bu kültürlerin sentezi vardır. Bizim sanatımız farklı medeniyetlerden, farklı dinlerden etkilenmiştir. Bu sanatların hiçbiri yok olmamıştır. Sanatımız tüm bu birikimlerin sentezidir. Bu birikimin farkına varan sanatkar, bu işin bilincine sahip olmalıdır. Türk'ün bir kozmik âlem anlayışı var, hayat felsefesi var, kullandığı eşyalara bunu yansıtması var. Bizim eski

S. Sabri Kürkçüoğlu ve Şehmus Okur / 09 Ağustos 2014

sanatkârlarımızın çoğu ömür boyu eğitim alıyorlardı. 'Bence bir kişinin sanatkâr olabilmesi için filozof olması gerekmez de evrene filozofca bakabilmesi gerekir.' Bir insanın felsefesinin olması filozof olması anlamına gelmez. 'Kişi kendin bilmek gibi marifet olmaz' diye bir söz vardır. Bu sebeple önce kendini tanıyıp, eksiklerini gidererek üretkenliğini arttırmak esas olmalıdır. Sanatımızın derin alt kültürü, eserin mükemmelliğini sağlıyor. Elbette ki bugün yapacağımız eserler geçmiştekilerin aynısı olmayacak. Şu an yaşadığımız dünyanın şartları, yaşam anlayışımız, geçmiş ile bir değil. Eğer tarihimizi, kültürümüzü bilirsek ona göre sentezler yaparak, yeni yorumlar ortaya koyabiliriz. Bizim sanatımızda da, musikimizde de kültürümüzü görebilirsiniz."

Ülkemizde daha önce yapılmış nadide ahşap eserlerin birer reproduksiyonunu yapmayı amaçlayan Okur, bu

sebeple IV. Murat'ın Topkapı Sarayı'nda bulunan tahtının bir reproduksiyonunu yapmış. İslam Eserleri Müzesi'ndeki eserlerin bazılarının da reproduksiyonunu yapmış. Bu çalışmalarda eserin birebir kopyasını yapmıyor kendine göre sanatını gösterecek farklılıklar ilave ediyor.

Unutulmuş veya az icra edilen sanatların yeniden canlandırılmasını düşünen ve bu konuda üniversitelerin araştırma ve uygulama yapmalarını arzu ettiğini belirten sanatçı, kültürümüzün yapı taşlarının akademik anlamda çok da fazla irdelenmediğini söylüyor. Kökenlerimizi takip etmenin faydalı bir uğraş olduğu düşüncesinde Şehmus Okur. Ancak bu takibi yaparken karşımıza çıkan kültürel birikimin unsurlarının da önemini vurgulamaktan geri kalmıyor. O kültürle yoğrulmakla kalmayıp yaşatmayı, dört elle onlara sarılmayı öneriyor. Ve şunları söylüyor: "Türk sanatkârların eserlerinde genellikle sadelik ve zariflik ön plana çıkar. Bunun nedeni, Türk'ün kâinata eşyaya bakışında gizlidir". Türkler kozmik âlemde kendilerini bir coğrafyaya konuşturdu, bunun sonrasında da o bölgede, kendini hissettiği konumdaki tabiatın ruhunda olan sadelik ve zarafeti bir araya getirir. Bu en çok Türklerin İslam'ı ve Budizm'i yaşayışlarında belirgindir. Arap ve Fars sanatkârlarının eserlerine bakıldığında gördüğümüz herç-ü merç, karmaşıklık; Uzakdoğu'da yaratılan eserlerdeki detaylı kompozisyonlar; Avrupa'daki eserlerdeki abartılı şatafat bizim eserlerimizde yoktur."

Sayın Okur'un da bahsettiği, eserlerimizdeki abartısızlıktan kaynaklanan

zarafet sebebi, sanatkârlarımızın ruhunu besleyen dünya görüşü ve tabiat takkisisidir.

Sanatçı öyle eserler yaratır ki, ona harcadığı emeğin karşılığını asla alamayacağını bilir, ama yine de yapar...

Yurtdışında ve Türkiye'de yaptığı önemli işler

Eserlerinin oluşumunda güzel bir ahenk yaratan fildişi, sedef, altın, bağa'nın yanı sıra değerli birçok taş ile mercan ve firuzeyi de bir arada kullanıyor sanatçımız.

Bazen bir devlet başkanına, bazen bir krala, bazen de koleksiyonerlere yaptığı tasarımı ve uygulaması oldukça özel işler var. Bunlardan, Tokyo Camii'nde ki vaiz kürsüsü ve Kur'an muhafazası ile kapıların üzerinde ki sedef, fildişi, altın, bağa gibi malzemelerin kullanıldığı tüm süslemeler.

Berlin Şehitlik Camii kapılarının sedef, bağa, fildişi vs. tezyinatı ve sedef kakma Kur'an muhafazası,

Bahreyn Kraliyet Sarayı Camileri ve Katar Krallığı Camilerinin ahşap ve sedef işlemeli eserleri yurtdışında ki imatlarından birkaçı.

Fatih Sultan Mehmet Camii'nin kapıları, pencereleri ve vaiz kürsülerinin restorasyonu da onun işlerinden.

Ayazpaşa'daki Japon Konsoloslunun tören salonunun restorasyonu, eski adıyla Abdülrahim Efendi Yalısı yeni adıyla Erbilgin Yalısı'nın dış cephe ahşap kaplamaları, Sait Halim Paşa Yalısı'nda bazı işler, Ayhan Şahenk Korusu bahçe kapıları ve havuz başındaki Fenerli Çardak.

Siirt Şeyh Muhammed Kâzım Türbesi'nin künde-kârı kapıları ve pencere kepenkleri.

Mahmutpaşa Camii kapı ve pencerelerinin yeniden yapılması. Eyyüp Sultan Hazretleri Türbesi'nde bulunan Sultan II. Abdülhamit Han'ın kendi yaptığı sedef kapıların restorasyonu. Fatih Camii'nde bulunan bütün kapı ve pencerelerin, sedef ve şimşir kakma Kur'an muhafazalarının restorasyonu.

Yavuz Sultan Selim Türbesi'nin kapılarının ve sedef kakma kafeslerinin restorasyonu.

Orjinali Etnoğrafya Müzesi'nde bulunan Hacı Bayram Veli Türbesi'nin, künde-kârı sanatının eşsiz bir örneği olan kapılarının rekonstrüksiyonu.

Antik A.Ş'nin sahibi Turgay Artam, Şehmus Hocanın çalışmalarını görünce "Siz delisiniz. Bu kadar emek vere-

Şehmus Okur ve eşi Suna Okur'la sergilerinde

rek, bu kadar şey yapılmaz bu ülkede. Bunların karşılığını alamazsınız. Bunun yerine başka bir şey yapsaydınız” diyor.

Yaptığı işi marangozluk ile kuyumculuk arasında tanımlayan Şehmus Hoca bazen minyatür işler de yapıyor. Ticaretini düşünmediği işler de var. Mesela Arşavir Zarokyan, Zeynep Erol’un Nişantaşı’nda sergilediği başta takılar sıra dışı işlere örnek.

O, eserleri devlet başkanlarına hediye edilen, yurtdışından siparişler alan, bazı eserleri müzayede satılan bir sanatçı. Bazen de biriktirdiği eserleriyle sergiler açıyor.

Geleneksel Sanatların Değeri Sonradan Anlaşıldı

Dünyadaki gidişat ve eğilim, bütün milletleri ve kültürlerini belli bir standarda getirmek. Bence bu ne dünyanın ne de insanlığın hayrına. Standart dizayn edilmiş evler insanı rahatsız ediyor. Evler sanat eserlerinden mahrum. Hâlbuki her evin kendine göre bir şahsiyeti ve kimliği olmalı, bir Türk’ün evinin bir Fransız’dan, bir İngiliz’den farklı olması lazım. Hatta her insanın evinin bir değerinden biraz farklı olması lazım. Bu da neyle olur? Evde kullandığımız objeyle olur, eşya ile olur, evin dekorasyonu ile olur. Son derece modern döşenmiş bir ev bile olsa, o evin salonunda, ahşap üzerine sedef tezhipli “edep yahu” yazısı veya sedef işlemeli bir sehpa veya bir tablo bence çok hoş olur. Çünkü dinamizm farklılıktadır.

Biz batılılığı şekil ve şemal olarak algıladığımız için, evin içindeki sanat eseri olan objeleri, eşyaları hemen kapı dışı etmişiz. Bunların büyük bir kısmı heder olmuş. Beyoğlu sokaklarında, çok nadide konsolların, sehpaların, komodinlerin gariban insanlar tarafından baltalarla, taşlarla parçalandığına şahit

olmuş Şehmus Okur. Birkaç tanesine gidip rica etmiş “bunları kırmayın” diye. “Siz onu bana verin ben size yerine odun alayım” demiş. Birkaç tanesini öyle kurtarmış. Çünkü vatandaş için ısınmaktan daha önemli bir şey yok. Bu eşyalar sahipleri tarafından kapıcılara verilmiş, sokakta gezen eskicilere verilmiş...

Cumhuriyetten sonra başlayan kendine ait olan her şeyi tanımama, görmeme durumu 1960'lara kadar geliyor. İnsanlar evdeki sedef işlemeli sehpayı kapının önüne koyuyor. 1970'lerden sonra biz kendimizi Avrupa'nın sayesinde keşfetmeye başladık. Çünkü Avrupa'ya giden varlıklı insanlarımız, müzelerde, şatolarda, ya da evlerde bu eserlerin çok orijinal şekilde kullanıldığını gördüler. Geriye dönüp piyasadan bunları toplamaya başladılar. Türk burjuvazisinde 1975'lerden sonra Avrupa'nın bütün antika pazarlarından, eskicilerinden sedef eserler alıp getirme modası vardı. Vaktiyle buradan oralara gitmiş eserleri çok büyük paralar ödeyerek geri getirdiklerini biliyoruz. Böylece yeni bir akım başladı. “Kendiyle barışma, kendiyle tanışma” dediğimiz şey...

ve isyan edercesine durumu papaza anlatır. Papaz bu çirkin konuyu duyunca hayrete düşer. Gerçi Tanırsal görüntüler Mor Yakup'a görünmüyor değildir. Bu tür muammalar görünür fakat bu olayın gerçekleri kendisinden gizlenmiş ve ne yapacağını bilemez duruma gelmiştir. Konu halka da teşhir olunca herkes Efraim'in aleyhine tavrını değiştirir. Papaz, Efraim'i yanına çağırarak bu konu hakkında onu sert bir şekilde azarlar. Bu azarlamaya karşın Efraim şaşkınlık içinde kalır ve uzun bir süre suskunluğunu bozamaz. Derin derin düşündükten sonra suskunluğunu bozup: "Evet, ey saygın peder olay doğrudur. Ben günah işledim, lütfen beni bağışlayınız" der.

Mor Yakup, Efraim'in yaşantısını yakından takip ettiği için olayın gerçekliğine inanmaz ve Allah'tan olayın açığa çıkmasını diler. Olayın sonucu Efraim'in lehine dönüşeceği için bu sır ondan saklanmıştır. Bir erkek çocuğu dünyaya getiren kızın babası, çocuğu alıp Papaz Mor Yakup'un yanına getirir ve: "Alın çocuğunuzu siz büyütün" der, Mor Yakup da, Efraim'in hazır bulunmasını ister. Hazır bulunduğu kızın babası Efraim'e; "Oğlunu yanına al ve onu sen büyüt" der.

Efraim ağlayarak: "Günah işledim, kutsallığına yalvarıyorum, ey saygıdeğer peder. Beni bağışlayınız." Çocuğu kucağına almış o vaziyette kiliseye girdiğini gören halk hayrete düşer. Halkın bir kısmı çocuğa bakarak, bu adamın suçsuz olduğunu düşünürken, diğer kısım da olayı onun gerçekleştirdiğine inanmıştır. Efraim de halkın önünde göz yaşlarını dökerek: "Günahkârim, bu günahı ben işledim. Ne olur benim için dua edin ki, Rab beni affetsin" demiştir.

Bir Pazar sabahı kutsal ayinin icrası esnasında Efraim, çocuğu cübbesinin altına saklayarak Papaz Mor Yakup'un yanına yaklaşır ve bir ricada bulunur. Ricası, vaaz kürsüsüne çıkmak ve halka seslenmektir. Mor Yakup kendisine izin verdikten sonra vaaz kürsüsüne çıktığında ne yapacağını herkes merakla gözlemeye başlar. Efraim, çocuğu cübbesinin altından çıkararak sağ eliyle yukarıya doğru kaldırıp çocuğa yüksek bir sesle seslenerek şunları söyler: "Ey çocuk! Göğü, yeri ve bütün kâinatı yaratan diri olan Allah'ın adıyla sana yemin ettiriyorum; gerçek baban kim olduğunu burada hazır olanlara bağırarak açıkla!" Çocuk da ağzını açıp: "Babam Kilise Zangocu Efraim'dir" der.

Bütün halk papazla birlikte hayrete düşer. Hepsini Aziz Efraim'den haykırarak özür dilerler. O an, çocuk da hayatını yitirir. Kızın babası da kendini azizin ayakları üzerine atıp özür dilemeye başlar. Daha sonra Aziz Mor Yakup bir konuşma yaparak herkesi bağışlar. O günden itibaren Aziz Efraim halkın gözünde daha da büyümeye başlar ve Mor Yakup ile birlikte hayatını sürdürmeye devam eder.

Pers hükümdarı Şapur Nusaybin'i kuşatır ve bu kuşatma yetmiş gün süreyle devam eder. Nusaybin'i alamayacağını gören Şapur, şehrin ortasından akan nehrin suyunu önünü büyük bir setle kapatır. Suyun gücüne dayanmayan sur olduğu gibi çöker.

Aziz Efraim, Pers güçlerine beddua etmek için Papaz Mor Yakup'tan talepte bulunur. Mor Yakup, ondaki tanrısal inayete güvenir. Gerçekleştirdiği kerametini görgü tanığı olduğundan, surun başına çıkmasına izin verir. Aziz Efraim, surun bir burcuna çıktığında on binlerce Pers askeri görür. Allah'a, o askerlere sinek ve sivrisinek göndermesi için yalvarır. Aziz Efraim'in duasıyla birlikte havada sinek ve sivrisinek bulutları oluşur. Sinekler filleri sokmaya ve diğer hayvanların burnuna girmeye başlar. Atlar ve filler beklenmeyen bu duruma dayanamazlar. Gemlerini kırıp askerleri yere atıp kaçmaya başlarlar. Şapur'un o güçlü ordusu dağılarak büyük bir yenilgiye uğrar.

Aziz Efraim, Nusaybin Perslere teslim edilinceye kadar orada yaşar. Sonra Beth-Araboyle denilen yere gider. 18 yaşındayken vaftiz olur. Mezmurları öğre-

nir. Onu vaftiz eden pederden kutsal kitapları okuma imkânı bulur. Bu sırada kiliseler büyük bir baskı altındadır. Bu yüzden Diyarbakır'a kaçar. Orada kısa bir süre kaldıktan sonra Urfa'ya gelir.

Aziz Efraim'in Urfa'daki Hayatı

O yıllarda "Urhoy" olarak çağrılan Urfa'yı uzaktan görünce, hayatını burada sürdürmeye karar vermeye başlamıştı bile. Çünkü orayı çok sevmişti. Şehrin girişinde şehri çevreleyen Day-san Nehri (Karakoyun Deresi) kenarında çamaşır yıkayan kadınları görür. Nehrin kenarında durur ve onları izlemeye başlar. Kadınlardan biri başını çevirip uzun bir süre Efraim'e bakar. Efraim, kadını sert bir şekilde azarlar:

- "Bana bakmaya utanmıyor musun? Yere bakman gerekir." Kadın da:

- "Senin yere bakman gerekir, çünkü sen topraktan yaratıldığın için toprağa bakacaksın, ben ise senin etinden yaratıldığım için sana bakacağım" cevabını verir. Aziz Efraim kadının bilgeliğinden hayrete düşer. Hemen orayı terk edip uzaklaşır ve kendi kendine "Bu şehrin kadınları eğer bu kadar büyük bir hikmete sahip iseler, kim bilir erkekleri ne kadar akıllıdır" diye düşünmeye başlar.

Aziz Efraim Urfa'da yabancı olduğu gibi meslek sahibi de değildir. Bu yüzden günlük bir iş yapmaya karar verir. Bir hamamcıyla anlaşır ve çalışmaya başlar. O tarihte Urfa'nın büyük bir kısmı putperesttir. Aziz Efraim fırsat bulduğunda onlarla tartışıyor, kutsal ki-

Aziz Efraim'in mezarının bulunduğu Hıdır İlyas Kilisesi

taplardan bilgi veriyor ve aynı zamanda onları uyarıyordu.

Günün birinde Aziz Efraim, çarşıda gezerken iyi ahlaka sahip bir rahiple karşılaşır. Rahip: Nerelisin delikanlı diye sorar. Aziz Efraim de hayat öyküsünü rahibe anlatır. Rahip:

-“Nasıl olur da sen bir Hıristiyan olarak putperest insanlarla muhatap oluyorsun, yoksa bu âlemden mi kalmayı tercih ediyorsun?” Aziz Efraim:

-“Hayır, öyle bir niyetim yoktur” cevabı verir. Rahip:

-“Öyleyse sana nasihatim şu olsa gerek, burada münzevi bir hayat yaşayan birinin yanına git, ne yapman gerektiğini o sana söyler” der. Aziz Efraim karşılaştığı rahipten bu sözleri duyunca onu takip eder ve Urfa'nın batısında yer alan dağa doğru giderler. Çünkü orada birçok rahip yaşamaktadır. Aziz Efraim bu dağa yerleşir. Gece gündüz dua eder, oruç tutar ve kutsal kitapları okuyarak zahit hayatı yaşamaya başlar.

Bir sabah, o münzevi rahip odasından çıkıp Aziz Efraim'in kendini kapattığı hücreye girer ve Aziz Efraim'in, Peygamber Musa'nın ilk kitabını tefsir ettiğini görür. Birinci kitabı bitirince ikincisine başladığını görünce Aziz Efraim'in bilgeliğine şaşırır. Böylece rahip daha önce Aziz Efraim ile ilgili şahit olduğu mucizevi olayı kabul etmiş olur. Rab Allah, Aziz Efraim'e büyük bir zekâ vermiştir. O günden itibaren Aziz Efraim'i daha da sevmeye kaşlar.

Rahip, Aziz Efraimin tefsir ettiği kitabı almış ve onu şehirdeki okula götürmüştür. Kitabı hocalara, şehrin liderlerine ve ruhanilerine gösterir. Onlar, kitabı okuduklarında hayrete düşerler. Kitabı rahibin yazdığını düşünerek onu yanlarında tutmak isterler. O da yüksek bir sesle haykırarak: “Hayır onu ben yazmadım, Nusaybinli münzevi Efraim onu yazdı diye bağırır. Onlar da bunun gerçek olduğunu kabul ederler. Urfa müminlerinin yüreği Aziz Efraim ile tutuşmaya başlar ve onu görmek için kaldığı dağa çıkmaya başlarlar.

Aziz Efraim, ziyaretine gelenleri görünce hücrelerini terk eder, orada bulunan bir vadiye iner ve gözlerden kaybolur. Bir melek kendisine görünür ve ona seslenerek;

-“Efraim nereye kaçırıyorsun?” diye sorar. Efraim:

-“Efendim, sakın kir yerde kalıp bu âlemin problemlerinden kurtulmak istiyorum” cevabını verir. Melek:

-“Bak, dikkatli davran, Efraim ben-den kaçtı, tıpkı boyunduruğa karşı isyan eden dana gibi kaçtığı, söylenen o söz sakın sende gerçekleşmesin”. Efraim de ağlayarak:

-“Çok zayıfım ve buna müstehak değilim” der. Melek:

-“Ey adam! Hiç kimse çırayı yakıp perde altına bırakmaz, onu rafta bırakır ki herkes ışığını görsün ve ondan faydalansın” der. Melek, Aziz Efraim'le uzun bir süre konuştuktan sonra aniden ortadan kaybolur. Aziz Efraim de daha sonra Urfa'ya geri döner. Onu aramaya çıkanlar da onu görmeyince geri dönmek zorunda kalırlar.

Aziz Efraim Urfa şehrinin kapısına ulaşınca ağlayarak şu şekilde dua etmeye kaşlar:

“Ey Allah'im, aziz elçilerine Şeytan'a ve onun askerlerine karşı verdiğin yetkiyi bana da ver. Tanrılığın övgüsü karşısında dikilen bütün sapkın inançları yıkıver”.

Duasını bitirdikten sonra şehrin kapısından içeri girerek surdaki kir savunma odasına sığınır ve geceyi orada geçirir. Onu aramaya çıkanlar ise sabahleyin çarşıda onu görürler. Onunla alay ederek:

“Gelin şu tipsiz adama bakın, bizler onu aramaya çıktık o bizden kaçtı ve kendini gizledi. Şimdi ise serbest dolaşıyor.” Övünmek istedi diye düşünürler. Kalkıp onu yakalarlar ve teşhir etmek maksadıyla şehrin meydanına getirirler. Aziz Efraim, bu muameleye karşı sinirlenmez. Büyük bir alçak gönüllülükle önlerinde eğilip der ki: “Ey kardeşlerim, lütfen beni bağışlayınız ben fakir ve garibim.” Onlar da: “Gelin, rezil ve deli adamı görün” diye onunla alay ederler.

Aziz Efraim de çarşıya gider ve birçok kişiye nasihat verir ve bazen de onları azarlar. Günün birinde ruh gözüyle gizlilikleri gören bir münzevi kendi ihtiyaçlarını almak üzere çarşıya indiğinde, Aziz Efraim'in çarşıda gezdiğini görür. Ardınca yürüyüp gür bir sesle şunları söyler: “Rabb'in elindeki kürek budur, sapkınların deliliklerini o temizleyecektir. Mesih şöyle der: Dünyaya ateş bırakmaya geldim, ateş işte budur. “Şehir sakinleri heretik ve paganlar bu sözleri duyunca oldukça sinirlenirler. Aziz Efraim'i yakalayıp onu şehir dışına çıkartırlar. Onu taşıyarak yanı ölü bir biçimde bırakıp giderler.

Aziz Efraim sabaha karşı kendine gelince tekrar dağa çıkar ve eski hücre-

sine yerleşir. Orada sapkınlar karşı birçok kitap yazar ve çok sayıda öğrenci edinir. Bu öğrenciler; Zunakis, Mor İshak, Asuno, Jülyen ve Şem'un isimli zatlar olup Urfa Kilisesinde diyakosluk görevi yaparlardı. Bunlar, Aziz Efraim'den iyi bir eğitim almışlardır. Hatta Aziz Efraim'in seviyesine ulaşmış kocalık yapmışlar ve onlar da kendilerine öğrenci edinmişlerdir.

Aziz Efraim Urfa'dan Mısır'a gidiyor ve orada 8 yıl kaldıktan sonra Mor Basilius'u ziyaret etmek için Kayseri'ye gidiyor. Kayseri'de Mor Basilius ile uzun süre görüştüktan sonra bir rahiple Urfa'ya dönüş hazırlığına başlıyor. Onlar ayrıldıktan sonra Mor Basilius, yanında bulunan diyakoslara şunları söylüyor:

“Aziz Efraim'in, kilisede durduğu ve ayakta dikildiği sıralarda sağında ve solunda iki melek durduğunu ve kendisine beyaz bir giysi giydirdiklerini görüyordum.”

Aziz Efraim ve yoldaşı rahip, Urfa'ya gelirken Samsat'a ulaştıklarında, sapkın inanca sahip bir öğretmene karşılaşır. Öğretmene eşlik eden birçok çocuk vardır. Öğretmen onlara yaklaşmış “Şlomo Şlomo” yani Selam Selam der ve İsa Mesih'in yüzünü tokatlayan o hizmetçiyi örnek alarak, Aziz Efraim'e bir tokat atar. Aziz Efraim, sesini hiç çıkarmadan ve karşılık vermeden yoluna devam eder. Bunlar, verdikleri yemek molasında kendi aralarında Aziz Efraim'le alay ederler. Bu esnada Aziz Efraim'e vuran çocuğu, oturduğu taşın altından çıkan bir engerek yılanı sokar. Sokmasıyla birlikte çocuk yere yığılır ve hayatını yitirir.

Öğretmen ve öğrencileri bu ürkütücü olaya görgü tanığı olunca heyecandan yere yığılırlar. Öğretmen, Aziz Efraim'e ulaşmak üzere arkasından koşar. Onları Urfa şehrinin giriş kapısının bir sokağında bulur. O sırada Aziz Efraim ve yol arkadaşı hayırseverlerden ekmek dilenirler. Azizin ayaklarına eğilip ölen çocuğun yanına gelmesi ricasında bulunur. Aziz Efraim isteğini kabul eder ve onunla birlikte ölen çocuğun yanına geri döner. Çocuğun yanına ulaştığında rükû edip ağlayarak dua etmeye başlar. Duasını bitirince ölen çocuğun elini tutar ve onu diriltir. Öğretmen ve çocuklar diz çökerek Aziz Efraim'e secde ederler. Hepsi sapkın inancından vazgeçerek gerçek inanca geri dönerler.

Aziz Efraim Sapkın İnanç- larla Savaşıyor

Aziz Efraim Urfa'ya geri dönerken dokuz sapkın inancın ortaya çıktığını görür. Rabbin yardımıyla onlarla mücadele eder ve bütün sapkın inançları yener. Özellikle de Bardaysan'ın, Ariyus'un, Mani'nin, Markiyon'un ve diğerlerinin...

Aziz Efraim, Bardaysan'ın sapkın inancını ve haram olan öğretilerini tadinca irkilir. Bardaysan'ın boş sözlerine o temiz ve saf koyun sürüsü aldanmasın ve talan edilmesin diye, onlara karşı Kutsal Ruhun hediyesinin ışıltısıyla silahlanır. Yunanlıların çeşitli aldatmacılığını eleştirir. Sapkınların kötü sanatının zayıflığını ifşa eder. Çünkü saf ve basit olan halk sürekli sapkınların başıboş ve zulüm dolu sözlerine aldanmışlardır. Bardaysan'ın oğlu Harmonius, "Teşpikotko" olarak adlandırılan ilahileri önceden bestelemiştir. Kendisinin ve babasının zulmünü ve hilesini hoş nağmelerle bu ilâhilere katmıştır. Bunların aracılığıyla dinleyicilerin duygularını sömürür. Bu kötü gelenek o döneme kadar devam eder.

Aziz Efraim aldatmacılığının büyütüğü bu tür öğretilerle mücadele etmekten hiçbir zaman sıkılmaz ve vazgeçmez. Bu mücadelesini uzun bir süre sürdürerek onlara karşı sayısız kitaplar ve makaleler yazar. Ayrıca bunları Yunancaya da çevirmiştir. Göstermiş olduğu bu gayretli çabasından ötürü ünü tüm dünyaya yayılmıştır.

Aziz Efraim, bütün sapkın inançları yıkıp ortadan kaldırdıktan sonra Bardaysan'ın hilesini de ifşa etmiş ve onu aforoz etmiştir.

Aziz Efraim'in Urfa'da bir kerametine daha rastlıyoruz. Sahipsiz felçli bir adam sürekli Elçi Mor Toma Kilisesi'nin önünde oturur dilenirmiş. Bir gün Aziz Efraimo kiliseye girmek istediğinde felçli adamla karşılaşır. Onu o kötü vaziyette gördüğünde hâline acır. Etrafına bakınır. Kimsenin olmadığını görünce yanına yaklaşır:

-“İyileşmek ister misin?” diye sorar.

Felçli adam:

-“Evet efendim isterim, elini başıma koy” der. Aziz Efraim:

-“İsa Mesih'in ismiyle kalk” demesiyle birlikte ayağa kalkar ve yürümeye başlar. İyileştiğinden dolayı da Allah'a şükür eder.

Aziz Efraim Urfa'da Hastane Yapıyor

372 yılında Urfa'da büyük bir kıtlık başlar. Açlıktan ölenlerin sayısı çoktur. Bu felakete acıyarak, hücrelerinden çıkıp ambarlarda her türlü tahıl ürünleri stok eden zenginlere hücum eder. Çünkü merhametsiz ve acımasız olduklarını görmüştür. Onlara seslenerek sert bir üslupla şu sözleri savurur:

“Neden sizler Allah'ın merhametini ve şefkatini göz önünde bulundurmuyorsunuz? Sizleri zenginleştirenin Allah olduğunu bilmez misiniz? Sizin stok ettiğiniz bu servet, ruhunuzun ve nefsinizin hükmü olacaktır.”

Bu sözleri duyan zenginler kendi aralarında istişare ederek, Aziz Efraim'e şu cevabı vermişlerdir:

-“Açlıktan ölenlerin iâşesinde görevlendirilecek güvenli bir kişi görmedüğümüzden dolayı uzak duruyoruz. Çünkü insanlar hileci ve görevlerini kötüye kullanmaktadırlar”. Aziz Efraim:

-“Bu konuda beni nasıl görüyorsunuz?” Zenginler:

-“Seni Allah'tan korkan biri olarak görüyoruz” derler. Aziz Efraim:

-“Öyleyse bu konuda beni görevlendirin, ben de kendimi bu işe vereceğim” der.

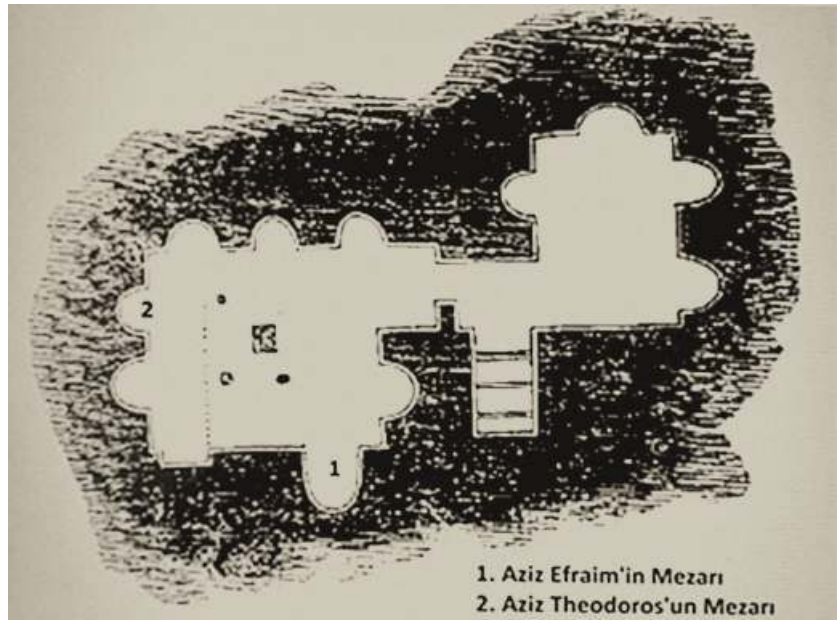
Zenginler kabul ederler ve kendisine büyük bir miktar para teslim ederler. Gerçekten de Aziz Efraim'in halk nezdinde büyük bir itibarı vardı. Herkes onu seviyor ve ona güveniyordu. O bu büyük parayı onlardan aldıktan sonra

ilk başta, bugün Eyyub Kuyusu civarında 300 yataklı bir hastane inşa eder. Ölenleri toprağa vermek için komiteler kurar. Hasta düşenlerin tedavisine hızlı bir şekilde başlar. Şehrin dışında açlıktan hayat mücadelesi verenleri getirip şehrin içine yerleştirir ve onlara da günlük ihtiyaçlarına göre yemek verir. Bu konuda özel komiteler kurar, kişiler görevlendirir ve onları sorumlu tutar. Kıtlık bir yıl süreyle devam eder. Sonraki yıl büyük bir bolluk yaşanır. Bu süreden sonra herkes evine geri döner.

Aziz Efraim'in Vefatı

Aziz Efraim'in bu görev süresi sona erdikten sonra kendi hücrelerine geri döner ve 9 Haziran 373 tarihinde yaşama veda eder. Vefat ettiği gün bütün şehir halkı cenaze törenine katılır ve halk büyük bir mateme boğulur. Büyük ve görkemli bir törenle yabancıların mezarlığında toprağa verilir.

Vasiyetinde kendisinin gösterişsiz bir törenle toprağa verilmesini, aziz kalıntısı diye kendisine ait hiçbir şeyin saklanmamasını ve pelerinsiz olarak, sadece rahiplik giysileriyle gömülmeyi ister. Mezarına arkadaşlarının getirmek istedikleri armağanlara gelince, bunlara bir değer biçilmesini ve bedellerinin para olarak yoksullara ve hastalara ya da kiliseye verilmesini ister. Gömüleceği yer konusunda “Mezarlıkta beni, kalbi kırık olanların bulunduğu yere yatırınız ki, İsa Mesih geldiğinde beni kucaklayabilsin ve onların ortasında kalırdırabilin” vasiyetinde bulunur.

Aziz Efraim'in mezarının planı (G.P. Badger'den)

Aziz Efraim'in Defin Edildikten Sonra Cenazesinin Nakledilmesi

Aziz Efraim vasiyetinde yazdığı yere defnedildikten bir süre sonra şehir halkı ona olan sevgi ve saygılarından dolayı cenazesini oradan çıkartıp şehrin batı kapısında Kontrion adlı burcun yanında azizlerin defnedildiği bir mağaraya (şimdi Yakubiye Mahallesi'nde) koydular. Bu mağaranın bulunduğu alana daha sonra Deyro Tahtoyto (Aşağı Kilise) adlı bir kilise yapılmıştır. Süryani Ortodoks Kilisesi kendisini azizleri anma programında yıllık kilise takvimine dahil etmiştir. Her yıl Büyük Oruç'un ilk haftasında adına anma törenleri düzenlenir.

Aradan 6 asır geçmesine rağmen azizlerin mezarları ziyaret ediliyordu. Bu alandaki en son kilise Hıdır İlyas Kilisesi de olarak bilinen Aziz Sergius Kilisesi idi. Urfa'ya gelen yabancı gezginler mutlaka bu kiliseyi ve içindeki azizlerin mezarlarını ziyaret ederlerdi. Bunlardan biri de İngiliz asıllı misyoner Papaz George P.Badger'dır. 1844 yılında Urfa'ya gelen Badger, kilisedeki bir iç avludan dört basamakla aşağıdaki dört girintili doğal bir mağaraya inildiğini, mağaranın da, sonradan yapılmış, tavanının düzensiz yerleştirilmiş dört sütunun taşıdığı bir yeraltı mağarasına açıldığını ve bu mağarada 8 mezar bulunduğunu; en büyüğünde Aziz Efraim'den kalanların bulunduğunu yazmıştır. Badger, eserinde bu mağaranın bir planını da vermiştir.

Bu kilise 1960'lı yıllarda yıkılarak yerine Yakup Kalfa İlkokulu yapılmıştır. Mağaralardaki azizlerin mezarına gelince, okulun bahçesini genişletme çalışmalarında mağaralar dinamitle çöktürülmüştür. O yıllardaki basiretsiz ve Urfa kültüründen yoksun yerel yöneticiler, azizlerin mezarlarını koruyamamışlar ve gelecekte Urfa'nın büyük bir inanç turizmi ögesinin yok olmasına seyirci kalmışlardır.

Aziz Efraim'in Fiziksel Yapısı

Aziz Efraim rahip olduktan sonra ölünceye kadar buğday ekmeği yememiş. Buğday ekmeği yerine arpa ekmeği ve sebze gibi çok basit yiyeceklerle beslenir ve su içermiş. Bu yüzden çok zayıfmış. Çömlekçinin yaptığı testiye benzermiş. Giysilerini de çöp-

lüklerden topladığı değişik renklerden oluşan yamalardan yapmış. Kısa boylu, asık suratlı ve sürekli hazin bir haldeymiş. Saçları dökülmüş, sakalsız ve kamburmuş.

Aziz Efraim'in Edebi Yönü

Aziz Efraim, tartışmasız iyi bir dil ustasıdır. Süryani şairleri arasında, birçok manaları az bir sözle ifade edebilenlerin en başarılısıdır. Anlaşılır dile sahiptir. İfadedeki derinliğine kimse ulaşamamıştır. Konuları seçerken çok dikkatli davranmıştır. Şiir ve kaside tarzını geliştirmiştir. Kasidelerinin güzelliği, konumunu daha da arttırmıştır. Okuyucularını barışa, ibadette deruniliğe, tefekkürde sonsuzluğa davet eden Mor Afrem, "Süryanilerin Güneşi", "Süryanilerin Peygamberi", "Kutsal Ruhun Kavalı", "Hikmetler Sahibi" gibi çalışılarak ulaşılabilecek üstün mevkilerin tanımlamaları ile ünlenmiştir.

VII. Yüzyıla kadar olan dönem Süryani edebiyatının altın çağı olarak tanımlanır. Bu dönemin en verimli ve en

yaratıcı dinsel şairleri arasında ilk sırayı alan Aziz Efraim, tüm zamanların en çok bilinen dinsel şairidir. Aziz Efraim'e ait edebi eserler X. yüzyılda Nusaybinli bir başrahip tarafından Mısır'da bir Süryani manastırında bulunmuş, ancak şiirleri XVIII.yüzyıla kadar kopyalanmamış ve fazlaca bilinmemiştir.

Bir yazar olarak olağanüstü üretkenliğe sahiptir. Birçok manzum vaaz ve ilahi, Kitab-ı Mukaddes tefsiri, açıklayıcı dini konuşmalar ve polemik eserler kaleme almıştır. Bunlar çok kısa bir sürede Yunanca, Ermenice, Kiptice, Habeşçe ve Latinceye çevrilmişlerdir. Etkisi, sadece Mezopotamya'da değil, tüm Hıristiyanlık dünyasında kendisini hissettirmiştir. Yapıtlarının büyük bir kısmı günümüze kadar gelmiş olup Latin harfleriyle 6 büyük cilt halinde basılmıştır.

Aziz Efraim; Süryani şiirini geliştirip, kendi tarzı yüzyıllar boyunca varlığını sürdürmüş, ilahi ve söyleşileri Süryani Kilisesinin yıllık dua programların düzenlenmesinde etkili olmuştur. Mimro-

ve Madrošo adı verilen iki tarzda yazılmış şiirleri vardır. Mimro, konuşma tarzında olan 7 heceli şiirdir ve Aziz Efraim'in 12 bin kasidesi vardır. Madrošo ise ezgisel çizgisi daha belirgin ve koro tarafından okunan bir tarzdir. Şiirleri mekânsal icra edilen tüm dua ve ilahi okumalarında sıkça kullanılır. Kendisine ait 3 milyona yakın şiir cümlesi olduğu belirtilir. Ayrıca "Sugitho türünü Hıristiyan edebiyatına kazandıran, düzenleyen ve kullanıma sunan ilk Süryani şairidir. Sugitho'nun belli kir kalıbı vardır. Her Sugitho 2, 3 ya da daha fazla kişi arasında söz düellosu şeklinde icra edilen bir yazım türüdür. Eserlerinin en büyük özelliği uzun oluşlarıdır. Hayranlık verici çalışkanlığına ve kaleminin çok üretken olduğuna bizi inandıracak kadar yazısı günümüze kadar ulaşmıştır. Diğer Süryani yazarlarda; Antakyalı İshak, Narsay, Suruçlu Mor Yakup ve Menbecli Mor Filuksinos vd. bu özelliği farklı derecelerde görmek mümkündür. Son derece hareketli hayal gücü, onun üslubunun en büyük özelliğidir. O, bir tarifi en küçük ayrıntılarına dek yaptıktan sonra diğerine geçerek uzun uzun anlatımlarda bulunur.

Aziz Efraim yazılarına bilgisini, şiirlerine ilhamını, vaazlarına hitabet sanatını yansıtabilmeyi çok iyi becermiştir. Yer yer felsefi ve mantıklı yazarak yer yer kalk diline inerek toplumun her kesimine hitap edebilmiştir. Üslubu açık, akıcı ve etkilidir. Yazılarındaki birçok pasaj, Kutsal Kitab'ın nasıl okunması gerektiği konusunda yol göstermektedir. Bir taraftan kutsal kitapların gizli gücünün dibe ulaşamayacağı bir derinliğe

sahip olduklarını açıklarken, diğer taraftan Hıristiyan kişinin Kutsal Kitab'ın ruhsal anlamını ve gizli derinliklerine ulaşma çabası için de iman gözüyle okuması gerektiğini ifade eder. Kutsal Kitab'ın literal (harfiyen) şekilde okunmasının kesinlikle yanlış olduğunu ve bu tür yaklaşımların yanlış anlaşılmalara neden olabileceğini ifade eder. Kutsal Kitab'la ilgili yaptığı tefsir çalışmalarının çoğunu düzyazı yerine şiir türünde yapmıştır.

Aziz Efraim'in Eserleri:

Aziz Efraim'in eserlerinin çoğu kutsal kişilere ait biyografidir.

1-Mor Sobo: Allah korkusuyla yücelmiş bir zat olan münzevi Mor Sobo'nun hayatını anlatır.

2-Episkoposlar ve Sadık İnsanlar: Kendi döneminde vefat eden birçok episkoposun ve sadık insanların iyi işlerini/faziletlerini överek Madroşeler yazmıştır.

3-Nikomedia/İzmit: Mor Efram'in yaşadığı dönemde yıkılan Nikomedia/İzmit şehrinin yıkılışını anlatır.

4 -Nusaybin: Kendi döneminde hudutlar şehri Nusaybin'de meydana gelen savaş hakkında yazar.

5 -Mor Yakup: Nusaybin Episkoposu Mor Yakup hakkındadır.

6 -Kral Kuzantın: Mümin ve muzaffer Roma imparatoru Konstantinus'u anlatır.

7 -Farklı Kişiler: Birçok ünlü kişinin biyografisini anlatır.

8 -Eski ve Yeni Ahit Tefsirleri.

9 -Felaketler ve Afetler: Aziz Efra-

imkendi döneminde dünyada meydana gelen bazı felaketler ve afetleri anlatır.

10-Şmuno ve Guryo: Romalılar tarafındanUrfa'da şehit edilen saygın yiğitler Şmuno ve Guryo'nun özelliklerini ve yiğitliklerini dile getirerek Madroşeler nazmeder

11-Urfa Şehri: Aziz Efraim'in döneminde Hunların, herhangi bir direnişle karşılaşmadan Urfa'yı zapt ettikleri anlatılır.

12-Urhoy ve Şomrin: Bir şiir de Urhoy ve Şomrin hakkında yazmıştır. Şomrin ile alay ederken, Urhoy'u da methediyor. Şehir halkı herhangi bir istekte bulunmak istediğinde anılan vadiye gider ve orada Allah'a yakarırdı.

13-Abrohom Kaydunoyo: Aziz Efraim'in döneminde Urfa'nın en tanınmış insanlarından Abrohom isminde bir adam vardı. Şehrin dışında bulunan dağın bir hücrelerinde kendini yıllarca hapsedmişti. Seçkin işlerle, meziyetlerle ve prensiplerle kendini eğitiyordu. Sabırlı olduğundan "Kayduno" denilen bir köye İncil'i müjdelemek üzere görevlendirildi.

14-Mor Basilius'un Vefatına Dair: Bütün iyi meziyetlerini överek onun hakkında gereken bilgileri yazmıştır. O dönemin meşhur yazarları da Aziz Efraimle birlikte Aziz Mor Basilius hakkında yazmışlardır.

KAYNAKÇA

- Badger, G.P., The Nestorians and their Rituals I, II, London 1852.
- Kilise Ataları Tarafından "Kutsal Ruh'un Kavalı" Olarak Adlandırılan Süryani Aziz Efraim'in Şiirleri, Süryaniceden Türkçeye Çeviren: Hori episkopos Gabriyel Akyüz, Ankara 2012.
- <http://ismailhakkialtuntas.com/2013/05/02/suryani-mor-Efraim-hazretleri-i-s-285-haziran-373/>
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Efraim>
- <http://www.meryemana.net/books/turkiyedeki-azizler/sayfa-10>

Urfalı Bestekârlar: 18

EYÜP UYANIKOĞLU

Abdullah BALAK
Halk Kültürü Araştırmacısı
Bestekar-Söz Yazarı

Eyyüp Uyanıkoğlu

1938 yılında Urfa'da doğdu. Babası Mehmet Nuri Bey, Annesi Fatma Hanım'dır.

İlk ve orta tahsilini Urfa Sanat Okulunda yaptıktan sonra ailesiyle birlikte İstanbul'a gelerek yerleşip, Sultanahmet Sanat Enstitüsü'nü bitirmiştir. Urfa'da sanat okulunu okurken sesinin güzelliği arkadaşları arasında fark edilmiş ve Urfa'ya yayılmıştı. Bir ara Adana Musiki Cemiyetinde çalışmalarına katıldı.

1959 yılında bir gazetenin açtığı ses yarışmasına katılarak birinci olmuş ve ses kralı seçilmiştir. Bu tarihten sonra küçük yaştan beri ilgi duyduğu musiki âlemine ilk

adımını atmıştır. Columbia Plak Şirketi'nin teklifi üzerine aynı yıl ilk plağını okumuştur.

1960 yılında İstanbul Radyosu'na amatör olarak giren Uyanıkoğlu, bir taraftan da Türk Musikisi Konservatuarına devam ederek bilgisini arttırmıştır.

1962 yılında yedek subay öğretmen olarak Ödemiş'in Kızılcaavlu İlkokulu'nda vatani görevini yaparken bir taraftan da musiki çalışmalarına devam etmiştir.

Askerlik görevini bitirdikten sonra İstanbul'a dönen sanatçı, İstanbul Radyosu'nda açılan sınavı kazanarak solistliğe başlamıştır.

Güzel sanatlara karşı derin bir sevgi ve ilgisi olan sanatçı, Sezen Sezin'le birlikte çevirdikleri "Turist Zehra" adlı filmde başrolü almıştır. Ayrıca birçok filmin dublajında şarkı okumuştur. Sesi giderek sevilmeğe başlanmış, ismi tüm Türkiye'de tanınmıştır. Ankara ve İstanbul'da tanınmış birçok gazinoda solist olarak sahne almıştır.

1959 yılında Arif Yaşar Bağ'ın yazdığı:
*Gel gönlüme gir gel bak bölüm bölüm
Kapımı sen çal, çalmadan ölüm
Aşkınla sevginle yanan bir çöl'üm
Ne olur bağırma akiver gitsin*

*Harabim yıllar var senin derdinle
Ne olur bir defa gel beni dinle
Şu mahzun kalbimi aşk ateşinle
Bir akşamüzeri yakiver gitsin
İsimli güfteyi besteledi ve çok sevildi.*

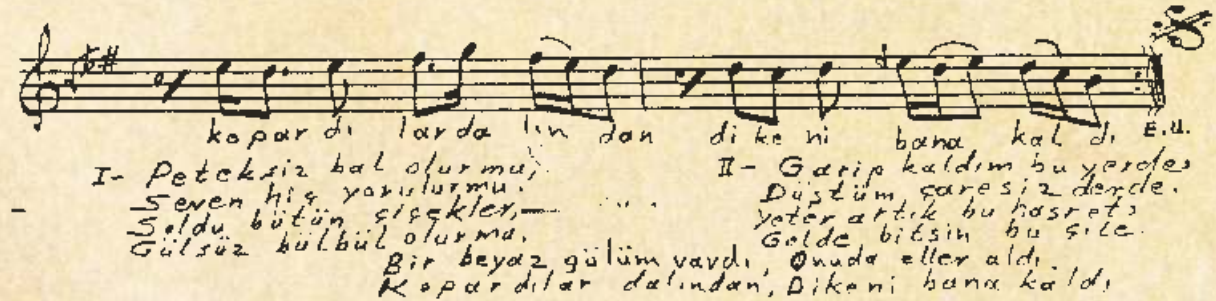
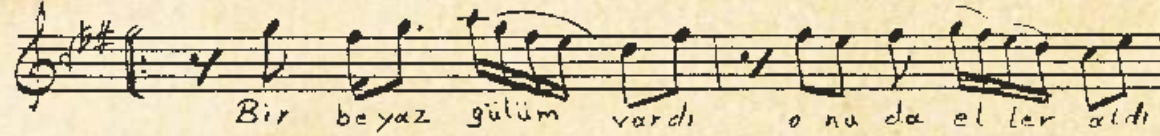
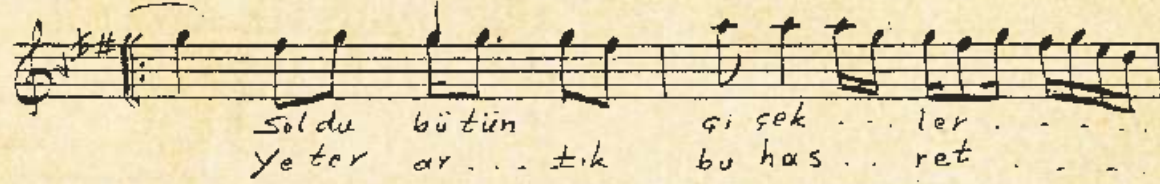
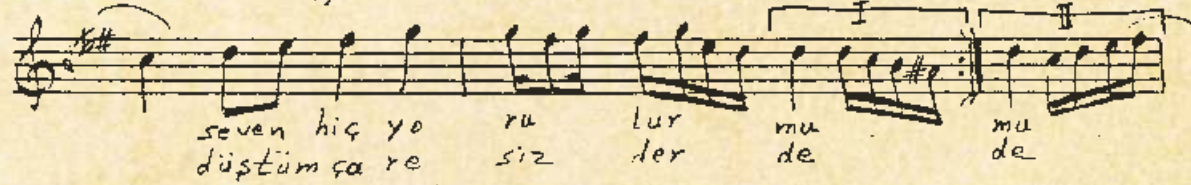
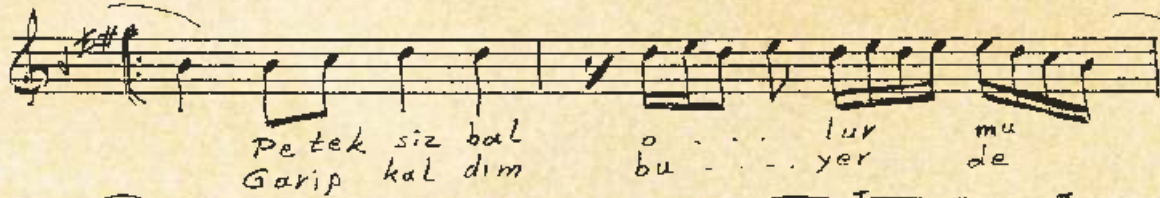
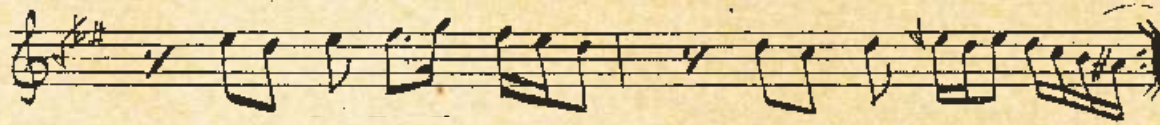
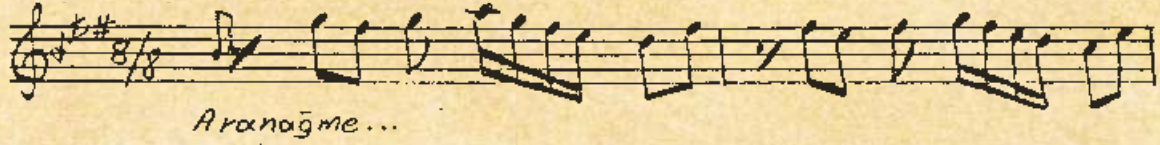
Bestelerinden bazıları; Ne sensiz olurum ne senden uzak, Ömrüm sana feda olsun, Peteksiz bal olur mu, Söz gümüşse sükût altın diyerek susma sultanım, Şu gönül bahçemden kaç mevsim geçti, Yalnız geçen her geceyi dilimdeki tek heceyi, Sevgi yalan derler niye var mıdır hiç böyle seven, Bir mektup gelse gurbetten pullar seni hatırlatır, Sormayın gönlümün kimdir sahibi, Aşıklar için bir meclis kurulsa burada yerim yok deyip giderim, Yanakların nar alında bir çiçeksin sen dalında, Şu yorgun başım ile bir ömür boyu yarsam, Yollarda yürü de kar kış demeden, Geçtik bu kadar sevgiliden mihneti kaldı, Geçti ömrüm bitti rüya, Her gördüğün yerde iki yakamdan.

Çok sayıda plak yapan sanatçının, 1975 yılında Türkola firmasından çıkan bir de albüm kaseti bulunmaktadır.

Uyanıkoglu 2004 yılında 66 yaşında vefat etti. Allah Rahmet eylesin, mekanı Cennet olsun.

Peteksiz Bal Olur mu? (Beyazgül)

I- Peteksiz bal olur mu?

Seven hiç yarar olur mu?

Söldü bütün çiçekler,

Gülsüz külkül olur mu?

Bir beyaz gülüm vardı,

Koparıldılar dalından,

II- Garip kaldım bu yerdes

Düştüm çaresiz derde.

Yeter artık bu hasret,

Galde bitsin bu sile.

Onuda eller aldı,

Dikeni bana kaldı,

Ne Sensiz Olurum Ne Senden Uzak

Ne sen - siz o - lu - rum ne sen - den u - zak Gö - züm - de
her. za - man ba - har gi - bi - sin Bu aç - kın bü - bü - lü
çile - si sen - sin gö - züm - de her za - man ba - har gi - bi - sin
O gü - zel gün - le - ri u - nut - mam i - nan aç - kı na
bir baş - ka aç - kı ka - ta - mam o gü - zel rü - ya - lar
ve her hâ - tı - ran gö - züm - de her za - man ba - har gi - bi - sin

- | -
Ne sensiz olurum ne senden uzak
Gözümde her zaman bahar gibisin
Bu aşkın bülbülü çilesi sensin
Gözümde her zaman bahar gibisin

- 2 -
O güzel günleri unutmam inan
Aşkına bir başka aşkı katamam
Bu güzel rüyalar ve her hatıran
Gözümde her zaman bahar gibisin

Geçtik Bu Kadar Sevgiliden

(♩ = 99)

Geçtik bu kadar sev...gi..li den —SAZ— mih neti kal... di... —SAZ— mih...neti kal... di... —SAZ— Gençlik ne ça bu k geç ti..neden —SAZ— has..reti kal... di —SAZ— has..reti kal... di... —SAZ— Se v me k he ve si sür se bi le —SAZ— tã kã t azal... di —SAZ— tã...kã t azal... di... —SAZ— di... —SAZ—

EYÜP UYANIKOĞLU

GEÇTİK BUKADAR SEVGİLİDEN, MİHNETİ KALDI,
GENÇLİK NE ÇABUK GEÇTİ, NEDEN HASRETİ KALDI?
SEVMEK HEVESİ SÜRSE BİLE, TÂKÂT AZALDI,
GENÇLİK NE ÇABUK GEÇTİ, NEDEN HASRETİ KALDI?
(CEYDA GÖRK)

Geçti Ömrüm Bitti Rüya

Geçti ömrüm bit... ti rüya şimdi bahçem tarumar

SAZ Geçti ömrüm bit... ti rüya

şimdi bahçem tarumar... SAZ

Gül de gönlüm kaldı amma tez yetişt i son... ba har

SAZ Gül de gönlüm kaldı amma

tez yetişt i son... ba har (SON) MEYAN SAZ

Söyle bülbül var mı hâlâ tali himde ilk ba har...

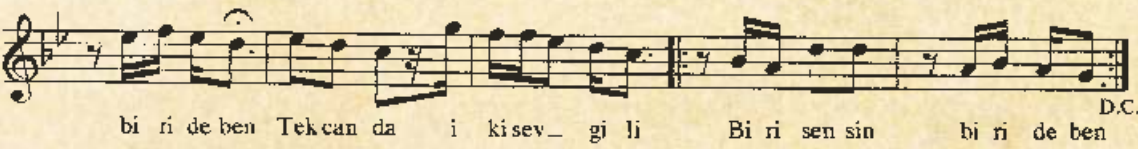
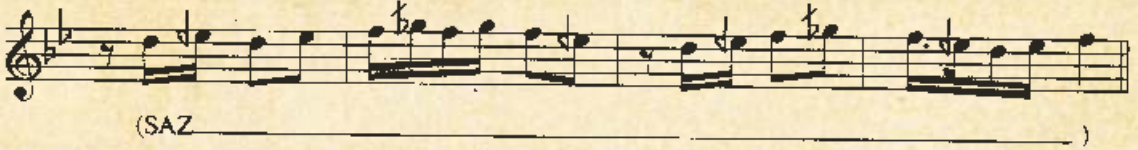
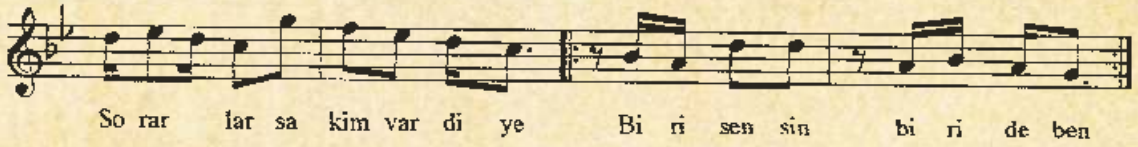
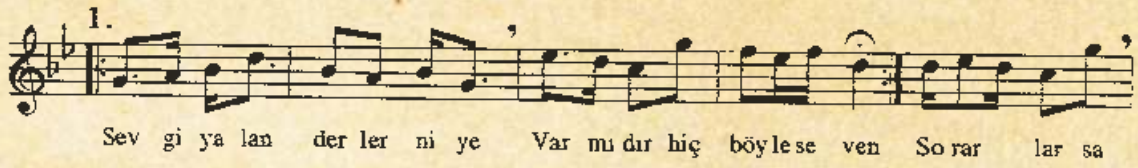
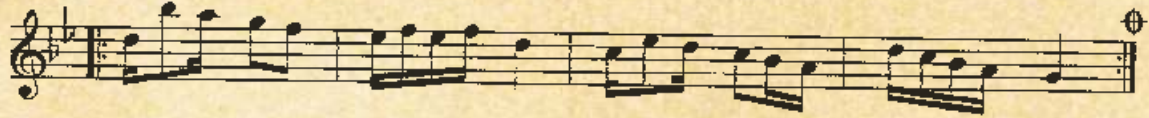
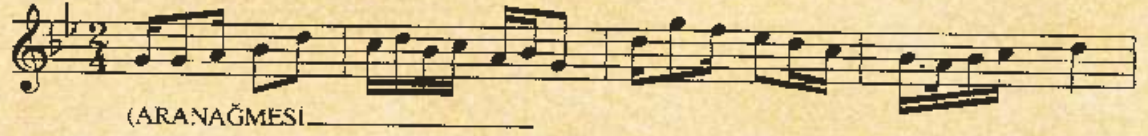
SAZ Söylebülbül var mı hâlâ

Za li himde ilk... ba har... SAZ

EYÜP UYANIKOĞLU

GEÇTİ ÖMRÜM BİTTİ RÜYA. ŞİMDİ BAHÇEM TARUMAR.
GÜLDE GÖNLÜM KALDI AMMA TEZ YETİŞTİ SONBAHAR.
SÖYLE BÜLBÜL, VARMI HÂLÂ TALİHİMDE İLKBAHAR?
GÜLDE GÖNLÜM KALDI AMMA, TEZ YETİŞTİ SONBAHAR...
(CEYDA GÖRK)

Biri Sensiz Biri de Ben (Sevgi yalan derler... Niye?)

./..

Devami sonraki sayfada >>

2.

Sev dik iş te ol duk tek can Mut lu luk la dol du her an Aşk üs tü ne
 şar kı ya zan Bi ri sen sin bi ri de ben Bi ri sen sin bi ri de ben
 Aşk üs tü ne şar kı ya zan Bi ri sen sin bi ri de ben
 (SAZ)
 Sen bü l bül sün gü lün be nim Sa zım sen sin te lin benim te lin benim
 Der ler se bu â şık lar kim Bi ri sen sin bi ri de ben Bi ri sen sin
 bi ri de ben Der ler se bu â şık lar kim Bi ri sen sin bi ri de ben

(1)

Sev gi ya lan der ler ... ni ye ?
 Var mıdır hiç bö yle se ven .
 Sor ar lar sa kim var di ye,
 Bi ri sen sin, bi ri de ben ...

Baş ımız da sev da ye li,
 Ti trer du rur gö nü l tel i.
 Tek can da iki sev gi li,
 Bi ri sen sin, bi ri de ben ...

(2)

Sev dik iş te, ol duk tek can .
 Mut lu luk la dol du her an .
 Aşk üs tü ne şar kı ya zan,
 Bi ri sen sin, bi ri de ben ...

Sen bü l bül sün, gü lün be nim,
 Sa zım sen sin, tel in be nim.
 Der ler se bu â şık lar kim?
 Bi ri sen sin, bi ri de ben ...

(Gül ten Çİ ÇEK)

“Sofranızda Halil İbrahim Bereketi Olsun...” -6-

Halil ÇUHADAROĞLU
Araştırmacı Yazar, Fotoğraf Sanatçısı
cuhadarogluhalil@hotmail.com

Erikli Yarpağ Sarma

Malzemeler

Taze asma yaprağı	: 400 gr.
Dolmalık Bulgur	: 250 gr.
Yağlı kuzu küçük kuşbaşı	: 750 gr.
Maydanoz, yeşil soğan, Sarımsak:	arzuya göre
Urfa isot	: 3 yemek kaşık
Urfa domates salça	: 2 yemek kaşığı
Yeşil erik	: 350 gr.
Tarçın	: 1 çay kaşığı
Tuz	

Hazırlanışı

Soğan maydanoz ince ince doğrayınız. Kuzu kuşbaşıları nohuttan büyük parçalara ayırın. Geniş bir tepside, bulgur isot tarçın tuz salçayı bir su bardağı suyla karıştırıp doğranan eti ilave edip iyice biri birine yediriniz. Yoğurt kıvamındaki harcı, asma yapraklarına doldurup pişireceğiniz tencereye sıralanınız. İşleminiz tamamlanınca, yaprakların üstüne büyük tabak koyup, yeşil eriklerinizi üstünü kapatacak kadar diziniz. Sarmaların üzerine çıkacak kadar su ekleyiniz. Kısık ateşte hafif üstü yarı açık bir şekilde pişiriniz. Biraz mayhoş olmasını isterseniz bir yemek kaşığı toz şeker ilave ediniz.

Pendirli Hevla

Malzemeler

Un	: 2 su bardağı
Urfa yağı (tereyağ)	: 1 su bardağı
Şeker	: 1,5 subardağı
Urfa koyun peyniri	: 1 kg

Hazırlanışı

Peynirleri şeritler halinde bıçakla kesip parçalara ayırınız. Şekeri bir su bardağı su ile kaynatıp şerbetli hale getirip soğumaya alınız. Geniş yayvan bir tavada, Urfa yağın eritip unu katınız. Düşük ateşte unu, bir kaşık yardımıyla rengi açık kahve tonuna kadar yavaş yavaş kavurunuz. Bir çay kaşığı ucu kadar tuz serpiştirip, soğumuş şerbeti içine dökünüz. Bulamaçlaşan helva, hafif toparlandığında kaşıkla ortasını açıp dilimlenen peynirleri sıra sıra dizip hamurlarla üstünü kapatınız.

Sıcaktan eriyen peynir, Urfa yağının lezzet ve kokusuyla artık yenmeye hazırdır. Arzuya göre servis yaparken üstüne ceviz fıstık serpiştirilebilir.

Hizmet Sevdalısı Bir Urfalı: Mühendis Tekin (Gültekin Kayıran) 1927-1995

Burhan AKAR
Elektrik Teknikeri
Fotoğraf Sanatçısı-Arşivci

Rahmetli babam Sucu Hayati Usta, Urfa Belediyesi'nde uzun seneler görev yapmış ve belediyenin her biriyle alakalı olarak bilgileri olan emekli bir usta idi. Çocukluğumda onun ağzından Mühendis Tekin diye birini duyardım hep. Tekin iyi bir mühendis, iyi bir sporcu, iyi bir öğretmen, iyi bir işçi, iyi bir teknisyen; kısaca Mühendis Tekin dört dörtlük bir adamdı. Peki, kimdi bu mühendis Tekin. Yine babam anlatmıştı:

"Mühendis Tekin askere gitmişti. Bir gün Urfa karanlığa gömüldü, günlerce elimizde kazma kürek yeraltındaki kablunun arızasını arıyoruz, ama nafile bulamıyoruz. Sonunda dönemin valisi Tekin'in kışlasına haber salarak Urfa'ya gelmesini sağladı. Gelir gelmez eline kazma kürek alarak bizlerle birlikte daha önce kazdığımız kanalı tekrar kazmaya başladık. Daha önce kazıp kattığımız yerden çıkan bir tuğla parçasını görünce eline alıp kokladı inceledi ve 'bunu nereden kazıp çıkardınız?' diye sordu, biz de yerini gösterince derhal orayı tekrar kazmamızı söyledi ve biz kazınca kablunun orada alttan patlamış olduğunu gördük. Hemen gerekli

malzemeleri alarak kanala indi ve kablolu onararak şehre tekrar elektrik verilmesini sağladı". Meğerse yeraltında patlayan kablunun is ve siyahı o tuğlaya bulaşmıştı o tuğlayı toprağın üzerinde görünce arızayı teşhis edebilmişti.

Mühendis Tekin'in en büyük özelliği bir işçi bir teknisyen gibi bedenen arkadaşlarıyla birlikte çalışması, işini takip etmesi işinin başında olmasıymış. Kıyafetine kendine çok dikkat eden biri değilmiş. Hatta üzerinde hangi kıyafeti olursa olsun takım elbise bile arıza varsa hemen işe koyulur elbisesinin kirlenmesine orali bile olmazmış.

Elektriksiz Yıllarda Urfa'da ilk Jeneratörler...

1950'li yıllar Urfa'da ulusal elektrik şebekesinin olmadığı dönem, Urfa'nın elektrik ihtiyacı (su kuyularına, hastahane, buz fabrikalarına sokak ve ev aydınlatmalarına) Büyük yolda (şimdiki Selahaddin Eyyubi camisinin olduğu yerde) kurulan elektrik şirketindeki üç adet dev jeneratörün sırayla çalıştırılarak üretilen elektriği ile karşılanıyordu. Elektrik yoksa su da yok, hastanelerde ameliyat da yok, buz fabrikalarında buz

da yok. Kısaca tek alternatif bahsettiğimiz şirketteki bu eski model elektrik motorlarıydı. Eski olan bu motorları çalışır durumda tutmak da çok kolay değildi sürekli arıza yapar bobin yanar kablo yanar kısaca çok meşakkatli bir işti. Bu motorları işleten özveriyle çalışan makinistleri yağcıları ustaları ve başlarında da mühendisleri vardı.

Mühendis Tekin ile ilgili Anekdotlar İşleri çok yorucu olan eski elektrik santraliyle ilgili olarak Dr. Burhan Vural abimiz bu konuda; "Babam beni lisede iken tatilde elektrik şirketinde bir ay kadar çalışmaya yolladı. Orada çalışan o mühendisin ve ustaların çektiği meşakkati ve zorlukları görünce o gün orada doktor olmaya karar verdim, okuyup doktor olacağım dedim ve okuyup doktor oldum" diyordu.

İsmail Demirkol (ŞUTSO Eski Başkanı) abimiz de Mühendis Tekin'in bir kablo arızasında takım elbisesiyle kanala inip arıza onardığını bizzat gördüğünü aktardı.

O dönem Büyük yoldaki Elektrik şirketinde makinist olan Fethi Atlı ise "Bir gece nöbetimde jeneratör arıza yaptı arızayı gideremeyince o zaman şahsı-

Mühendis Tekin (ayakta soldan ikinci)

ma ait olan motosikletimle Tekin Bey'in evine gidip kapıyı çaldım kapıyı açan Tekin Bey'e arıza olduğunu, arızayı gideremediğimizi söyledim. Üzerindeki alt üst pijama ile hemen motosikletimin arkasına atlayıp şirkete geldik. Pijamasıyla motorun içine girdi ve 15 dakikada arızayı giderdi. Ama üzerindeki pijama yağ ve motorun dumanından siyah olmuştü...

Sporcu Tekin

O zamanlar Güneydoğu'nun Lefter'i Ahmet Asaf Döner abimiz ise, Mühendis Tekin hakkında "Güçlü ve iyi bir futbolcuydu hatta bir maçta orta sahada beline sarılan iki rakip futbolcuyu da sürükleyerek kaleye kadar gidip golü atmıştı"

Emekli nüfus müdürü Halil Parmaksız ise "Samsat kapıdaki Manaj'da antrenman yaptık. Tekin Abi attığında duvardaki sıvalar dökülürdü o kadar güçlüydü."

Emekli PTT Memuru Ali Güneş ise Tekin'in bir maçta orta sahadan gol attığını gözleriyle gördüğünü söylüyordu.

Öğretmen Tekin

Tekin'in ücretsiz ve gönüllü olarak Erkek Sanat Enstitüsü'nde matematik derslerine girdiğini hatta dersi iyi olmayan öğrencilerin kiminin evine giderek, kimini belediyeye iş yerine çağırarak ücretsiz ilave dersler verdiğini, hatta bu derslerden kendisinin de aldığını yine Halil Parmaksız aktarıyor bizlere...

Mühendis Tekin Kimdi?

Görmeden örnek aldığım ve benim de elektrik teknikeri oluşuma bir nevi sebep olan Mühendis Tekin (Gültekin Kayıran) 1927 yılında Şanlıurfa'nın ilçesi Halfeti'de doğdu. Gültekin Kayıran 7 yaşında iken babasını kaybetti. Babası Mehmet Akif Kayıran Halfeti ilçesinde çok iyi tanınan ve sevilen bir kişi idi. Babasının ölümünden sonra ilkokulu Urfa'da okudu. İlkokulu bitirince ablası Seniye Tepe Kayıran (Urfa İl Encümen Azası) ortaokulu İzmir'de okumasının daha iyi olacağını düşünerek onu İzmir Atatürk Lisesi'ne leylî meccani (parasız yatılı) olarak kaydettirdi.

1945-46 yılında liseyi bitirerek üniversiteyi okumak üzere İstanbul'a gitti. Bütün ideali İstanbul Teknik Üniversitesi'nde okumaktı ama liseyi bitirme notlarına göre tıbbiyeyi kazanmıştı. 3 ay tıp fakültesinde okuyup Kimya Fakültesi'ne geçti. Düşüncesine göre Kimya'dan Mühendisliğe geçmek daha kolay olacaktı. Öyle de oldu. Birinci yılı Kimya'da bitirdikten sonra sistem değişti ve girdiği imtihanında başarılı olarak 1947-48 öğretim yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Elektrik Fakültesi'ne kayı oldu. 5 yıl Gümüşsuyu'ndaki Fakültede okuduktan sonra 1953 yılında Elektrik Yüksek Mühendisi olarak mezun oldu.

Girdiği ilk iş Kütahya Belediyesinde idi. Daha okul bitirmeden önce ev-

Mühendis Tekin ailesiyle

lendiği eşi Güner Kayıran ile birlikte Kütahya Belediyesi'nde mühendis olarak göreve başladı.

Urfa Karanlıkta...

1955-56 arası bir ara memleketi Urfa'ya ailesini ziyarete gittiğinde, vakit akşam ve şehir karanlık içindeydi. Çünkü elektrik şirketinde arıza vardı. Gültekin Kayıran hemen Elektrik şirketine giderek arızayı çözdü ve bir hafta sonra şehre ilk defa elektrik verilmesini sağladı. Bunun üzerine şehrin o zaman ki Valisi Gültekin Kayıran'a Urfa Belediyesi'nde iş teklif etti ve bunun için ısrar etti. Bunun üzerine Gültekin Kayıran ailesini alarak tekrar Kütahya'dan Urfa'ya taşındı ve Urfa Belediyesi'nde işe başladı.

O sıralar Urfa büyük bir su sıkıntısı çekiyordu. Büyük bir özveri ile çalışarak Urfa'ya su kazandırdı. Aynı zamanda Elektrik şirketindeki Jeneratörün düz gün çalışmasını sağlayarak şehrin elektriklerinin bir daha kesilmemesini sağladı. Ancak Jeneratör eski oluşu ve nüfus artışından elektrik hep problem oluyordu. Şehrin elektrik sisteminin "enterkonnekte sistem"e bağlanması için gayretlerini sürdürürken 1957 yılına kadar askere gidemedi.

Askerdeki Hizmetleri

Askere gitmek için işten ayrılıp Ankara'ya gittiğinde askerlik şubesinde

Atölyede çalışırken

Elektrik şirketinde işbaşında

Elektrik arızasına müdahale ederken

kendisini verdiği hizmetlerden ötürü denizci yaptılar. Ancak o tekrar geri dönüp sorduğunda kendisini tayin eden memur gitmiş, yerine bakan kişi de onu Kara Kuvvetlerine vermişti. 3 ay Mamak'ta kaldıktan sonra kıta hizmetinde Hava Kuvvetlerinin emrine verildi. Askeri Havaalanlarında meydana gelen elektrik ve kablo arızalarını çabucak halletmede ün salmıştı. Bir gün Bandırma'daki Havaalanındaki arızaya onu çağırıldılar. Bir haftadan beri havaalanı çalışamaz halde imiş, çünkü uzun bir yeraltı enerji kablosu arıza yapmış ve arızanın yerini tespit edemiyorlarmış. Albay komutanı hemen Gültekin Kayıran'ı Bandırma'ya göndermeye karar vermiş ve kendisine de işi halletmesi için 7 gün süre vermiş. Gültekin Kayıran arıza yerine vardikten 15 dakika sonra kablunun kısa devre yaptığı yeri tespit ederek Havaalanının elektriğini verince kendisine izin yapabileceği 7 gün kalmış. O sırada askerliğinin bitmesine 4 ay varmış. Bu süreyi bari memlekete gidip bir ziyarette bulunarak değerlendirilelim demiş ve ailesi ile yine bir gece vakti Urfa'ya girdiklerinde şehir yine karanlıkta imiş. Gültekin Kayıran yine hemen Jeneratörün başına gidip arızayı çabucak halledip Urfa'ya elektrik verilmesini sağlıyor. O zamanki Vali hemen kendisinin yanına geliyor, askerliğinin bitirmesine 4 ay olduğunu öğrenince izin sonunda kendisi ile beraber Ankara'ya gidiyor ve Milli Savunma Bakanlığı'ndan aldığı özel bir emir ve izin ile Gültekin Kayıran'ın askerliğinin kalan kısmında Urfa Valiliği emrine verilmesini sağlıyor. Bunun üzerine Gültekin Kayıran tekrar Urfa'ya dönüyor ve tekrar Urfa Belediyesi'nde görevli olarak işe başlıyor. 1960 ihtilali olduğu sırada Belediye'de görevliyken, İhtilal sonrası şehre atanan asker Vali, Gültekin Kayıran'ı bir anlaşmazlık sonucu görevden uzaklaştırıyor. Bunun üzerine

Gültekin Kayıran eşyalarını toparlayarak ailesi ile birlikte İstanbul'a gidiyor...

İstanbul'a Gidişi ve Müteahhitliği

İstanbul'da Urfa'dan arkadaşı olan birkaç kişi ile birlikte Müteahhitlik işlerine girmeye başladılar. Bir süre sonra arkadaşları ayrılınca Gültekin Kayıran tek başına firma kurarak İller Bankası ihalelerine girmeye ve müteahhitlik işleri almaya başladı. Urfa ve civarında çok yerde Elektrik ihaleleri olarak çok ilçenin elektriğe kavuşmasını sağladı. Başta Halfeti olmak üzere Nizip, Viranşehir, Suruç ve Urfa merkezde çok mahallenin ulusal şebekeye bağlanmasını sağladı. Aldığı bir ihale ile Urfa Kütüphanesi'nin inşaatını gerçekleştirdi. Urfa dışında Karaman, Boyabat, Burdur, Yalvaç ve Dört Yol'da direkler dikerek ve trafo binası yaparak elektrik dağıtımını sağladı.

1970 yılında artık yorulduğunu düşünerek İstanbul'da Cevizli'de küçük bir atölyede Elektrik Sayaçlarının bazı parçalarını üretmeye başladı ve sanayici oldu. Elektrik Sayaçlarının sayaç millerini, Klemenslerini ve Klemens Kovanlarını üretti. MKE (Makine Kimya Endüstrisi), Esem Elektrik Sayaçları ve Köhler Elektrik Sayaçları ile çalıştı. 1983 yılında "Kayıran Elektrik San. Tic. A.Ş."ni kurdu. Paslanmaz millerle olan ilgisi ve tecrübesi ile paslanmaz yaylık tel ithalatına başladı ve Perşembe Pazarı'ndaki mağazasında satışa başladı.

Yardımseverliği

Gültekin Kayıran uzun süre Tekin Kayıran olarak biliniyordu. Uzun süre sonra üniversitede Nüfus Müdürlüğü'ndeki Kütüğe adının sehven yanlış yazılmış olduğunu ve adının Gültekin Kayıran olduğunu öğrendi. Hem Tekin Kayıran olarak ve hem de Gültekin Kayıran

olarak çevresindeki insanlar tarafından çok sevildi. Kendisi çok güleç ve sevecen bir insandı. Sürekli olarak bulunduğu ortama neşe katardı. Herkesi yaptığı şakalarla güldürdü. İnsanlara yardım etmeyi çok sevdi. Yolda araba ile giderken ne zaman arıza yapıp sağa çekmiş bir araba görse hemen durur ve o arabayı çalıştırmadan başından ayrılmazdı.

Gültekin Kayıran futbola gönül verenlerdendi. Küçük yaşlarından itibaren futbol ile ilgilenmiş ve önce kaleci olarak, sonra da santrafor olarak oynamıştır. Urfaspor'da başkan, antrenör, kaptan ve oyuncu olarak uzun seneler hizmet vermiştir. Belediye'de görevli iken Urfa Stadı'nın yapılmasına önyak olmuştur. Ayrıca Urfa'da Belediye'de çalışırken Lise son sınıfta ücret almadan Matematik Öğretmenliği yapmıştır. O öyle bir öğretmen idi ki öğrencilerinin konuyu iyi kavramalarını, sınıflarını matematiği bilerek geçmelerini ve sınıfta kalmamalarını sağlamak için onlara kendi evinde, dairede ve hatta çocukların evlerine giderek bedava özel ders vermiştir.

Vefatı

Mühendis Tekin, özverili çalışma hayatını 1995 yılına kadar aralıksız olarak sürdürdü ve ölümünden yalnızca 3 ay önce rahatsızlanarak fiili olarak emekli oldu. Maalesef 3 ay sonra da sevdiği bir arkadaşının sahibi olduğu Ataköy Hastanesi'nde hayatını kaybetti.

Gültekin Kayıran'ın 1959 doğumlu Alpaslan Kayıran ve 1961 doğumlu Hasan Kayıran adlarındaki iki oğlu olup halen İstanbul'da ikamet etmektedirler.

Biz Urfalı Mühendis Tekin'e Allah'tan Rahmet dilerken ailesine ve çocuklarına sağlıklı ve huzurlu bir yaşam diliyoruz...

DÂRÜLELHÂN

(İstanbul Belediyesi Konservatuarı)

1926 Yılı Derlemelerinde Urfa Türküleri

- 9 -

Halil ALTINGÖZ

Kültür Bakanlığı Şanlıurfa DTHM Korosu Şefi
halil_altingoz@hotmail.com

İstanbul Belediye Konservatuarı'nın (Darülelhan) derleme çalışmaları 31 Temmuz 1926 tarihinde başlayıp, 17 Eylül 1929 tarihine kadar yılın belirli aylarında ve dört gezi halinde yurdun birçok yöresinde yapılmıştır. Konservatuar heyetinin Urfa'ya gelişleri birinci araştırma gezisi kapsamında olup 31 Temmuz 1926 yılında başlamış ve 51 gün sürmüştür. Bu ilk geziye Yusuf Ziya Demircioğlu, Rauf Yekta bey, Dürri Turan ve Ekrem Besim Bey iştirak etmişler; çalışma Güney ve Orta Anadolu'nun belli başlı merkezlerinde yapılmıştır.

Darülelhan tarafından Urfa'dan derlenen türküler ilk olarak "Anadolu Halk Şarkıları" 5. Defterinde yayınlanmış daha sonra 6. ve 13. Defterde de bazı türküler yayınlanmıştır. Bu mecmualarda yayınlanan eserler Ferruh Arsunar tarafından notaya alınmış ve Osmanlıca yazı ile yazılmıştır. Yeniden güncel notaya uyarlanarak yazdığımız bu notaların şimdi okuduğumuz Urfa türkülerinin bundan 89 yıl evvelki icrası konusunda bize çok somut bilgiler sunacağı aşikârdır.

Bu mecmuaları uhdesinde bulunduran değerli dostum Harran Üniversitesi öğretim görevlisi araştırmacı yazar S. Sabri Kürkçüoğlu ve gazeteci yazar sayın Sabri Dişli tarafından bana ulaştırıldığında herkesin okuyabilmesi için bu eski yazım notaları günümüzde kullanılan notaya çevirme fikri bizde uyandı. Bu çalışmayı gerçekleştirmekten hem büyük mutluluk hem de onur duyduk.

Notalara en ufak bir müdahalede bulunmadım. Hatalı sayılabilecek noktalarda bile 89 yıllık bir tarihten günümüze ulaşan bu belgelerin aynen korunması adına notaların olduğu gibi kalmasına dikkat edip birebir aynısını yazdık. Notaların hem orijinal nüshası hem de yazdığımız Türkçe güncel notasını yan yana yayımlıyoruz. Bu sayıda "Anadolu halk şarkıları" mecmuasının 5. defterinde yayımlanmış olan "Kal'anın altında", "Harman yeri sürseler", "Gele gele geldim bu kara taşta" adlı Urfa'nın üç kayıp türküsünü daha hem kayıt altına alıyor hem de sizlere sunuyoruz. Bu çalışmanın halk müziği icracıları için önemli bir kaynak olacağını umuyoruz.

KALENİN ALTINDA

kal a nın al tın da üç a ğaç

in cir c lim de ke lep çe

boy num da zin cir c lim de

ke lep çe boy num da zin cir Altıngöz

Kalenin altında üç ağaç incir
 Elimde kelepçe boynumda zincir
 Zincir sallandıkça her yanım incir
 Atma taşları ben yareliyim
 Kalmaya kalmaya ahım kalmaya
 Beni yarden eden murad almaya

Halil Altıngöz tarafından Osmanlıca belgeden güncel notaya adapte edilip yeniden yazılmıştır.

اورفا خرماني سوزسه لزا اوفر

ری سور دی به مان خر
 زک فا مر اس لر سه اک کول به
 لی باخت لام آ بن لام آ بن
 فی کی دی سو نا نی جا قیز
 بن زان قا مر اس لر سه در
 لام آ بن لام آ

فرمانه بری سور سر لر
 بینه کول آکر
 اکر تازان به اولوم : کله
 غننی نیر باشکله
 سور کینی ویر سر
 اکر تازان به اولوم : کله
 کورنک بلبله ری
 آغلا بار بعدن آلمه
 اکر تازان به اولوم

اورفا کله کله کلام بو قاراطاشه

شا طا را قا بو دم
 کل له که له که
 دم فن مان آ شا با لان او صاغ لیر
 که کل لولان ری یا

کله کله کلام بوقاراطاشه
 باز بو کله صاغ اولون باشه (امانه قسم)
 بی حسرت فوبدی قوم و فراتنه
 بو کله باسه بو خوش اولوم بر اولوم (امانه قسم)
 بو سلیمانلر غننی ایندیر
 نیمه شکله بکن بی صولده وردر (امانه قسم)
 نیمه سنی کلان بوله کونه ویر
 بر آبلار بر بو خوش اولوم بر اولوم (امانه قسم)

EVFER

HARMAN YERİ SÜRSELER

URFA

har man ye ri sür se ler ye ri ne gül
 ek se ler es mer kı zı ben a lam
 ben a lam baht lı kı z ba başı na
 sev di ği ne ver se ler es mer kı zın
 ben a lam ben a lam *Altıngöz*

Harman yeri sürseler
 Yerine gül ekseler
 Esmer kızın ben alam
 Esmer kızın ben alam

Bahtlı kız başına
 Sevdiğini verseler
 Esmer kızın ben alam
 Esmer kızın ben alam

Kör felek bana neyledi
 Ağ yarımından atıdı
 Esmer kızın ben alam
 Esmer kızın ben alam

DÜYEK

GELE GELE GELDİK BU KARA TAŞA

URFA

ge le ge le gel dim bu ka ra ta
 şa ya zı lan lar ge lir sağ o lan ba
 şa a man e fen dim *Altıngöz*

Gele gele geldim bu kara taş
 Yazılanlar gelir sağ olan başa (aman efendim)
 Bizi hasret koydu kavm-u kardeş
 Bu ayrılık bu yoksulluk bir ölüm (aman efendim)

Nice Süleymanlar tahttan indirir
 Nicesininde gül benzini soldurur (aman efendim)
 Nicesini gelmez yola gönderir
 Bir ayrılık bir yoksulluk bir ölüm (aman efendim)

Halil Altıngöz tarafından Osmanlıca belgeden güncel notaya adapte edilip yeniden yazılmıştır.

Şanlıurfa Halk İnançlarında Nazar ve Büyü

Arş. Gör. Semra KILIÇ
Harran Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi
El Sanatları Bölümü

Doç. Dr. N. Rengin OYMAN
Süleyman Demirel Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi
Geleneksel Türk Sanatları Bölümü

İnsanlık tarihinin başlamasından günümüze dek, yani var olduğumuzdan, düşüncemizin oluşmasından bu yana sürekli doğa olayları ve görülen şekiller yorumlanmaya çalışılmıştır. İstediklerimizi elde etmek için veya yok etmek için çeşitli yöntemler geliştirilmiş ve uygulanmıştır.

İnsanların nazar ve büyü gibi konulara ilgi duyması yaratılışlarında var olan merak duygusundan ileri gelmektedir. İnsanların gizli ve yasak olan şeylere karşı merak duymaları ilk çağlardan beri bilinmektedir.

Anadolu insanının inançlarıyla yaşama istekleri arasında bir bağlantı, bir uyum bulmak güçtür. Birçok uygarlığın karışıp kaynaştığı, birbirini özümlediği Anadolu'da olduğu gibi Urfa'da da, inançların tek kaynaklı, tek doğrultulu olduğu düşünülemez. İncanın bir çıkar aracı sayılması da bu karışık kaynaşmadan gelmektedir.

İnsanın anlaşılmasında, yaşama düzeninin kavranmasında büyüler birer somut belgedir. Büyünün yaygın, çok türlü olduğu bir ortamda yaşayan insanlar uygarlık yaratmalarından gereğince yararlanamamış, tarihe, gelişim sürecine yabancı kalmış demektir.

Nazar ve büyü konusunda Şanlıurfa'da görülen inanç ve uygulamaların neler olduğunu saptamaya yönelik yapılan bu çalışmada, günümüzde nazar ve büyü'nün Şanlıurfa'daki yeri, önemi ile nazara veya büyüye karşı neler yaptıklarına değinilmiştir.

İlkel ve geleneksel toplumlarda büyü ve ona ilişkin benzer inanışlar iktidar, ekonomi gibi toplumsal kurumları etkileyen, dahası sosyo-kültürel yapıyı şekillendiren ayırıcı bir güç olmuştur. Günümüz toplum anlayışında ise bu tür inanış biçimleri her ne kadar marjinal olarak kabul edilse de, sosyo-kültürel yaşamda etkinliğini giderek arttıran bir olgu haline gelmektedir.

Yaşamın her alanında çeşitli işlevleriyle önemli etkilere sahip halk inanışları, uygulanış biçimleri bakımından insan eylemlerini olumlu ve olumsuz etkilemektedir. Bu inanmaların temelinde pek çok psikolojik neden yatmaktadır. Bunların dışında dinlere ve inanışlara ait izler de inanışların şekillenmesinde ve sürekliliğinde önemli rol oynamaktadır. Psikolojik nedenler başta olmak üzere pek çok batıl inanışın etkisiyle yaşamın her alanını etkileyen büyüsel inanmalar ortaya çıkmıştır. İçinde yaşadığı toplumla gelişen ve değişen batıl inanışlar, psikolojik, sosyolojik, coğrafik, dinsel olaylar ve olgularla şekillenmektedir. Büyü, nazar, uğur, bereket, geçiş dönemi inanışları da halkın kendi içinde yarattığı neden-sonuç anlayışı içerisinde şekillenir. Halk kültürünün şekillenmesinde önemli rol oynayan bu adet ve inanışlar geçmişten günümüze varlığını sürdürmektedir (Uygur, s:155, 2013).

Edgar Morin, batıl inançların ve büyüsel uygulamaların geçmişten günümüze varlığını sürdürebilmesi hakkında şöyle der: "İnsanoğlu hem bilgedir hem tuhaftır. İnsanca yaşaması için mantık kadar duyguya, bilim kadar efsaneye muhtaçtır. L. Levy Bruhl'a göre batıl inançlar, toplumun ortak inançlarının değişim geçirmiş halleridir (Köse, s:53 2009).

Sosyal antropolog L. Levy-Bruhl'a göre bâtil inanışlar, toplumun ortak inanışının bir gereği olarak kolektif kavramlar halinde, telkin, taklit ve tavsiye yoluyla kuşaktan kuşağa geçerler. Bu şekliyle, çoğu bâtil inanışlar, kültürleme yoluyla kişinin erken çocukluk döneminde pek fazla değiştirilmeden öğretilir. Çoğunlukla bu tür inançlar, bireyin önemli kararlar almadan önce, ya da gelecek hakkında belirsizlik durumunda, bilişsel, duygusal ve davranışsal unsurların uyarılmasıyla bağlantılıdır. Bilişsel süreçler; algı, hafıza, dikkat, düşünme ve hayal gücü ile temsil edilirken, duygusal durumlar kaygı, öfke, heyecan, neşe, korku ile temsil edilir. Davranışsal unsurlar ise kişinin, belirli bir ritüel içinde, sembolik unsurlarla (büyü ve dualarla) istenen eylemi önleme veya gerçekleştirme biçimidir (Saenko, 2005:77-78).

ŞANLIURFA'DA BÜYÜ İNANCI

Batıl inanışlar ve ona yönelik davranış kalıpları, birçok toplumda ya da onların alt kültürlerinde kabul gören inanış biçimleridir. Birçok yönden batıl inanışlar psikoloji, sosyoloji, antropoloji gibi toplum bilimlerin özel bir alanı içinde araştırılmakta ve tartışılmaktadır. Öyle ki, din antropolojisi, psikolojik antropoloji gibi alt disiplinlerde batıl inanç olgusu, sosyal-kültürel, tarihi ve coğrafi şartları dikkate alınarak birçok yönden inceleme konusu yapılmıştır.

Şanlıurfa'da geçmişte de büyü ve kehanet yapıldığına dair bazı arkeolojik buluntular da tespit edilmiştir. Şanlıurfa'nın güneydoğusunda yer alan Sultantepe (Huzirina)'den şu ana kadar yapılan kazılarda 407 adet tablet ele geçmiştir. Tabletler şu an, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi ile Şanlıurfa Müzesi'nde sergilenmektedir. Bunlardan 63.tablet: Tanrı Şamaş adına dua, kertenkelelerle ilgili bir büyü ve Namburbi ritüeli, 64.tablet: Namburbi ritüeli, kö-

Nazardan korunmak için giriş kapısı üzerine asılan çeşitli nazarlıklar

peklere karşı yapılan büyü ve Tanrı Şamaş'a dua, 235. ve 236.tabletler: Namburbi ritüeli ve kötü kehanetlere karşı oluşturulmuş bir metin, 242. tablet: Namburbi ritüeli, 246. tablet: Asurca rüya kitabından kırık bir parça, 302. tablet: Bir yıl boyunca göksel hareketlerin izlenmesi ve bu doğrultuda gerekli ritüellerin yapılması, 308.-320. tabletler: Karaciğerle bakılan kehanetler, 321-322. tabletler: Yılanın hareketlerine, 323. tablet: Kertenkelenin hareketlerine göre belirlenen bir kehanet konusunda bilgiler içermektedir (bknz. Yıldırım, Nurgül, "Anadolu'da Bulunan Yeni Asur Devri Tabletleri", A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009), (Florioti, 2013; 32).

Urfa genelinde yapılan araştırmalarımızda büyü üzerine Kenz-ül Havas adlı 3 ciltten oluşan kitabın kullanılmakta olduğu ifade edilmektedir. Bu kitapta her türlü büyüye yer verilmektedir.

Şanlıurfa da tespit edilen belli başlı büyüler şunlardır; Kaşık büyü; tahta kaşıklar içine yapılan bağlama duası kaşığın içine yazıldıktan sonra alt kısmına evlenmesi istenen kişilerin adları yazılarak kaşıklar birleştirilir ve ardından bir gül ağacının altına gömülür.

Bunun yanı sıra Muhammet büyü, ayırma büyü, sevdiğini geri getirme büyü gibi büyüler yapılmaktadır. Büyüer günün belirli saatlerinde genelde ya sabah ezanından önce, ya güneş doğarken veya batarken yani kuzey ve şimay diye adlandırılan yıldızların keşişme saatlerinde yapılmaktadır. Bu vakitler büyü yapmak için önemli olan zamanlardır.

ŞANLIURFA'DA NAZAR İNANCI

Bütün toplumlarda yaygın olarak görülen nazar inancının kökeni, Neolitik çağlara kadar uzanmaktadır. Girit'te, Aşağı Mısır'da, Malta'da, Kuzey Fransa'da ve Britanya'da Bronz çağına ait, balta şeklinde yapılmış nazarlıklar (amuletler) bulunmuştur. Araştırmalar sonucunda, eski dönemlerden itibaren Batı'da ve Doğu'da büyüünün ve nazarın kötü etkilerine inanma ve bunlara karşı tedbirler alma bilgisinin köklü olduğu görülmüştür (Koşay, 1956:86). Aynı şekilde uğursuz gözlerden gelen fenalığı ortadan kaldırmak için Mısırlılar, Fenikeliler, Yunanlılar ve Romalılar tarafından el şeklindeki muskaların kullanıldığı tespit edilmiştir (Westermarck, 1961:10).

Geçmişten günümüze varlığını sürdüren nazar inancı, ülkemizin hemen her köşesinde günlük hayatın içerisinde ve bütün etkinliğiyle varlığını devam ettirmektedir. Bugün halk arasında, nazara karşı mavi boncuk, delikli taş, nal, yumurta kabuğu gibi çeşitli nazarlıklar kullanma; hocaya muska yazdırma, kurşun dökme vb. çeşitli pratikler yapılmaktadır. Ancak bu tür uygulamalar, bâtil inançlar arasında yer alması dolayısıyla dinimizce haram kılınmıştır. Hz. Muhammed'in "Nazar'dan Allah'a sığınınız. Çünkü göz (değmesi) gerçektir." hadisinden de anlaşılacağı üzere İslâm dininde nazarin varlığı kabul edilmiştir, fakat nazardan korunmak için nazar boncuğu ya da muska taşımak vb. pratikler uygulamak yasaktır. Bununla ilgili olarak İbn-i Mes'ud'dan alınan bir hadiste "(Ağrıları, dertleri gidermek için ne olduğu meçhul şeylerle muska yazarak) afsun yapmak, (nazar'ı ve sair belâyı gidermek için) boncuk takmak, kadınların kocalarına kendilerini sevdirmek için sihir yapmak şirktir." denilmektedir. Bunun yanı sıra Allah, insanlara Felâk (113. Sûre) ve Nâs (114. Sûre) sûrelerinde büyücülerin kötülüklerinden, cinlerden, vesvecinin şerrinden kaçarak kendisine sığınmayı öğütlemiştir (Çelik, 1974: 168).

Kur'an-ı Kerim'de ve çeşitli hadislerde, nazara karşı Tanrı'ya sığınmanın gerekliliği belirtilmesine karşılık, halk arasında kem gözlerden geldiğine inanılan kötülüklerle karşı çeşitli büyüsel işlemlere başvurulmaktadır. İnsanların, Tanrı'nın kâdir olduğuna inanmalarına karşın, tufan ve deprem gibi felâketlerden, hastalıklardan, acılardan korunmak için büyüye ve çeşitli nazarlıklara sarılması, halk yaşamında büyüün köklü bir yerinin olduğunu göstermektedir. Halk, bütün yeni dinî inançlarına karşın eski geleneklerine bağlıdır (Çelik, 1974: 156).

Diğer deyişle kökeni ilkel dönemlere uzanan eski inanışlardan bazıları, şekil değiştirerek yeni din içerisinde varlığını devam ettirmekte, kişilerin günlük yaşamını ve davranışlarını etkisi altına almaktadır. Bu çalışmada geleneksel halk kültürümüzde yaşayan ve hem sözlü gelenekten hem de yazılı kaynaklardan tespit edilen nazar ve nazarlıkla ilgili çeşitli inanışlar ve ilgili uygulamalar da saptanmıştır.

Türkçe'de "bakış" anlamına gelen Arapça kökenli "nazar" kelimesi, bakış-

larında zararlı güç bulunan bazı insanların bu özellikleriyle bir kişiye, bir hayvana ya da bir nesneye bakmakla canlı üzerinde hastalık, sakatlık, hatta ölüm; nesne üzerinde sakatlanma, kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesi şeklinde açıklanmaktadır (Boratav, 1997: 103-104).

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Gündüz ve Yrd. Doç. Dr. Selim Kaya'nın, Antakya Belediyesi'nce bastırılan "Hatay Araştırmaları-1" adlı kitabında yer verdiği "Antakya'da Nazarla İlgili İnanışlar" adlı araştırmasından derlenen bilgiye göre, Orta Asya, Babil, Sümer, Akad ve Mısır gibi uygarlıklarla da insanların "nazar" dan korunmak için yüzyıllar boyunca kullandıkları nazar boncuğu, şap, hayvan kemikleri, at nalı, ateşe tuz serpmek, sarımsak ve üzerlik asmak gibi uygulamalar, bugün de Anadolu'nun dört

bir yanında kullanılmaktadır. Arapça'da "Bakış" anlamına gelen "nazar" çeşitli kaynaklarda, kimi insanların bakışlarındaki zararlı güç sonucu bir kişiye, hayvana ya da nesneye bakmakla hastalık, sakatlık, ölüm, nesnede kırılma, sakatlanma gibi olumsuzluk yaratma anlamına gelmektedir.

İlkellerden en gelişmiş toplumlara kadar yayılmış bir inanç olan nazar; Babil, Mısır, Sümer ve Akad'larda ve bunun yanı sıra en eskisinden en yenisine kadar tüm Anadolu uygarlıklarına kadar görülmektedir. İslâm'da da yerli bulunan nazara karşı Kalem Suresi 51-52. ayetler ile Felak ve Nas surelerinin okunduğu bilinmektedir.

Nazara en çok kadınların inandığını, bunu erkeklerin ve gençlerin takip ettiğini söyleyebiliriz. Kadınların özellikle ekonomik, sosyal ve kültürel yönden alt seviyede olanları ile yaşlı kesim arasında nazarin yaygın olduğu görülmektedir. Bu insanlar, felâketlerle, hastalıklarla, herhangi acı bir olayla karşılaştıklarında yoksulluktan kaynaklanan çaresizlik nedeniyle nazara ve nazarla ilgili büyüsel işlemlere sarılmaktadır. Genel olarak bakıldığında Ülkemizin bazı kırsal kesimlerinde hala nazardan sakınmak için evlerinin çatısında at kafası, duvarlarında üzerlik otu, bebeklerin omuzlarında giysilerin üzerinde nazar boncukları görebiliriz. Ancak Şanlıurfa'da at kafası yerine ceylan kafası, üzerlik otu, nazar boncukları yer almaktadır. Bunların yanı sıra vücudun göğüs kısmına görünmeyecek şekilde asılan ve hocalara özel yaptırılan muska biçiminde muhafaza edilen dualar bulunmaktadır.

Nazarin, sağlıklı ve gülbüz çocuklara; güzellikleri ve hünerleriyle dikkati çekenlere; akıllı, zeki olup derslerini başarıyla veren öğrencilere; mesleğinde başarılı olanlara; yeni ev, araba alanlara; kısmeti açık olanlara; mutlu çiftlere vb. kişilere ayrıca iyi ürün veren tarla, bağ ya da bahçeye; güzel görünümlü, hoş kokulu bitki ve çiçeklere; iyi süt veren ineklere; herkes tarafından beğenilen bir ev eşyasına vb. varlıklara daha çok değdiğine inanılır. Bu tür özelliklere sahip canlı ya da cansız varlıklara karşı, herhangi bir kimsenin kıskançlık dolu gözlerle bakması, nazarin meydana gelmesine neden olur. Nazarı değen kişiler, söz konusu özellikler kendilerinde bulunmadığı için kıskançlık duygusuna kapılırlar. Bu bakımdan halk arasında,

Evlerde oda duvarlarına asılan üzerlikler

değerli varlıklarını ellerinden alacak tehlikeli kuvvetin, kötü niyetli kişilerin bakışlarından nazarin geleceği inancı oluşur. Öte yandan nazar, kıskançlık gibi kötü duygulardan gelebileceği gibi kişinin yakınlarına duyduğu aşırı sevgiden de kaynaklanabilir. Bu tür nazardan en çok çocukların etkilendiğine inanıldığı için, anne ve babaların çocuklarına karşı aşırı sevgi göstermeleri ya da düşkünlükleri pek hoş karşılanmaz. Bu inanış gereği, halk arasında “İnsana sevdiğinin nazarı daha çok değer” sözü yaygın olarak kullanılır (Çıblak, 2004, 103-125).

A. Nazardan Korunma Önlemleri

Nazar Muskası

Küçük çocukları ya da yetişkinleri nazardan korumak için alınan önlemlerden birisi; hocaya, ya da bir din adamına “nazar muskası” hazırlatmaktır. Kur'an'ın bir veya birkaç suresi yahut çeşitli duaların bir kâğıda yazıldıktan sonra bunun üçgen şekline getirilip yedi kat muşambaya sarılmasıyla yapılan muska, bir bez kılıf içerisinde omuzda, boyunda ya da koyunda taşınır. Yataken kullanılan yastığın altına konulduğu da olur. Bazı kaynak kişiler ise, muskanın özellikle vücudun sağ tarafında taşınması gerektiğini belirtir. Diğer taraftan muskayı hazırlayan ho-

Nazardan koruma amaçlı muska

caya emeğinin karşılığı olarak belli bir miktar ücret ödemektedir.

Muskanın, vücudun sağ tarafında taşınmasına dikkat edilmesi ise; dinle ilgili olup halk arasında kişinin sağ omzunda iyi amelleri yazan, sol omzunda ise kötü amelleri yazan meleklerin bulunduğu, dolayısıyla sağ tarafın iyi sol tarafın kötü güçlerin etkisinde kaldığına inanılmasıyla ilgilidir. İslâm dininin büyü, fal, boncuk, muska gibi şeyleri yasaklamasına karşılık Kur'an'ın ve herhangi bir bölümünün nazardan, hatta diğer bazı kötülüklerden korunmak amacıyla kullanılmasının çeşitli nedenleri vardır. Bunları sırasıyla; Kur'an'ın, Tanrı buyruğu olarak, doğaüstü kudretin sözü (kelâmı) olarak kabul edilmesi; kendilerini hem dinin hem de büyüün etkisinden kurtaramayan kişilerin, büyüü dinî inançlarla karıştırarak kullanmaları; bu inanış gereği Müslüman, Hıristiyan ya da Yahudi toplumlarında, bü-

yüculükle uğraşan insanların Kur'an, İncil ve Tevrat gibi kutsal kitapların sözlerini, Tanrı, melek, peygamber vb. adları büyü sırasında kullanmakta herhangi bir sakınca görmemeleri; bu işten maddi kazanç sağlayanların bu tür inançları desteklemeleri şeklinde olmak üzere dört grupta toplayabiliriz. (Çelik, 1974: 167-169).

Üzerlik

Halkımız tarafından da kullanılan nazarlıklar arasında mavi boncuk, yedi delikli boncuk, kendiliğinden delinmiş taş, eski süpürge, sarımsak, kartal pençesi, hurma çekirdeği, sarı kehribar, yumurta kabuğu, kurban gözü, geyik boynuzu, öküz boynuzu, at kafası, çörek otu, günlük, kuru karanfil ve üzerliği sayabiliriz. Bu sıraladığımız nazarlıkların bazıları evlere asılmakta, bazıları üstte taşınmakta, bazıları da bağ, bahçe ve tarlalarda bulundurulmaktadır. Çörek otu, günlük, kuru karanfil ve üzerlik ise nazara karşı yapılan tütsüde kullanılmaktadır. Ayrıca, üzerlikten yapılan nazarlıklar evlere de asılmaktadır.

Halk arasında yaygın bir inanca göre üzerlik otu, şehit kanı dökülmüş topraklarda yetişmektedir. Aslında bu inançta biraz almaşık yaprak: Sapın iki yanında karşılıklı değil de aralıklı olarak bir sağda bir solda bitmiş yapraklar. Üzerlik otu, fosfatlı toprakları çok sever. Bunun için de fosfatlı toprağın bol oldu-

▲ At nalı ve göz boncuğu

ğu mezarlıklarda yetişir. Üzerlik otu eskiden beri çeşitli tedavilerde kullanılan bir bitkidir (Akalin, s:247, 1993).

Maşallah

Halk arasında herhangi bir özelliğiyle göze batan bir kişinin, bitkinin, çiçeğin, hayvanın kısacası canlı cansız varlıkların hayranlıkla övülmesinin ardından, nazar değme olayının meydana gelmemesi için, "maşallah", "Nazar değmez inşaallah" gibi sözlerin söylenmesi istenir. Bu konuyla ilgili olarak; yeni doğan bebeği görmeye gelenlerin "maşallah" dememesi halinde, bebeğe nazar değmesinden korkularak misafirler bu konuda uyarılmaktadırlar. Bunun sözle ifade edilmesinin yanı sıra bazı kişilerin, maşallah yazılı altın veya gümüş takıları, çocuklarının omzuna iliştirdikleri, boyunlarına ya da bileklerine taktıkları görülür. Hatta yeni iş yeri açanlar, ev alanlar, yeni evli çiftler, nazardan korunmak için, maşallah yazılı bir levhayı, resmi ya da bir süs eşyasını gelenlerin rahatlıkla görebileceği bir yere asarlar

Nazarlık

Nazarlık, nazarı uzaklaştırdığına ve etkisiz kıldığına inanılan mavi boncuk, yedi delikli boncuk, kendiliğinden delinmiş taş, sarımsak, kartal pençesi, hurma çekirdeği, yumurta kabuğu, kurban gözü, geyik boynuzu, çörek otu,

kuru karanfil, üzerlik vb. nesnelere verilen genel addir (Akalin, 1993: 247).

Nazar Boncuğu

Halk arasında kıskançlık dolu ya da kötü niyetli bir bakışın etkisini ortadan kaldırmak için yaygın olarak "nazar boncuğu"nun kullanıldığı görülür. Mavi renkli olup üzerinde göz resimleri ya da çeşitli göz şekilleri bulunan bu boncuk, çocukların kundağına, omzuna, yastığına iliştirilir; büyüklerin de isteğe bağlı olarak boyunlarına, bileklerine hatta yüzük şeklinde olmak üzere parmaklarına ya da kıyafetlerinin görünecek bir yerine takılabilir. Nazar boncuğu sadece kişilere değil evlerin girişine, otomobil, kamyon, otobüs gibi taşıtlara; hayvanların boyunlarına, boynuzlarına, alınlarına ya da barınaklarına hatta iyi mahsul veren bağ-bahçenin bir köşesine de asılabilir. Nazar değmesi durumunda nazar boncuğunun kem gözleri üzerine çekerek çatladığına inanılmaktadır.

El Şekli

Beş parmağı açılmış el resminin nazara karşı bir korunma aracı olarak kullanılması, dünyanın çeşitli yerlerinde görülen yaygın bir gelenektir. Ülkemizin birçok köşesinde de köy evlerinin duvarlarında el resimlerine rastlanmaktadır. Bununla "elemtere fiş, kem gözlerle şiş", "beş parmağım gözüne" sözleriyle de anlam kazandığı üzere, kötülük

getirmesi ihtimali olan gözleri, oyma tehdidi ile korkutmak ve eli, nazara uğrayacak kişi ile zarar verecek kişinin bakışı arasına koyarak bir engel oluşturmak istenmiştir. (Boratav, 1997: 122).

Kaplumbağa Kabuğu

İskelet halindeki hayvan kafatası ile insan şeklindeki korkuluk, dikkati kendi üzerlerine çekerek nazarı etkisiz hale getirmektedir. Bunların yanında bir de dikenli çalının kullanılması, el şeklindeki nazarlık örneğinde olduğu gibi, kötü gözlerle sivri şeyler yönelterek tehlikeli bakışlara karşı koymak düşüncesiyle ilgili görünmektedir. Kaynaklardan edinilen bilgiye göre; eski Türklerin de bostanlarını nazardan korumak için bağ-bahçelerine bostanlık korkuluğu ya da kazıklara geçirilmiş at kafatası diktikleri tespit edilmiştir.

Kuzey Kafkas Türkleri, mahsullerini yetiştirdikleri alanlara, sırkalara geçirilmiş at kafası dikmiştir. Yine Türkistan'da Kazak-Kırgızlarda, Başkurtlarda nazar ve kötü ruhlara karşı korunma tilsimi olarak at kafası kullanılmıştır. Başkurtlar özellikle arı kovanlarının bulunduğu yerlere bunlardan koymuşlardır. Çuvaş Türkleri de bağ ve bostanlarına at kafası asmıştır. Kurban edilen hayvanların kafataslarını asma geleneği, Göktürklerde de 8. Yüzyılda görülmüştür (İnan, 1963: 3138).

B. Nazar Değdikten Sonra Yapılan Uygulamalar

Nazar değmesi durumunda birtakım büyüsel işlemlerin niçin yapıldığı sorusu kaynak kişilere yöneltildiğinde; bunları atalarından, büyüklerinden öğrendikleri, nazara iyi geldiği görüldüğü için kendilerinin de kullandıkları cevabı alınmıştır. Bu işlemlere karşın insan ya da hayvanın iyileşmemesi ya da ölmesi sonucunda ise nazarin çok kuvvetli olduğu, söz konusu canlı varlığın içine kadar işlediği için artık herhangi bir şeyin yapılamayacağı, bunların vadelelerinin yetmiş olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla gerçekleştirilen büyüsel işlemlerin yetersizliğiyle ilgili herhangi bir inanış söz konusu değildir. Nazar değmesi sonucunda yapılan bu büyüsel işlemleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Kurşun Dökme

Nazara karşı kurşun dökme, halk arasında yaygın olarak uygulanan bir

▲ Kerpiç duvarda nazardan korunmak için kireç ile yapılan el izleri

gelenektir. Bu işi her köyde ocak adı verilen ve hastalığı (burada nazarı) tedavi etme gücüne sahip kişiler yapmaktadır. Ocak, anadan kıza "el vermek" suretiyle aktarılabilir. Kurşun dökme işi, farklı yerlerde birbirine benzer şekillerde yapılmaktadır. Kurşun, bir kepçenin ya da küçük bir tavanın içine konup ateşte eritilir. Diğer taraftan hasta dizüstü oturur ve başına bir tülbent örtülür. Eritilen kurşun, birtakım dualar ya da çeşitli sözler eşliğinde, hastanın başının üstünde tutulan içi su dolu kaba boşaltılır. Kurşunun suyun içinde aldığı şekillere bakılarak nazarı değdirenin cinsiyeti, fiziksel özellikleri vb. hakkında yorumlarda bulunulur. Kurşunun ateşte eritilip suya dökülmesi işi, üç kez tekrarlanır. Daha sonra kaptaki suyla hastanın yüzü üç kez yıkanır ve bu su ayak basılmayan bir yere dökülür. Nazar ocağına, emeğinin karşılığı olarak bir miktar para verilir. Şanlıurfa'da ise bu işlem bir kez o da kutsal kabul edilen cuma günleri yapılır (Taylan, 2015, Sözlü Görüşme)

Tütsüleme

Halk arasında nazar değen kişileri iyileştirmede kullanılan bir başka yöntem tütsü yakmaktır. Tütsü için genellikle üzerlik otu, bunun yanı sıra çörek otu,

tuz, kuru karanfil vb. kullanılabilir. Üzerlik patlamaya başlayınca tava ocaktan indirilip kapağı açılır ve böylece çıkan dumanın nazara uğramış kişiye doğru yönelmesi sağlanır. Bebekler, küçük çocuklar, tütsünün üzerinden geçirilir veya tütsü kabı onların etrafında dolaştırılır. Daha sonra bu kap evin içinde gezdirilerek kalan son dumanla ev tütsülenir. Evin tütsülenmesiyle nazarın ortadan kaldırılmasının yanı sıra bir köşede saklanmış olan cinlerin de üzerlik tütsüsü sayesinde evden kaçacağına inanılır (Akalın, 1993: 257).

SONUÇ

Nazar ve büyü gibi olgulara inancın, sosyo-ekonomik, psikolojik ve kültürel olmak üzere birçok nedeni olabilir. Bununla birlikte, kişinin duygusal destek sağlamak adına psikolojik olarak rahatlama duygusu bu tür inanışlara yönelimi arttırmaktadır. Bireyin biyolojik ihtiyaçlarının yanında temel ihtiyaçlarından birisi de tutarlı bir içsel duygusal çevre oluşturabilmesidir. Öyle ki, kişinin ruhsal dünyasını dengede tutma varsayılan biyolojik ihtiyaçların önüne geçebilmektedir. Böylesi inanışlar kültürel amaçla başlanıp psikolojik bir ihtiyacın temelini oluşturabilir.

Büyü ve nazar konusunda kadınlar daha fazla eğilimli olduklarından, kadınlarımıza bu konuda eğitici dersler verilmeli, diyanetin bu konuda daha duyarlı olması, dini kendi amaçları doğrultusunda kullanmalarının önüne geçilmesi gerekmektedir.

Genel anlamda ele alındığında Şanlıurfa'da kadın hep ikinci planda yer almış korku, istek ve arzularını iç dünyasında yaşamaktadır. Zaten böyle batıl inançlarla uğraşmasının ana nedeni kendine olan güvensizliği olmuştur.

Kadınlarımızın Halk Eğitimlerde farklı kurslarla el yeteneklerini ve becerilerini geliştirmeleri, kültürel, sosyal açıdan bilgi dağarcıklarını genişletmeleri konusunda Belediyeler ve Valilik olarak gereken önem verilmeli, kadınlarımıza kendine yetebilecekleri, üretime katkıda bulunabilecekleri konularda çalışmalar başlatılmalıdır.

Bu araştırmamızla; kadınlarımızı cehalete karşı duran, aydın, eğitilmiş, özgüvene sahip ve üreten birer toplum üyesi olarak yetişmesi konusunda mevcut durum saptaması yapılarak, öneriler geliştirilmiştir.

KAYNAKLAR

- 1) Akalın, Şükrü Halûk, 1993, "Üzerlik", II. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu 20-22 Kasım 1991 Adana, Bildiriler, Adana, Çukurova Üniversitesi Basımevi, s.247-260.
- 2) Boratav, Pertev Naili, 1997, 100 Soruda Türk Folkloru, 4. b., İstanbul, Gerçek Yayınevi.
- 3) Çıblak, Nilgün (2004), "Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnanç ve Bunlara Bağlı Uygulamalar", Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR), S.15, ss.103-125.
- 4) Çelik, İsmail, 1974, "Nazar, Nazarlık ve İlgili Büyüsel İşlemler", B.Ü.F.K., Boğaziçi Üniversitesi Halkbilimi Yıllığı 1974, s.155-184.
- 5) Florioti Duymuş, H. Hande, (2013), "Eski Mezopotamya'da Kehanet Olgusuna Genel bir Bakış", Tarih Okulu Dergisi, Sayı: XV, Yıl: 6, Eylül 2013, ss.23-42.
- 6) İnan, Abdülkadir, 1963, "Nazarlıklar", Türk Folklor Araştırmaları, Y.15, C.8, S.169, Ağustos, s.3138

- 7) Köse, Ali, Ayten (2009), "Batıl İnanç ve Davranışlar Üzerine Psikososyolojik Bir Analiz", Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, IX, sayı 3.
 - 8) Malinowski, B. (1990). İnsan ve Kültür, (Çev: M. Gümüş), Ankara: Verso Yayınları
 - 9) Saenko, Iu.V. (2005). The Superstitions of Today's College Students, Russian, Education and Society, 47 (12): 76-89.
 - 10) Uygur, Hatice Kübra İslam, Hristiyanlık ve Yezidilik Perspektifinde Büyüsel Pratikler: Midyat Örneği.
 - 11) <https://www.google.com.tr/search?q=muska&espv>
 - 12) <https://www.google.com.tr/search?q=kaşık+büyüsü>
- Sözlü görüşmeler
- 1) Taylan, Kamuran, 1955, Viranşehir/Şanlıurfa, ilkokul, ev hanımı.

ŞANLIURFA VALİLİĞİ - ŞURKAV

ŞANLIURFA

TANITIM MERKEZİ
PUBLICITY CENTER

*Şanlıurfa'da Merak Ettiğiniz
Her Yer Bu Merkezde*

Şanlıurfa Tanıtım Merkezinde;

Şanlıurfa'nın gezilmesi ve görülmesi gereken tüm mekânları 360°'lik fotoğraf ve videoları ile sanal geziler yapabilir. Şanlıurfa ile ilgili hazırlanmış birbirinden güzel belgesel filmler izleyebilirsiniz.

DİJİTAL REHBERLİK HİZMETİ

Antik Kentler

Müzeler

Şehir Panoramaları

Dini Mekanlar

Tarihi Yerler

Doğal Alanlar

Balıklığöl civarındaki merkezimize bekleriz

Şanlıurfa'nın Dijital Bilgi Platformu

www.urfafx.com

ŞANLIURFA TANITIM MERKEZİ
Balıklığöl Civarı, Hz İbrahim Çorba Evi Yanı

Şeyh Mes'ud (el-Nişaburi) Türbesi

Şeyh Mesud'un türbesi ve tekkesi Şanlıurfa şehir merkezinde, güneyindeki bir tepe üzerindedir. Urfa'daki en eski türbe olan bu yapı aslında dört eyvanlı kapalı Selçuklu Medresesi tarzında inşa edilmiştir. Tekke içerisinde mescit, çilehane ve misafir odaları vardır. Doğu eyvanında Şeyh Mes'ud'un sandukası eyvanın altındaki bodrumda beş mezar bulunmaktadır. Mezarlardan biri Şeyh Mes'ud'a diğeri kız kardeşine diğeri üçü ise müritlerine aittir. Anadolu'nun manevi fatihi Hoca Ahmet Yesevi Hazretlerinin talebelerinden biri olan Şeyh Mes'ud Anadolu'nun islamlaştırılmasında önemli hizmetleri bulunan devrin önemli alim ve mutasavvıflarındandır.

Türbenin kuzey duvarındaki kitabeye göre, türbe, 1684 yılında Urfa valisi Ali Paşa tarafından tamir edilmiştir. Tekkenin bir kaç metre batısındaki sarnıç üzerindeki kitabeye göre, sarnıcın 1183 yılında Şeyh Mes'ud tarafından kazdırıldığı anlaşılmaktadır.